AKİS

HAFTALIK AKTÜALİTE MECMUASI

Soğuk havalarda GRiPiN almayı ihmal etmeyiniz

MİDEYİ BOZMAZ KALBİ VE BÖBREKLERİ YORMAZ

Baş, diş, adale, sinir ağrılarını derhal keser.

Bayanların muayyen zamanlardaki sancılarına karşı başarı ile kullanılır.

Kininli Gripin 4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir.

AKİS

Haftalık Aktüalite Mecmuası

Yıl: 6, Cilt: XX, Sayı: 344

Yazı İşleri

Rüzgârlı Sokak Ovehan Kat 3 Daire 7
Tel : 11 89 92 P. K. 582 - Ankara

İdare :

Denizciler Caddesi 23/B
Rüzgârlı Matbaa Tel: 11 52 21

•

İstanbul Bürosu

Cağaloğlu, Türkocağı C. Gürsoy Han
Tel : 87 12 07

•

Başyazar

Metin Toker

AKİS Neşriyat Ltd. Şirketi adına imtiyaz sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden mes'ül müdür

Kurtul ALTUĞ

•

Karikatür :

TURHAN

•

Fotoğraf:

Hüseyin EZER
Associated Press
Türk Haberler Ajansı

•

Klişe *:*

Doğan Klişe

Müessese Müdürü :

Mübin TOKER

Bu mecmua Basın Ahlâk yasasına uymayı taahhüt etmiştir.

Abone şartları :

3 aylık (12 nüsha) : 10.00 lira
6 aylık (25 nüsha) : 20.00 lira
1 senelik (52 nüsha) : 40.00 lira

İlân şartları :

Santimi : 20 lira
3 renkli arka kapak : 2.500 TL.

İlân işleri :

Telefon : 11 52 21

TELE - RADYO - REKLAM
Atatürk Bulvarı Büyük Han No. 39
ANKARA — Tel: 12 87 93 - 12 98 77

Dizildiği yer :

Rüzgarlı Matbaa

Basıldığı yer :

Güneş Matbaacılık T.A.Ş.

FİYATI : 1 LİRA
Basıldığı tarih : 29.1.1961

Kapak resmimiz

Kemâl Kurdaş

Pembe gözlüklü Bakan

Kendi Aramızda

Sevgili AKİS Okuyucuları,

Bu hafta okuyucularımız, mecmuayı açtıklarında bir değişiklikle karşılaşacaklardır. Değişiklik şudur: İKTİSADİ ve MALİ SAHADA faslımız, bütün öteki kısımların önüne alınmıştır. "Kapak Adamı" olarak da, Maliye Bakanı Kemal Kurdaş seçilmiş bulunmaktadır. Ayrıca, her zaman YURTTA OLUP BİTENLER faslımızda yer alam "Millet" yazısı ve Metin Tekerin "Haftanın İçinden"i de, ait bulundukları konu göz önünde tutulduğundan İKTİSADİ ve MALİ SAHADA kısmımıza alınmıştır.

Bu sayıya mahsus olan değişiklik, geçen hafta toplanan AKİS kurmayının memleket iktisadi bakımından son derece önemli üç hususun bütün dikkati çektiği yolunda koyduğu bir teşhisin neticesidir. Bu hususların ilk ikisi memur maaşlarına yapılan zamla vergi usûllerindeki değişikliktir. Haftanın başından itibaren hemen herkes, kendi durumuna göre, ya zamla, ya da vergilerle meşgul bulunuyordu. Üçüncü konu ise, yeni yıl bütçesidir. Esasları açıklanan bütçe geniş alâka toplamış, geçici devrede İktidarın tutumunun ne olacağı hususunda ilk fikri vermiştir.

AKİS, bütün gayretini İKTİSADİ ve MALİ SAHADA kısmını okuyucularına aynen YURTTA OLUP BİTENLER havası içinde verme noktasında toplamıştır. Bu sahayla meşgul bulunan teknisyen yazarımıza mecmuanın istihbarat ekibi yardımcı olmuştur. Başta bizzat Maliye Bakanı bulunduğu halde resmî ve hususî bütün alâkalılarla temas edilmiş, onların çeşitli görüşleri toplanmış, Bütçenin bilinen kısmı incelenmiştir. AKİS, elbette ki bir iktisat veya maliye mecmuası değildir. Okuyucuları da iktisat veya maliye uzmanı sayılamazlar. Bundan başka AKİS'in vasfının bir aktüalite mecmuası olmak bulunduğu gözden uzak tutulamaz. Bu yüzdendir ki dikenli, çetrefil ve hazmı sor iktisadî ve malî bahis, meseleyi en ince teferruatına kadar bilenler tarafından hazırlandığı halde herkesin kolaylıkla anlayacağı, meselenin esasını göreceği ve sıkılmayacağı tarzda kaleme alınmıştır.

İKTİSADİ ve MALİ SAHADA kısmımızda, haberlerin -yani kararların ve bu kararların yarattığı tesirlerin- dışında AKİS de kendi görüşünü açıklamaktadır. Bundan iki hafta evvel umumî iktisat politikası üzerinde duran başyazarımız bu sayıdaki "Haftanın İçinden" başlıklı yazısında vergi konusunda görüşlerini anlatmaktadır. İnsafla ve memleket realiteleri objektif şekilde dikkate alınmak suretiyle düşünülürse Metin Tokerin görüşüne katılmamak zordur.

Böylece AKİS, bir aktüalite mecmuasının vazifesi icabı bu hafta "Haftanın Meselesi" olan iktisadî ve malî durum üzerine çeşitli yollardan eğilmekte ve karışık görünüşlü düğümü çözmeye çalışmaktadır.

•

Haftanın alakayla takip edilen bir başka hâdisesi, Ekrem Alicanın baş rollerden birim oynadığı "Yeni Parti Meselesi"dir. AKİS, YURTTA OLUP BİTENLER kısmındaki "Demokrasi" başlıklı yazısında o karanlık noktaya projektörünü tutmakta ve kulislerde cereyan eden hadiseleri sahnenin önüne getirmektedir. Oyunu sütunlarımızda seyreden okuyucularımız temsilin bâzı yerlerinde gülecekler, bâzı yerlerinde düşünecekler, bâzı yerlerinde de şaşacaklardır. Bütün partiler arasında tarafsız tutumunu sonuna kadar muhafazaya kararlı AKİS, hiç bir peşin hükme iltifat etmeksizin hâdiselerin tam tahlilini ve hikâyesini veren tek mecmua kalmakta devam edecektir. Kanaatimizce okuyucularımızın arzusu da budur. Nitekim, bu haftaki "Bir Mülakat" sütunlarımız Ekrem Alicanın fikirlerine tahsis edilmiştir.

•

Yassıadada bu haftanın ikinci yansında "İstanbul ve Ankara Hâdiseleri" diye bilinen ve İhtilâli, doğurmasa bile gerçekleştiren 28 Nisan - 27 Mayıs günlerinin duruşması başlıyor. Yassıadayı bir defa daha ön plâna geçirecek olan duruşmayı takip için -duruşmaların başladığı sırada olduğu gibi- Metin Toker tekrar AKİS ekibinin başına geçmektedir. Önümüzdeki sayıda bu tarihî duruşmanın bütün safahatım ne meşhur -ve çok başarılı- Yassıada Saatinde, ne de gündelik gazetelerde bulacağınız ince noktalarıyla ve ancak bu mecmuaya bas anlatış tarzıyla Metin Tokerle arkadaşlarının kalemlerinden okuyacaksınız.

Saygılarımızla AKİS

Cilt: XX, Sayı: 344

A K İ S

30 OCAK 1961

HAFTALIK AKTÜALİTE MECMUASI

İKTİSADİ VE MALİ SAHADA

Millet

Karın guruldayınca...

Belki can boğazdan geldiği için, belki mal canın yongası bulunduğundan, şu günlerde keseyle alâkalı meseleler bütün diğer konuların üzerine çıkmıştır. Kütlelerin, iyi ve fena günlerde, birincilerde keyiften, ikincilerde can sıkıntısından dolayı 1 numaralı meşgalesini teşkil eden futbol ve hattâ Spor - Toto bile bitirdiğimiz hafta ikinci plâna düşmüştü. Hemen herkes, durumuna göre, ya aylığına gelecek zammın hesabı, ya da ödeyeceği verginin miktarı ile meşgul oluyor, ailece bu meseleler görüşülüyordu. Haftanın sonlarında, Maliye Bakanı Kemal Kurdaşın Servet Beyannamelerinin sâdece vergi kaçakçılığına karşı bir tedbir diye düşünüldüğü, yoksa yeni bir verginin esasını teşkil etmeyeceği yolundaki açıklamasına rağmen endişeler, tereddütler ve güçlükler o noktada da devam etti. Bunun sebebi, iktisadî ve bilhassa malt kararların ürkütücü vasıflarının seri ve kuvvetli, buna mukabil teskin edici kudretlerinin yavaş ve zayıf olmasıdır. Nitekim bu yüzdendir ki normal işleyen bütün rejimlerde iktisadî ve mali kararlar büyük titizlikle incelenir, evvelâ pişirilip kotarılır, ancak ondan sonra ilân edilin Zira bilinip ki iyi niyetle kırılmış bir potun tamiri bu sahalarda âdeta imkânsızdır ve yanlış atılmş bir adım, o adımdan dönülse de cemiyeti yerinden mutlaka kıpırdatır. Tıpkı, İhtilâlin hemen akabinde bankaların kasalarına konan eli -hata derhal düzeltildiği ve banka kasalarının mahremiyetine artık el atma bahis konusu dahi bulunmadığı halde- bugüne kadar süren, daha da uzun zaman sürecek tesirler yarattığı gibi.. Aynı şekilde, müzakeresi alenî yapılmadığından dolayı karışık maddeleri bin çeşit tefsire tâbi yeni sistem de nasıl bugünün meselesiyse, yarın ve öbür gün de maalesef tedavülde kalacaktır.

Bitirdiğimiz hafta, memur maaşları da sâdece hoşnutsuzluk yaratmış değildi. Böyle bir desteğe şiddetle muhtaç, eski rejimin üvey evladı ordu mensupları ve sivil memurlar etlerine geçecek fazla paranın miktarıyla birlikte bunun hangi yamalara kapatılması gerektiğini inceden inceye, dünyanın bütün uzmanlarına taş çıkartacak bir meharetle -alışkanlığın ve zaruretin verdiği meharet- hesaplarken kendilerini yeni rejim içinde talihsiz sayan başka zümreler suratlarını asmışlardı. Böylece, iktisadî ve malî sahada cereyan eden hadiseler, onların kimi doğru, kimi eğri tefsirleri günün meselesi oldu. Bu küçük ve şahsî endişelerin yanında memleket meseleleri üzerine eğilen kafalar da istikbali ipotek altına alan bir takım hükümlerin fayda veya zararlarını belirtiyor, çıkar yolu göstermeye çalışıyorlardı.

Bir muhasebeci
Başı dertte *kadın*

Piyasanın ve iş âleminin, "tutukluk hali"ni bitirdiğimiz hafta içinde de muhafaza etmesi, bu alâkanın bir başka sebebini teşkil etti. Hakikaten, milletin geniş kütlesiyle gözlerinde iktidarın, kudretin, yahut bazı peşin hükümlerin gözlüğü bulunmaksızın temas Menler daha ziyade karanlık manzara görmekte devam ettiler. Bu yüzdendir ki, ne kadar haklı şikâyete vesile verirse versin, umumi efkârın bir aynasını teşkil ettiği muhakkak gazeteleri açanlar, bitirdiğimiz mafta içinde kalem sahiplerinin bu konuları işlediğini gördüler.

Herkes geçimden bahsederken seçim lâfı dahi, elbette ikinci plâna geçti. Ama aslında, bunlar bir bütün teşkil ve iktisatla politika, yani milletin refahıyla iyi idaresi bir arabanın İki atı durumunu muhafaza ediyorlardı.

M a l i y e

İki renkli gözlük

(Kapaktaki Bakan)

*B*itirdiğimiz haftanın başlarında bir gün, saatin 15'*i* biraz geçtiği sıralarda Maliye bakanlığının salonlarından birinde son derece alâka çekici bir toplantı yapılmaktaydı. Salonun tam cepheye nazır kısmındaki camlı masanın üstü hayli karışıktı. Oradaki kağıt tomarlarım diğerlerinden ayıran fark, bunların üzerlerinin kabarık rakamlarla dolu olmasıydı. Masanın etrafındaki adamlar hep kerli ferli kimselerdi. Anlaşılan, toplantı son derece ciddî bir hava içinde cereyan edecekti. Arkada Atatürkün nefis bir portresi bulunmaktaydı. Salon iyi döşenmişti ve oldukça sıcaktı. Toplantının dinleyicileri basın mensupları, tertipleyicileri İse Maliye Bakam Kemal Kurdaş ile yardımcılarıydı. Ne var ki, konuşan sâdece Maliye Bakam oldu.

Günlerden pazartesiydi. Gazeteciler için oldukça heyecanlı bir gün başlamıştı. Zira, o gün yapılacak basın toplantısıyla, bir hafta önceden ortaya atılan ve çeşitli tefsirlere yol açan bütçe ile memur maaşlarına zam meseleleri aydınlanmış olacaktı. Bunun içindir ki, saatlerin 15'i gösterdiği sırada başkent muhabirlerinin hemen hepsi salonda hazır ve nazırdı. Toplantının o saatte başlayacağı bildirilerek bakanlığa davet edilmişlerdi.

Toplantı 11 dakikalık bir gecikmeyle açıldı. Saat 15.11 idi ki İhtilâl idaresinin üçüncü hükümetinin sürp-

Haftanın İçinden

"Versin Kerata!"

Metin TOKER

Türkiyede vergi nisbeti yüksek olacaktır. Bu kat'i bir zarurettir ve bunun böyle olacağını herkes bilmelidir. Gelecek bütün iktidarlar, eğer memleket ve millet için çalışacaklarsa, vergi nisbetini alçaltmayacaklar, imkân bulurlarsa yükselteceklerdir. Zira Türkiye için bir tek gerçek kalkınma yolu vardır: Yatırım yapmak! Yatırım yapmak için ilk şart ise, elbette ki yatıracak bir şeye sahip bulunmaktır. Keçiyi evvelâ kazığa bağlayıp ondan sonra Allaha emanet etme tavsiyesi çok eski bir atasözümüzdür. Tıpkı onun gibi, dış yardım ve kredi imkânımız ne olursa olsun, yatırımın cüsseli kısmını kendi devletimiz yapacaktır. Bunun için de vergi almak, vergi almak, vergi almak lâzımdır. Bilhassa büyük kazançların pek yüksek nisbette vergiye tâbi tutulması, cemiyetin iki büyük zümresi arasında Menderesin o meşum iktisat politikası yüzünden açılmış korkunç uçurumun bir an önce kapanmasına da yardım edecek, sosyal adalet idealini yaklaştıracaktır.

Ancak, ilkokullarda dahi öğretilen pek basit bir aritmetik esası şudur: Sıfırın yüzde altmışı da sıfırdır, sekseni de, doksanı da.. Büyük kazançlardan yüksek nisbette alınan verginin devlet hazinesine bir şeyler sağlaması için büyük kazancın mevcudiyeti şartların birincisidir. Büyük kazanç, normal iktisatlarda büyük sermaye demektir. Türkiye, iş sahasında mutlaka sermaye terakümüne ihtiyaç gösteren bir memlekettir. Menderesin sihirbazlık saydığı, Kristof Kolombun yumurtasına benzettiği usûl her hırsız rejimin tatbik et» tiği pek basit bir dalavereden ibaretti. Kredi muslukları alabildiğine açıldı ve nepotizm iktidarın baş prensibi oldu mu, sermayesiz büyük kazançlar mantar gibi yerden biter ve hattâ gözleri bile kamaştırır. Ama bu, alttaki küp çekilir çekilmez kopacak bir gümbürtüyü hazırlamaktan başka şey değildir. Nitekim, tesis ve ham madde masrafından işletme sermayesine her şeyi borç olan, buna mukabil iş hacmi yılda on milyonlarca lirayı bulup bundan bir kaç milyon kar vuran "dev müesseseler korkunç bir tarakayla yıkılmışlar, piyasadaki krizin başlıca müsebbibi haline gelmişlerdir. Siyasi sahada normal ve müstakar bir rejim kurulurken buna paralel olarak iktisadımızı da sağlam ve sıhhatli temeller üzerine süratle oturtmazsak çabalarımızın boşa gittiğini pek kısa zamanda görmemiz mukadderdir. Vergiler konusunda son girişilen hareketlerin bu istikamette atılmış adımlar olduğunu söylemek maalesef imkansızdır. Hattâ bunların, arzulananın tam 180 derece aksi neticeler vereceğini söylemek de bir kehanet sayılmamalıdır. Yeni sistem -buna sistem adı dahi verilir mi ? - hazineye daha fazla gelir sağlamayacağı gibi batılı manasıyla sosyal adaleti de gerçekleştirmemekte, bir çok sahada adaletsizliği azaltacak yerde arttırmakta ve nihayet kanunların çıkış şekil itibariyle korkunç bir karışıklık yaratmaktadır.

Bir vergi sistemi iş yapmanın tehlikesini iş yapmanın menfaatinden yükseğe çıkarırsa normal yollarla çalışacak olanlar iş yapmamayı tercih ederler. Bir vergi sistemi iş sahiplerine işlerini büyültme imkânını vermezse hiç kimse işini büyültemez, hiç kimse yatırım yapamaz. Amerika, İngiltere veya Almanya gibi, vergi nisbetleri yükseltilirken misâl diye gösterilen memleketlerde madalyonun öteki yüzünde ne bulunduğu hiç kaale alınmazsa dal buduyorum diye ellerine balta alanlar gövdeyi tahrip ediverirler. Yatlı, özel uçaklı, Cadillac, Bentley veya Mercedes filolarına sahip, oturdukları malikânelerde uşaklı, ahçılı, hizmetçili, dadılı bir ömür süren zenginler vergi kaçakçıları değil, ciddî iş adamlarıdır. İnsan kazancıyla en yüksek konfora, lüksü temin edebilmelidir ki kazanma arzusu içinde doğsun. Bundan başka, kazancın bir kısmı işin gelişmesine ayrılırsa, yani yatırım yapılırsa o kısım, vergiden muaf tutulmuştur. Özel sektörde yatırımın başka yolu yoktur ki.. Bugün bir şirket bizde 500 bin lira kazanırsa aşağı yukarı yüzde 70'ini vergi olarak ödeyecektir. Bu, 350 bin lira demektir. Şirketin üç ortağı varsa ve bunlar ayda dört bin lirayla seçmiyorlarsa şirket, yarım milyon lira kazandığı halde senede işini geliştirebilmek için sadece altı bin liraya malik olacaktır. Altı bin lira! Bu, altı yüz dolar demektir. Altı yüz dolarlık yatırımla sanayi kuracağız! Üstelik, bu kazancı sağlayan adama ayda dört yüz dolarlık hayat hakkı tanıyacağız! Sisteme, teşvik edici bir sistem demenin imkânsızlığı bu pek basit misalle ortaya çıkmaktadır. Matrahlar hesaplanırken enflâsyon parası yerine bunun bir kuvvetli dövizle karşılığı bir göz önüne getirilseydi ve enflâsyon parasının satın alma gücü düşünülseydi rakkamlardaki sıfır bolluğu baş döndürmez, "yüksek kazanç"tan kastedilen husus sosyal adaletin batılı manasına daha uygun düşerdi.

Vergi, elbette ki bir iktisadın kırmızı kan damarıdır ve bütün iş âlemi ister istemez onun tesiri altında kalacaktır. Bu bakımdan vergi sisteminin gözden geçirileceğine dair sayın Maliye Bakanının demeci ümit uyandırıcı bir haberdir. Vergi sistemi gözden geçirilirken sadece bir takım mükellefin, işinin mahiyeti icabı bütün yükü sırtlaması, buna mukabil bir kısım hakikaten yüksek kazancın kaçmakta devam etmesi de şüphesiz önlenmeye çalışılacaktır. Ama bu tetkikler kısa zamanda neticelendirilebilecek çalışmalar değildir. O zamana kadar, bilhassa yeni yürürlüğe konulan çok aksak, haksız tarafı bol, hele gayrimenkullerle alâkalı hükümleri dolayısıyla az gelirli geniş bir zümreyi mahvedecek sistemin aşikâr zararları zaten hasta iktisadımızın tedavisini tarifsiz derecede müşkülleştirecektir.

Her türlü kazanca düşmanlık faydalı bir his değildir. Mesele kazançlardan memleketin en iyi nasıl faydalanabileceğini tesbit etmektir. Yirminci asrın ikinci yarısına, iktisatta büyük sermaye devri demek kabildir. Bu büyük sermaye artık şirketler yoluyla sağlanıyor. Hisse senedi, bugün gerçek yatırım, hattâ tasarruf vasıtasıdır. Vatandaş iş hayatına o yoldan giriyor. Herkesin gittiği Mersin bu iken, bizim tam tersine istikamet tutmamız memleketin en gerçek ihtiyacı olan yüksek nisbetli vergiden beklenen faydayı sıfıra indirmek, yâni bindiğimiz dalı kesmek demektir. Örneği batıdan alıp batılı olmayan hislerle bunu tatbike kalkışmak ortaya, yapanın bile beğenmediği meşhur karhelvasından başka şey çıkarmaz.

riz Bakanı salonun kapısında göründü. Kurdaş doğruca camlı masanın başına geçerek evvelâ gazetecileri dostça ve muhabbetle selâmladı. Üzerinde duman rengi bir elbise vardı. Elbisesine son derece uyan siyah kravatı Bakanı pek şık gösteriyordu. Sol elindeki küçük çantayı sağ eline aktardı, sonra masanın üzerine bırakarak, sağ eliyle fermuarını astı. Tam bu sırada foto muhabirlerinin flâşları parlamağa başladı. Alâmeriken Maliye Bakanı kamaşan gözlerini hafif hafif kırpıştırarak:

"— Hemen çekmeğe başlamayın Evvelâ şu çantayı bir boşaltayım" dedi.

Her hal ve tavrıyla yeni Bütçeyi açıklayan bir anglo - sakson Maliye Bakanını andırıyordu. Çantanın muhtevası bir hayli ilgi çekici olmalıydı ki, Bakan onları büyük bir dikkat ve itina ile masanın üzerine yaydı. İşte, bunların üzerleri rakamlarla doluydu. Kurdaş, basın mensuplarından, kendilerini âdeti hilâfına beklettiği için önce nâzik bir eda ile özür diledi, sonra yavaş yavaş 1961 yılı bütçesi hakkında konuşmağa başladı. Büyük bir alâka ile takip edilen bu konuşmanın bundan evvelki bütçe izahlarından pek farkı yoktu. Bütçe gene denkti. Gene bir çok bakımdan yemlikler ihtiva etmekteydi. Hurdacın iftiharla kaydetmekten zevk duyduğu bir rakam da, yani bütçenin miktarı oldu. Ece, ne de olsa T.C. Hükümeti kurulduğundan bu yana 8 küsur milyarlık bir bütçe hakkında izahat vermek hiç bir Bakana nasip olmamıştı,

Kurdaş, bu arada kati rakamlar vermekten kaçınarak, bir nebze yatırımlardan da bahsetti. Meselâ bu yıl bütçe, yatırım bakımından da çok yüklü idi. Bu yük bütçenin tümünün % 20 siydi ve 8 milyar 700 milyon liraya baliğ oluyordu. Üstelik yatırımlar hesaplanarak ve plânlanarak bütçe manzumesi içine ithal edilmişti. Milyarlar istihsalin artmasını sağlayacak sahalara yatırılacaktı. Bakan bu konuda bir parça daha izahat vermekte fayda mülâhaza etti. Birinci saha tarım sahasıydı ve 126 milyon liralık bir yatırıma lüzum hâsıl olmuştu. İkinci ve mühim saha ise sanayi idi ve bu rakkam 1960 yılına nazaran 70 milyon liralık bir artış kaydediyordu. Üçüncü yatırım sahası olarak tespit edilen Milli Eğitim ise 369 milyon liralık bir artışla gözkamaştırıcı hal alıyordu.

Pembe bir gözlük camı

Kurdaş, yeni bütçeyi âdeta Hasan Polatkanı ister istemez hatırlatan bir iyimserlik içinde takdime devam etti. Flâşlardan kamaşan gözlerini gözlüklerinin altından uğuşturarak:

"— Bütçe, memleket ekonomisinin önümüzdeki yıllarda istikrar içinde gelişmesini temin için tanzim edilmiş ve ekonominin istikrarını hedef İttihaz etmiştir" dedi ve salonda bulunan gazetecileri mütebessim bir eda ile süzerek devam etti:

" —Bu maksatla 1961 bütçesi ekonomiye enflâsyonist tesir getiremeyecek muvazeneli bir bütçe olmuştur".

Maliye Bakanının bu izahatım ilk anlayanlar, arkasında el bağlamış bakanlık ileri gelenleri olmalıydı ki tasdik makamında başlarını salladılar. Bakan bundan sonra ardarda bir sürü rakam sıralamağa başladı. Milyarlar ve milyonlar alâmeriken Bakanın ağzından rahatça dökülüyor ve kelimenin tam manasıyla salonda rakamlar konuşuyordu. Bu arada foto muhabirleri bol bol çalışma fırsatı buldular. Salonun havası rakamların ağırlığı altında hayli kesafet kazanmıştı.

Bakanın bildirdiğine göre 1961 yılı bütçesi 8 milyar 665 milyon lira olarak bağlanmıştı. Bunun *t* milyar 700 milyonu yatırımlara, 5 milyar 965 milyonu ise cari masraflara ayrılmıştı. Bütçe gelirlerinin 7 milyar 640 milyon lirası normal devlet varidatından. 450 milyonu tasarruf bonola-

Maliye Bakanı Kemal Kurdaş basın toplantısında konuşuyor
İnsan pembe gözlük takarsa...

n hasılatından, 25 milyon lirası akaryakıt istikrar fonundan arttırılacak miktardan, 550 milyonu da Amerikan yardımından sağlanacaktı Böylece, Bütçenin denkliği prensibine riayet ediliyordu. Hakikaten, gelmiş geçmiş bütün "Denk Bütçe"ler gibi bu hesap ta kağıt üzerinde mükemmelen tutuyordu. Bakanın söylediklerini kaleme vuranlar her iki tarafta da 8 milyar 665 milyon rakkamını buldular.

Zamların hikâyesi

Maliye Bakanı, hikâyesinin daha neşeli safhasına gelmiş olmalı ki, gözlüğünü bir defa daha yerine yerleştirirken:

"___ Şimdi, asıl meseleye geldik" dedi.

Sonra gazetecilere gülümsedi. Bel li ki Bakan, umumi efkârın temsilcilerinin en fazla merakla bekledikleri hususun ne olduğunu biliyordu. Nitekim:

"— Bütçe içinde tabii zamlar da var" diyerek meseleye girdiğini belirtti ve izahatım genişletti. Zam dediği, maaşlara zamdı.

Zam, kademeli olarak yapılıyordu. 1961 mali yılı başından itibaren yapılacak emeklilere % 25 ve memur maaşlarına % 20 zammın bütçe üzerinde büyük değişiklikler doğurduğunu, fakat bunun bir lâzime olduğunu ifade etti ve:

"— Meselâ er maaşları bir şükran duygusunun ifadesi olarak aynı tarihten itibaren 5 liraya çıkarılmıştır. Biliyor musunuz bu bütçeye ne kadar yük tahmil etmiştir?" dedi.

Salonda, bu "tahmil edilen yük" ün ne kadar olduğunu bilen kimse çıkmadı ve Bakan kendi sualini cevaplandırmak ihtiyacım hissetti:

"— Er maaşlarına yapılan zammın bütçedeki karşılığı tam 22 milyon liradır!"

Bakan, izahatına devam etti. Zammın yapılmasının lüzumlu olduğu bir hakikatti. Ne var ki gazeteler bu zam meselesini pek dallandırıp budaklandırmışlar, üstelik birbirini tutmaz malûmatla halk efkârında çeşitli tefsirlere sebep olmuşlardı. Gerçi bunda basın mensuplarının günahları yoktu. Zira muhabirler, haberlerini amin kaynaklardan almışlardı. Ne yapsınlardı ki, emin kaynaklar onlara ihanet etmişlerdi! Üstelik, amin kaynakların verdikleri haberlerin sıhhat derecesi anlaşılmadan önce, zam tasarısı üzerinde epeyce değişiklikler de vuku bulmuştu. Son karara göre memurlara yapılacak zammın prensip olarak nisbeti yüzde 35 idi. Ancak bunun yüzde 15'i

Kulağa Küpe

Durum

Dolar: 20 Türk lirası!
Altın: +7 Türk lirası!
Kurdaş: Asayiş berkemal!
Herkes: Oooo!

1962 mali yılında tatbik mevkiine konacaktı. Yâni 1 Mart 1961 ile 1962 Şubatı arasında memurlar bugün aldıkları paranın yüzde 20,1 Mart 1962 tarihinden itibaren de yüzde 35 fazlasını alacaklardı. Ancak bunların bir kısmı para değil, F bonosu diye adlandırılan tasarruf bonosu olarak ödenecekti. Bir nevi istikraz olan bu yol, devlete, vereceği paranın 450 milyon lirasını borç adı altında geri getirecekti!

Bakan, zam hikâyesini de kendi pembe renkli cümleleriyle izah etti. Kurdaşa bakılırsa bunlar piyasada bir yükselme yaratmayacaktı. İktisadî Devlet Teşekküllerinde çalışanı» lara gelince, onlar da aynı nisbet dahilinde zam alacaklardı. Ancak o sektörde nisbet, ele kalan geçen maaşın değil, emekliliğe esas olarak kabul. edilen barem içi maaşın, yâni müktesep hak ama tutularak tesbit edilecek maaşını nisbeti olacaktı.

Sualler ve cevaplar

galondaki hava bir hayli ağırlaşmış olmak ki Maliye Bakam Kurdaş izahatına ara varmak lüzumunu hissetti. Evvelâ kravatını gevşetti, sonra yüzünü bir tebessümle aydınlatarak, meseleye revnak vermek için:

"— Biraz da misalli konuşayım" dedi ve bir gazetecinin sualine cevap varmak üzere hazırlandı. Sual, İktisadî Devlet Teşekküllerinde çalışan barem dışı memurlarla ilgiliydi. Bakan suali bekleyen insanların halet-i ruhiyesi içinde, basını sağ omuzu üzerine eğerek dinledi, sonra:

"— Mesele basittir" dedi ve ilâve etti:

" —Üniversiteden mezun olan bir genç, devlet sektöründe bir sürü formalite altında 35 lira aslî maaş alırken diğer tarafta bir başka üniversite mezunu bir İktisadî Devlet Teşekkülünde bunun iki misli para almak tadır. Bu durum nazara alınarak yapılacak zam, müktesep hak asasına göre, yâni hak ettiği barem, göz önünde bulundurularak yapılacaktır. İki misli maaş alsa bile, devlet sektöründeki arkadaşının durumu ne ise o nispet üzerinden zamma tâbi tutulacaktır"

Gazeteciler fırsatı ganimet bildiler ve sualleri arttırdılar. İlk sual bir genç gazeteciden geldi. Genç muhabir, İşçi yevmiyelerine zam yapılıp yapılmıyacağını soruyordu. Bakan bu suale:

"— Hayır" demekle iktifa etti.

İkinci sual ise, öğrenci kurslarıyla ilgiliydi. Bakan bu suali de kısa bir "hayır" ile cevaplandırınca akan sular duruverdi. Bundan sonra iş, Bakanın arzusuna göre harekete kalıyordu. Nitekim gazeteciler de öyle yaptılar. Alâmeriken Maliye Bakanı saatine baktı, sonra arkasına yaslanarak son tirada bağladı. Saatler 15,451 gösteriyordu. Kurdaş:

"— Bir bakkal yanlış hesap yaparsa, zarar kendisine aittir" diyerek vukuu muhtemel tenkitleri cevaplan* dırdı, arkadan:

"— Bu Bütçeyi sizlerin, dolayısıyla umumî efkârın, Kurucu Meclisin ve dünyanın tetkikine ehemmiyetle arzediyoruz!" diyerek toplantıya son verdi.

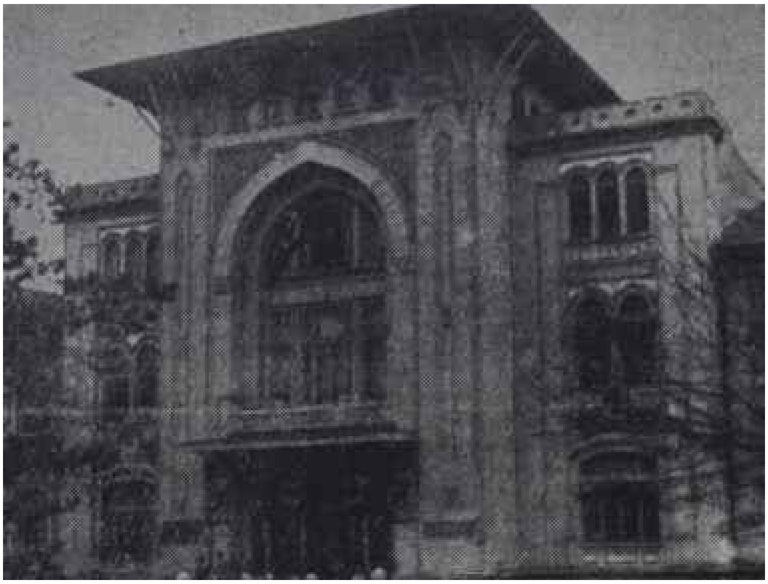
Gelmeyen Bütçe

Ancak, haftanın başındaki gün cereyan eden bu toplantı Kurucu Meclisin Bütçe Komisyonunun faaliyete geçmesine elbette ki yetmedi. Maliye Bakanlığı bütün bir hafta boyunca Bakanın ana hatlarını basın yoluyla -yeni bir yol- açıkladığı Bütçeyi derleyip toparlayıp Kurucu Meclise tam olarak sunamadı. Komisyon ise, kanunun tümü gelmeden, haklı olarak, görüşme faslını açmadı. Bitirdiğimiz haftanın sonunda Kurucu Meclisin onu M.B.K., onu Temsilciler Meclisi üyesi yirmi kişilik Bütçe Komisyonu, başta Başkam Fikret Kuytak, hâlâ Bütçenin gerekçesini beklemekteydi! Aslında, kanun çok gecikmiş bulunuyordu. Bunun Meclise, bir Anayasa hükmü icabı, yürürlüğe gireceği tarihten üç ay önce verilmesi gerekiyordu ve o maddenin tâdili Geçici Anayasa hasırlanırken unutulmuştu. Şimdi, başka bir kanun Bütçenin Komisyondan en geç 15 Şubatta çıkmasını gerektiriyordu. Üstelik, umumi heyetteki müzakerelerde sâdece bütçelerin tümü üzerinde durulabilecek, bunların fasıllarına inilmeyecekti.

Gecikmenin sebebi şuydu: 1961 bütçesi, esas itibariyle eski Bakan Ekrem Alican tarafından hazırlanmıştı. Hala Alican bunu M.B.K. ne sunmak üzere bulunuyordu. Fakat

Sarperle beraber yapmak zorunda olduğu bir Paris seyahati dolayısıyla takdimi geciktirmişti. Ancak dönüşte, Alican bir sürprizle karşılaşmıştı. Subay maaşlarına bir zam zaruri görülüyor ve isteniliyordu. Bu, Bütçeyi bambaşka hale sokacaktı. Alican buna yanaşmamış ve istifayı tercih etmişti. Bunun üzerine Amerikada bulunan Kemal Kurdaşla temasa geçilmiş ve ondan bu zammı yapıp yapmayacağı sorulmuştu. Kurdaş, sâdece subaylara değil, bütün memurlara zam vaadinde bulunmuş, fakat bunun formülünü tayin için yetki istemişti. Bunun üzerine Kurdaş Bakanlığa getirilmiş, nitekim hava meydanına iner inmez, ayağının tozuyla "erken müjde"yi vermişti. Ama zamlar Bütçeyi yeniden ele almayı gerektirmiş, tasarının ruhunu değiştirmiş, tabii gerekçeyi de tekrar yazma zarureti hasıl olmuştu.

Aslında, işler hiç de pembe renkli gözlük sahibi Bakanın gösterdiği kadar parlak değildi ve manzaranın bütün kara tarafı memur maaşlarına zammın doğurduğu, doğuracağı meselelerden gelmiyordu. Ekrem Alican da, bilhassa vergi sahasında tamiri güç bir miras bırakmış öyle gitmişti.

T.C. Maliye bakanlığı binası
Para *babası*

Başı dertte adamlar

Hakikaten bitirdiğimiz haftanın içinde hemen hemen Maliye Bakanının o iyimser sözlerle Bütçeyi takdim ettiği sıralarda bir takım adamlar, bilhassa büyük şehirlerde, Resmî Gazete yığınlarının içine gömülmüşler, okudukları metinlerden bir şeyler anlamaya çalışıyorlardı. Bunlar muhasebeciler, hesap mütehassısları, hattâ Maliye Bakanlığı memurlarıydı. Ocak ayının başından itibaren M.B.K. tarafından kabul edilen ve vergi sistemiyle alakalı beş önemli kanun Resmi Gazetede arda yayınlanmış, bütün iş alemini, vergi mükelleflerini, esnafı ve ziraat sektörünü karıştırmıştı. Hele bu arada bir de Servet Beyannamesi usûlünün ihdası, paniği son haddine çıkarmıştı. Maliye Bakanı Ankarada konuşurken hemen her sınıftan vatandaş işlerin içinden çıkmaya çalışıyordu. Kanunlar, aleni müzakereleri yapılmaksızın, sâdece bir takım maddelerin altalta yazılması suretiyle çıkarıldığından, hele usûl kanunu yeni baştan kaleme alındığından hem her okuyan tarafından başka şekilde tefsire uğruyor hem de değişikliklerin neler olduğunu anlamak saman içinde iğne aramaya dönüyordu. Üstelik, iktisadi ve mali politikanın bir istikamette bulunmaması bu sahada bilgi, tecrübe sahibi olanları derin derin düşündürdü. Zira bunlar, kanunlarla her şeyin halledilemeyeceğini, zaman ve zeminin bilhassa iktisat ve maliye sahalarında son derece esaslı unsurlar olduğunu biliyorlardı. Halbuki yapılan değişikliklerden, bir kısmına ne zeminin, ne de zamanın müsait olmadığı hamımı yapanların tatbik tarihi olarak 1962'yi, 1963'ü, hattâ 1965'i tâyin etmiş bulunmalarıyla da sabitti. Böylece, istikbal ipotek altına sokulmak isteniliyordu. Buna niçin lüzum görülmüştür?

Bunu anlayabilmek için evvelâ vergilerde yapılan değişikliklerin ruhu güzden geçirilmelidir.

Gelir vergisi ve noksanları

Gelir vergisine, İsmail Rüştü Aksalın Maliye Bakanlığı sırasında geçilmiştir. Bu sistem, büyük bir reform teşkil etmiştir. Ancak, sistemin memleketin iktisadî ve malî gidişine intibak ettirilmesi gerekmekteydi. D.P. enflasyonist gidişini tutturduktan sonra Gelir Vergisinde bunun zehirini alacak değişiklikler yapılmış bulunsaydı şüphesiz hem sınıflar arasındaki o korkunç uçurum akılmaz, hem de vergi adaletsizliği Ünlenmiş, veya çok hafifletilmiş olurdu. Ancak D.P. iktidarı bunun tam aksi tavır takınmış, zümreleri oy kaygısıyla hoşnut etmek için Gelir Vergisinin aksaklıklarını vahim hale sokmuştur.

Gelir Vergisi esası hazırlanırken, ilk tatbikatın bir zarureti olarak, dünyanın her tarafında tarhı son derece güç olan ziraî kazançlar ve bizdeki kalitesi dolayısıyla esnaf bu sistemin dışında bırakılmıştır. Bu aksaklığın zamanla giderilmesi, o zamanki kanun vazıının düşüncesiydi. İktidar değişince ve mahallelerde milyonerler yetiştirilmesi politika haline sokulunca D.P. o tarafa yanaşmamıştır. Bu yüzden, seneler senesi vergi yükü belirli sınıfların omuzlarına yüklenmiştir. Üstelik bu D.P. milyonerlerinden çoğu zirai kazançların ve esnafın muafiyetinden faydalanarak dolambaçlı yollardan büyük vergi kaçakçılığı yapmışlardır.

Bugün çıkarılan kanunlarla zirai kazançlar ve esnaf Gelir Vergisi içine sokulmaktadır. Bu, değişikliklerin başlıca ikisidir. Bir başka değişiklik, adına "yüksek kazanç" denilen ve daha ziyade göz kamaştırıcı olan miktarlardan alman vergilerin nisbetinin hafifçe yükseltilmesidir. Üçüncü değişiklik Kurumlar vergisinin yüzde yüz arttırılması ve bunun makable teşmilidir. Onun yanında bina ve arazi vergisi gibi çok geniş, ekseriyeti fazla gelir sahibi olmayan züm-

releri İlgilendiren vergilerde yapılan aşırı yükseltmeler vardır. Nihayet meşhur Servet Beyannamesi, aslında hakikaten vergi kaçakçılığını kontrol gayesi g' den bir vasıta olmakla beraber, zemin ve zaman unsuru itibariyle şok tesiri yaratmıştır.

M.B.K. tarafından bu değişikliklerin alelacele ve istikbal ipotek altı na alınarak yapılması, politikada ara karşı yenilemeyen bir şüpheciliğin Komitedeki mevcudiyeti neticesidir. M.B.K. yarın gelecek iktidarın da, oy kaygın dolayısıyla meselâ zirai kazançları vergileyemeyeceğini, esnafı deftere tâbi tutamayacağını, Servet Beyannamesi istemeyeceğini düşündüğünden bunların hepsini, Kurucu Meclise teşrii yetkilerini devrinin arefesinde çıkarıvermiştir. Ama bunu yaparken vergi konusunda malî faktör kadar iktisadî faktörün de kaale alınması gerektiğini düşünmemiş adet olarak daha fazla vatanda n -haklı olarak- nükellefiyet altına sokmakla beraber devletin gelirinin mutlaka artmayabileceği, hattâ azalabileceği, iktisadın ise perişan olabileceği ihtimallerini -ihtimal, müşavirlerinin mükemmellikten uzak bulunmaları neticesi- düşünmemiştir. Bu arada, memleketin gerçek ihtiyacının da yatırımı her sahada teşvik olduğu hususu gözden kaçmış, yeni vergi sistemiyle özel sektörün bütün gayreti kırılmış, baltalanmıştır. Halbuki devletin mutlaka en iyi yatırımcı olmadığı, bir dengenin mevcudiyetinin lüzumu batı cemiyetlerinde kabul edilmiş bir gerçektir. Bütün kazançları devletin alıp bütün yatırımları devletin yapması bir sistemdir. Ama o sistemler batı cemiyetlerinde işlememiştir. Zira kazanç cazip halden çıkarılınca kazancın kendisi ortadan kalkmış, dolayısıyla bundan bir vergi almak da bahis konusu olmamıştır.

Mazinin politikacılarının doğurduğu endişeler istikbalin politikacılarına da sirayet ettirilince hem çıkarılış tarzı itibariyle -karanlık maddeler halinde- hem de tatbikatta verecekleri neticeler bakımından pek ta lihsiz, üstelik tehlikeli bir durum bitirdiğimiz haftanın başında yaratılmış bulunuyordu. Böyle şartlar altında 8 küsûr milyar liralık bir bütçe Merkez Bankası kaynaklarına el atılmasını zaruri kılarsa, ithalât imkânlarını güçleştirirse, fiyat kabarıklıklarını teşvik ederse, kısacası enflâs yonist tesirler icra ederse hiç şaşmamak lâzımıdır.

Bir Maliyecinin hayatı..

İşte, geçen haftanın başında yapılan bu basın toplantısı ve memur maaşlarına zamla vergi meselesinin uyandırdığı panik dolayısıyla gözler ihtilâl Hükümetinin 8. Kabinesinin Maliye Bakanı Kemal Kurdaşa çevrildi. Kemal Kurdaş, Milli Mücadele kahramanlarından Şevki Kadri beyin oğludur. Kurdaşın hayatından ziyade babasının hayatı alâka çekici safhalar geçirmiştir. Maliye Bakanı bu yüzden heyecanlı maceralar içinde büyüyen bir çocuk olmuştur.

Şevki Kadri bey, Milli Mücadeleye bilfiil katılmış, Atatürk idealine cânu gönülden inanmış ve bağlanmış bir komitecidir. Bunun için de başına gelmedik felâket kalmamıştır. Zaten Kurdaş da bu sıralarda dünyaya gelmiştir. 1920 yılı Şevki Kadri beye kan ve barut kokuları arasında bir de erkek evlât hediye etmiştir.

Cesur Kuvayi Milliyeci, oğluna Kemal adını koyarak, içinde yatan Atatürk sevgisini bir parça daha körüklemiştir. Ne var ki Şevki Kadri beyin sevinci pek uzun sürmemiştir. Bir sabah Kuvayi Milliyeci Şevki beyi evinden ve karısından ayırarak alıp götürmüşlerdir. Kadri beyi evinden alan Yunanlıların ilk arzusu kendisini idama mahkûm ettirmekti. Fakat bu karar bir müddet sonra sürgüne tahvil edilmiş ve Şevki Kadri bey Atina zindanlarına sürülmüştür. Uzun süren bu ayrılık, Şevki Kadri beyin sıhhatini bozmuş ve nihayeti Küçük Kemali babasız bırakmıştır.

Bundan sonra Kurdaş için bir mücadele devri başladı. Fakat Devlet baba, babasız Kurdaşın imdadına yetişti ve onun parasız yatılı okumasini sağladı. Kemal çalışkan, terbiyeli ve kabiliyetliydi. Her sene pekiyi derece ile sınıflarını geçiyordu, Orta okullu Manisada, liseyi Balıkesirde tamamlayan Kurdaş. Ankaraya geldi ve Siyasal Bilgiler Okuluna kaydolundu. Genç Kemal için başarı yolu açılmıştı. Mali şubeyi pekiyi derece ile bitiren yakışıklı Mülkiyeli, hemen vazifeye atılarak Devlete olan borçlarını ödemeye başladı. Ne var ki içinde bitmek tükenmek bilmez bir öğrenme arzusu vardı. Daha okumak istiyordu. Fakat imkânsızlıklar içindeydi. Buna rağmen 1951 yılı Kemal Kurdaş için başarı yılı olacaktır. Zira o yıl Kurdaş İngiltereye gitmenin yolunu bulmuştur.

Kurdaş, İngiltereden döndüğünde kendisini mesuliyetli bir işin beklediğini gördü. Bu vazife, Maliye bakanlığı Hazine Genel Müdür Yardımcılığıydı. Kurdaş vazifesinin üstesinden gelmek için çok çalıştı. Ne var ki şansı yaver gitmedi. Devri sabık keyfî bir malî politika tutturduğundan Kurdaş bu inanmadığı dâvaya âmin diyemedi ve isyan etti. İsyanı, Menderesin nefretine sebep oldu. Artık Kurdaş İktidarın sevmediği bir adam olarak damgalanmıştı. Tabil, bu uzun sürmedi. Kabiliyetli maliyeci bütün müşkülâta rağmen bir yolunu buldu ve kendisine teklif edilen Milletlerarası Para Fonundaki işi kabul ederek yurt dışına' çıktı ve bir beynelmilel memur olarak memleketin kaderini dışarıdan, yüreği kan ağlıyarak takip etti. Kurdaşın bu ikinci vatan hasreti tam dört yıl sür-

Kâğıt paralar
Bozdur bozdur harca!..

Buğday çuvalları üstünde dinlenen köylü

Yan gelip keyif çatma bitti

dü. İnkılâpla beraber Kurdaş kendini kurtulmuş hissetti. Artık milletine dışarıdan da yararlı olmak için yollar aramağa başladı. Fakat onu yurt içinde daha mühim bir vazife bekliyordu. Bu, hiç beklenmedik anda gelen Bakanlık müjdesi oldu. Kurdaş apartopar yurda döndü ve Maliye bakanlığı masasının başına geçerek çalışmağa koyuldu.

Yeni Maliye Bakam Kurdaş, pek akraba canlısı değildir. O kadar ki, yurt dışından geldikten sonra ancak bir veya iki defa kız kardeşini ziyaret etmek fırsatını bulabilmiştir. Avrupai yaşamasını çok sever. İngilizceyi çok iyi konuştuğu için bazan dalgınlıkla ve hiç münasip olmayan yerlerde bu lisanı kullanır. İçkiye pek düşkünlüğü yoktur. Ama arada sırada bir kaç kadeh çakıştırmaktan da zevk alır. Şampanyaya bayılır, ama pek içemez. Hususi hayatında son derece sakindir. Lüksü sever, okumaya pek meraklıdır.

Doğru teşhis

Uzun yıllar dışarda kalmış ve oranın lisanından başka taraflarını da benimsemiş Maliye Bakanı, bir tâviz karşılığı Bakanlığa getirilmiş olmakla beraber çoğu selefi tarafından tezgâhlanmış vergi tadillerinin Türk ekonomisine verebileceği zararları gördü. Bunun içindir ki bitirdiğimiz hafta içinde bir demeç yayınlayarak vergi sisteminin bütünüyle ele alınacağını bildirdi. Ama bu, en ziyade zemin ve zaman faktörleri dolayısıyla çeşitli zümrelerde uyanan hoşnutsuzluğu gidermeye yetmedi. Meselâ yeni vergilerin, yüksek vergilerin memurlara zamla aynı ana tesadüf ettirilmesi ve devletin bir sınıftan alıp ötekine veriyor hissinin yaratılması talihsizlik oldu. Demokrat kuyruklar tabii bunu memleketin dört köşesinde istismara kalkıştılar. Bir propaganda da, bu vesileyle C.H.P. aleyhinde yürütülmeye başlandı. Zaten M.B.K. nin tasarrufları, hattâ aslında C.H.P. ye müteveccih dahi olsa çok zaman C.H.P. nin zimmet haneline yazılmaktadır ve bu, eski partinin kaderini teşkil etmektedir. Tıpki köylü ve esnaf gibi, memur maaşlarına zam bahsinde haksızlığa uğradıklarına inanan İktisadi Devlet Teşekkülleri memurları da haksız görülmeyecek teşebbüslere geçtiler. Bir ara sessiz bir protesto yürüyüşü bile düşünüldü. Sonra, hakların başka yoldan sağlanmaya çalışılması daha uygun görüldü. Ama, memur maaşlarına zam âmme sektöründe, arkadan özel sektörde çalışan işçilerin seslerini yükseltmelerine yol açarsa şaşmamak lâzımdır. Tabii bunlar, sosyal huzursuzlukların tohumlarıdır. Atılan adımların içinde hakikaten iyi sayılması gerekenler her şey açık açık söylenerek, millete durum anlatılarak ve herkes eş fedakârlığa çağırılarak yapılsaydı şüphesiz daha fazla fayda sağlayacaktı.

Bugünün meselesi

Bitirdiğimiz haftanın sonunda, pek çok kimse iyi niyetle, bir çıkar yol aramaktaydı. Zira ne iş âlemini, ne çeşitli zümreleri, ne piyasayı, hattâ ne de devleti hu zorluklara içinde bırakmakta fayda olmadığı, istikbal emniyet altına alınacak diye ve aslında fazla doğru sayılamayacak endişelerle aşırılığa kaçıklığı herkes tarafından anlaşılmış bulunuyordu. İlk akla gelen ve makul karşılanan fikir şu Servet Beyannamelerinin geri bırakılması fikri oldu. Kanımda, formülerlerin Maliye Bakanlığı tarafından hazırlandıktan sonra Beyannamelerin verilmesine başlanacağı bildirildiğine göre Bakanlık işi ağırdan alınca endişe ortadan kalkacaktır. Bunun yanında Bütçede bâzı değişiklikler M.B.K. üyelerinin de rızasıyla yapıldığı takdirde devlet rahatlayacaktır. Müşkülün büyük kısmının psikolojik olduğu, maalesef hâlâ göz önünde tutulmamaktadır. 27 Mayıstan beri bir türlü doğru dürüst işletilemeyen propaganda makinesinin mutlaka ve usta eller tarafından işletilmeye başlanmasında zaruret vardır. Bu, en âcil meseledir. Kira iş alemindeki karışıklık yeni sistemin bilinmesinden çok bilinmemesinin neticesidir. Hele Kurumlar vergisinin makable teşmili mutlaka düzeltilmesi gereken bir yanlışlıktır. Bina ve arazi vergileri , de gözden geçirilebilir. Yatırımlara ayrılacak kazançların vergiden muaf tutulması tabii daha uzun vadeli bir iştir.

Bunlar yapılsa da tehlike ortadan kalkmayacak, ihtiyatsızca açılmış yaralar kanamakta devam edecektir. Ama hiç olmazsa tedavi süresi mümkün nisbe tinde kısaltılmış bulunacak, gelecek iktidarlar çok ağır bir miras almayacaklardır.

Demokrasi

Eski ağıza, yeni taam

Lâcivert elbisesinin içindeki beyaz yün jilenin küçük cebine elini cakayla sokmuş olan adam karşısındakilere şöyle bir baktıktan sonra çalımla konuştu:

"— Ben mi efendim? Ben Enver Safder Oder!.."

Sonra, soru soranlara kendisini tanımamış olmalarının ifade ettiği cehaletlerini belirten bir nazar atfetti ve eliyle odanın sağına soluna serpilmiş ciddi yüzlü -veya öyle görünmeğe çalışan- adamları işaret ederek tanıtmağa başladı:

"— Nihat Sun, Sadi Atikkan, Necmi Akyıldız, Emin Nihat Sözeli, Naci Bozkurt,.."

Meçhul şöhret Oderin, eliyle işaret ederek tanıttığı adamlar kendilerine çevrilen nazarların altında hafif utangaç, biraz sıkılgan, biraz çekingendiler. Hele Necmi Akyıldız -emekli bir generaldir- oturduğu köşeye sokulmuş, görünmek istemiyor gibiydi.

Oder, takdim merasiminden sonra durmadı. Odanın kapısına üzüm salkımı misali asılmış genç gazetecilere izahata devama başladı.

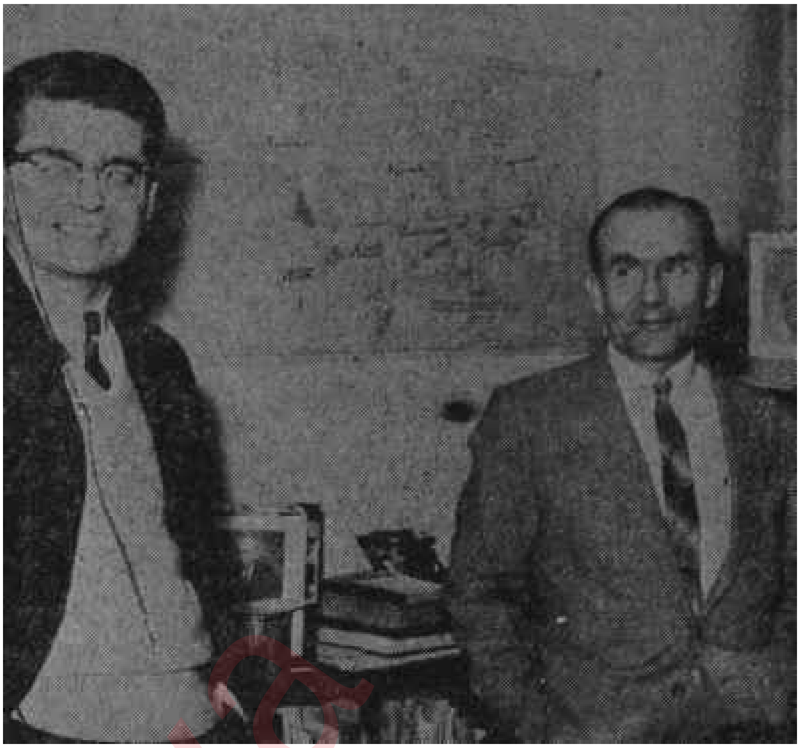
"— Bu sabah Istanbuldan geldik. 25 arkadaşız. Belvü palasta toplandık. Buna bir umumi heyet toplantısı diyebilirsiniz. Meselelerimizi konuştuk. Ondan sonra biz altı kişi, arkadaşlar adına müzakerelere katılmağa geldik."

Oder daha da konuşacak belki de tekliflerinin neler olduğunu anlatacaktı. Ama içeri uzunca boylu, kahverengi elbisesine kravatını üçgen şeklinde bağlamış genç denilecek bir adam girdi. Kurt bir politikacı edasıyla Oderin yanına sokuldu ve kenara çekerek, kimsenin duymıyacağı kadar alçak sesle:

"— Aman, herşeyden bahsetmeyin. Konuşmalarımızın neticesi belli olmadan gazetecilerin diline düşmiyelim" dedi. Oder elini beyaz yün jilesinin saat cebinden çıkarmıyarak başım bilgiç bilgiç salladı ve:

"— Elbet.. Elbet. Merak etmeyin beyfendi. Merak etmeyin" diye. cevap' verdi. Kahverengi elbiseli adamın adı, Zafer Tanyolaçtı. Eski bir Demokrat, daha sonraki bir Hür. P. li ve milletvekili adaylarındandı. Eh, ne de olsa politikanın içinde yoğrulmuş, çok çilesini çekmişti! İhtiyatı elinden bırakmamanın ne demek olduğunu biliyordu.

Hadise geride bıraktığımız haftanın sonunda cumartesi günü saatlerin 16 yı gösterdiği sıralarda Hikmet Belbezin Yenişehir Yapı ve Kredi Bankası şubesinin üzerindeki yazıhanesinde cereyan ediyordu. Memleketçi Cumhuriyet Partisi kurucuları yeni kurulacak partinin ileri gelenleriyle, birleşme konusunda konuşmağa gelmişlerdi. Müzakereler pek az sonra başlıyacak ve netice o gün istihsal edilecekti.

Yeni Partinin kurucuları birarada

Galiba vuslat başka bahara kalıyor

Hakikaten cumartesi günü Belbezin, yeni partinin karargâhı halini alan yazıhanesinin zili mütemadiyen çaldı. Sarı kapı mütemadiyen açıldı ve kapandı. İlk müşteriler Alican, Cündoğlu ve Ertuğrul Alatlıydı. Lâcivert elbisesinin içinde Alican ziyadesiyle şık sayılabilirdi. Merdivenleri ağır ağır çıktı, zili ağır ağır çaldı ve açılan kapıdan içeri ağır ağır girdi. Pek az sonraydı ki iki eski asker, Belbezin yazıhanesinin önünde göründüler. Şinasi Osma ile General Necmi Öktemi görenler evvelâ şaşırdılar, ama sonradan Öktemin yeni kurulacak partinin ileri gelenlerinden biri olduğunu öğrendiler. İki asker, sözlerine bakılırsa, eski arkadaşları emekli Albay Aletliyi ziyarete gelmişlerdi. Ancak ziyaret saati pek garipti. Nitekim aradan biraz vakit geçince General Öktem yeni partinin tüzüğü hakkında konuşmağa ve fikir beyan etmeğe başladı. Artık yeni partinin içinde olduğunu saklamağa lüzum görmüyordu.

Saatlerin 14.30'u gösterdiği sıralarda Belbezin yazıhanesinin san kapısı gene açıldı. Bu defa gelen Esat Çağa idi. Çağa, gözlülerinin üzerinden etrafı süzdü ve arkasındaki iki adama yol gösterdi Çağanın arkasındakilerden iri yarı olanı, temkinli adımlarla kapıdan içeri girdi, etrafına Söyle bir bakındıktan sonra birdenbire geri döndü ve:

"— Ben böyle emrivakilerden hoşlanmam" diyerek dışarı çıktı. Merdivenleri hızla inerek, apartmanın büyük kapısına vardı, orada bir kaç saniye durakladıktan sonra kendini sokağa attı. İri yarı adam, ünlü iş adamlarımızdan Enver Adakandı. Adakanın bir kaç gündür kuruculara kırgın olduğu biliniyordu. Bunun sebebi herhalde partinin ekonomik politikası olsa gerekti. Liberal bir ekonomik görüşe sahip olan Adakan, bilhassa bu konuda Prof. Talasla anlaşamıyordu.

Çağanın etrafını alan basın mensupları, Temsilciler Meclisi üyesini

sıkıştırdılar. "Birisi çocuğun adını sordu. Çağa:

"— Vallahi, her halde Sosyal Demokrat olmıyacak" dedi ve sustu. Anlaşılan Çağa, Alican taraflısıydı ve Partinin isminde "Demokrat" kelimesiyle beraber muhakkak ve muhakkak "Hür" kelimesinin bulunma. sini arzuluyordu.

İrfan Aksu kalın füme paltosuna sarılmış, kaşkolunu her zamanki gibi sıkı sıkıya boynuna bağlamıştı. Asabi görünüyordu. Kurucunun bazı şeylere canının sıkıldığı belli oluyordu. Bunun sebebi daha sonra anlaşıldı. M.C.P. liler oldukça büyük güçlükler çıkaracaklardı. Aksu bunu öğrenmişti. Belbez ve Aybar sonuncu olarak göründüler. Kurucular bir araya gelmişler, birilerini bekliyorlardı. Beklenenler, o sırada Belvü Palasta toplantı halinde bulunan M.C.P. lilerin temsilcileriydi.

Kendini öküz sanan kurbağa...

Hakikaten Belvü Palasın büyük salonunda o sıralarda 25 kişi hararetle bir meseleyi müzakere ediyorlardı. 25 kişi M.C.P. nin kurucularıydi ve Alican ile arkadaşlarının kuracağı yeni partiye iltihak edip etmeme kararını vermeğe çalışıyorlardı. Toplantıda en fazla konuşan Enver Safder Oderdi. Celâl Bayar'ın avukatı, masanın başında durumu izaha çalışıyordu. Efendim, telâşa lüzum yoktu. Alican ve arkadaşları kendilerine yanaşmağa mecburdular. Ortada kurulmuş veya kurulusunu tamamlamak üzere bir teşekkül vardı. 67 ilde evelallah teşkilâtlan tamamdı. Birer telgrafla İl idare kurulları teşekkül eder ve İlçe teşkilâtları kuruluşuna geçilebilirdi. Halbuki Alican ve arkadaşlarının elinde böyle bir imkân yoktu. Daha pek çok zaman da böyle olacak ve teşkilât kurmak için çabalıyacaklardı. Kendi tüzükleri, programları hazırdı. Onlar daha bunun müzakeresini yapmakla meşguldüler. Öyleyse, öyleyse Alican ve arkadaşlarına tâviz vermek doğru değildi. Onlar kendilerine yanaşmalıydılar. Onlar tâviz vermeliydiler. Yeni partinin kuruluşunda M.C.P. nin rolü büyük olmalı, nüveyi kendileri teşkil etmeliydiler. Kaldı ki D.R. nin mirasına en fazla hak kazanan kendileriydi. Aralarında kan hısımlığı vardı. DP oylarının toplanmasın, da kendilerinin rolü büyük olacaktı. Böylece karara varıldı ve altı kişilik heyet seçilerek M C P. yi temsilen Belbezin yazıhanesine yollandı. Heyet katiyen taviz vermiyecek bilakis ağır basacaktı.

Toplantı dağıldığında, salonda bulunanlardan hemen pek çoğu memnun, gülümsüyordu. Zira buna benzer ve ayni konu üzerinde İstanbulda pek çok toplantılar yapılmış, ama bir türlü netice hâsıl olmamıştı. İşte bunun içindir ki M.C.P. liler derin birer "Ohhh" çektiler ve müzakerelerin hitamına intizar ettiler.

Yalçının Amerika plakalı *otomobili*
Yeni Partinin seyrüsefer arabası

Hakikaten, geride bıraktığımız hafta içinde İstanbulda devâsâ binaların arasındaki Gökçay Hanın dördüncü katındaki bir yazıhanede 25 kişi son derece enteresan toplantılar yapıyor ve memleket meselelerini enine boyuna tartışıyorlardı. Koyu renk maroken koltukların serpiştirildiği hanın sahibi İhsan Gökçayırın odası, geçen haftanın içinde hemen hemen hiç boş kalmadı.

Toplantıya katılanların arasında sesini ziyadesiyle duyuran ve bunun için de kendini pek zorlamıyan bir de hanım vardı. Soprano avukat Nedret Pınar, denilebilirdi ki hatiplerin en ateglisiydi. Toplananlar arasında metodlu bir politikacı da göze çarpıyordu. Büyük masanın kenarına ilişmiş ve bir zabıt katibi ciddiyetiyle konuşmaları not eden, bunlardan bir neticeye varmağa çalışan biri daha vardı. Eski D.P. lilerden Enver Safder Oder ise, hadiselere daha ziyade D.P. nin mirası yönünden bakıyor ve fikirlerini bu temel üzerine bina ederek konulmalar yapıyordu.

Toplantı saati ekseri 16 30'du Toplantılara katılanlar hemen hemen aynı şahıslardı. Üzerinde durulan *kinu* da aynıydı M.C.P yi kurmağa kararlı olanlar alican ve arkadaşlarına iltihak etmeli miydiler, yoksa etmemeli miydiler? Ederlerse kazançları ne olacaktı? Edilmezse partinin durumu ne olabilirdi? İşte çözülmesine uğraşılan düğümler bunlardı. Alican ve arkadaşlarının partisi görünüşte kendilerine nazaran daha kuvvetli, daha derli toplu ve daha şanslıydı. Şanslıydı ama, mühim olan, bu partinin içine girdiklerinde kendilerine tanınacak hakti. Memleket menfaatleri için çalışmayı göze almış politikacılara, dahil oldukları parti şans tanımazsa, elbette ki matlup hâsıl olmaz, kıymetler çürüyüp giderdi!

İşte bu yüzdendir ki tartışmalar bir hayli hararetli oldu. M.C.P. liler evvelâ başkentte yapılacak toplantı üzerinde durdular. Bu toplantıda gündeme, kendileriyle ilgili bir madde ilâve ettirmeleri gerekliydi. Böyle olmadığı takdirde kim vurduya giderler ve işler, oldu bitti havası içinde hallediliverirdi. Ayrıca M.C.P. liler kendilerince bir tüzük taslağı hazırlamışlardı. Bundan da istifade edilmesi, yeni partinin tüzüğünde kendilerinin de fikirlerinin bulunması lüzumluydu. Bütün be hesaplar, yapılan toplantılarda enine boyuca münakaşa ediliyor, ancak işin içinden çıkılamıyordu.

Nihayet geçen haftanın ortalarında, salıyı çarşambaya bağlayan *gece* bir karara varabildiler. Enver Safder Oder, Soprano Avukat Nedret Pınar, Necmeddin Gürdemiral, Namık Kemal Martı, Muzaffer Öztunç Saim Nuri Uraydan müteşekkil bit grup, cuma akşamı ekspresle başkente gelecek ve Ankarada bulunan Emin Nihat Sözeri Naci Bozkurt ve Necmeddin Akyıldızla birleşerek, cumartesi yapılması mutasavver toplantıya ka-

tılacaklardı. Bu toplantıda sonuna kadar mücadele edilecekti. İş bir karara bağlanmazsa, katılmanın bir faydası yoktu, herkes kendi gemisini yürütecekti. Daha sonra bu kararı da değiştirdiler ve hepsi Ankaraya gidip meseleyi orada beraberce halle karar verdiler.

Kellim kellim lâyem fa..

Geride bıraktığımız hafta içinde esasen bu iki grup arasında temaslar devamlı olmuş ve. her iki taraf "çaktırmadan" birbirini bulmuş ve oturup gene "çaktırmadan" ağız aramışlardı! Başkentten kopup gelen Esat Çağa - Alicanın partisinin ünlü simalarındandır-, emeklilerden ve eski D.P.lilerden müteşekkil M.C.P. mensuplarıyla ilk teması Yenişehir Palas -bu otelin de nedense siyasî bir kaderi vardır. Atıf Topaloğlu da C.H.P. den ayrılınca ilk toplantısını burada yapmıştı- salonunda yapmış ve Naci Bozkurt, Namık Kemal Martı, Emin Nihat Sözeri, Enver Safder Oder ve Akif İyidoğan M.C.P. yi temsilen toplantıya katılmışlardı. Sohbet, bilinen konular üzerinde cereyan etmiş ve en çok kullanılan kelime de C.H.P. olmuştu. Yeni partilerin kurucuları C.H.P. nin durumunu konuşmuşlar, ayrılığın bu partiye pek fazla yarıyacağını birbirlerine izah etmişler, memleket meselelerinin ve menfaatlerinin korunması babında işin böyle bir şekle dökülmemesini birbirlerine efsunkâr bir dille anlatmışlardı. Gelgelelim, tam bir mutabakata varmak imkânı olmamıştı. Evet, hemen hepsi aynı fikirdeydi. 3. Parti pek faydalıydı. Bir muvazene unsuru olacaktı. Kurulmalıydı. Büyümeli, çalışmalıydı. Gelgelelim, partinin birinci plândaki adamları kimler olmalıydı? İşte burada memleket meseleleri stop ediyor ve makine ralantide çalışmağa başlıyordu.

Yenişehir Palastaki toplantı sona erdiğinde, elde gene hiçbir şey yoktu. Taraflardan bir grup başkente -Bozkurt, E. Nihat Sözeri ve N. Akyıldız- hareket etti. Bunlar Alican ve arkadaşlarıyla temaslarda bulunacaklardı. Üçlü emekli grubunun hemen arkasından da kronik yeni parti taraftan Ziyad Ebüzziya, Esat Çağa ve Hilmi Ergin başkente müteveccihen yola çıktılar.

Yumurta kapıya gelince..

Bir taraftan İstanbulda bu çeşit temaslar devam ederken, başkentte bulunan üçüncü parti kurucuları da boş durmuyorlar, tüzük ve programın hazırlanması, teşkilâtın tamamlanması için var güçleriyle çalışıyorlardı.

Bunun için dört komisyon kurulmuştu. Basınla temas komisyonunu Alican idare ediyor ve Basında yeni parti hakkındaki yayının lehlerine olması için gerekli çalışmayı yapıyordu. Ama, kuruluş çalışmalarının vodvil havası içinde cereyanı, üstelik sicilli muhterislerin mevcudiyeti müstakbel partiye Basının desteğini sağlayamadı. İkinci Komite personel komitesiydi. Personel komitesi müracaatları inceliyordu. İsim olarak politik sahada ün kazanmış, şu veya bu şekilde mensup bulundukları siyasi teşekküllerle ihtilâf halinde bulunan kişileri bu komisyon tetkik edi-

Cahit Talaş
İyi bir devletçi

yordu. Sonra, bir karar verip, yeni kurulacak' partiye girip giremiyeceklerini kendilerine bildiriyordu. Komisyonun önemli bir vazifesi daha vardı: Partiye girmesinde faydadan çok zararı olacak politikacıları bertaraf etmek! İşin burasında, şişin ve kebabın yanmaması için bir hayli terleniyordu.

Personel Komisyonu bunlarla uğraşırken diğer iki komisyon da çalışmalarına aralıksız devam ediyordu. En fazla çalışan Yalçın, Talas ve Giritliden müteşekkil Tüzük ve Program Komisyonuydu. Üç ilim adamı yeni partinin tüzüğünü ve programını hazırlıyorlardı. Program üzerinde hakikaten titizlikle duruluyor, doğrusu istenirse Prof. Cahit Talaşın bu konuda emeği pek fazla geçiyordu. Talaş ekonomik tutumu bakımından iyi bir devletçiydi. Yeni partinin ekonomik eğiliminin de bu yönde olmasını arzuluyordu. Aksi takdirde Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanının 3. partide yer alması mümkün olmıyacaktı. Aydın Yalçına gelince, iddialı üstad son günlerde cidden koyu bir devletçi kesilmişti! Giritli ise, malumdu. Bu bakımdan, üç ilim adamının kaleminden doğan programın ileri devletçilik prensiplerine uygun olacağından kimsenin şüphesi yoktu. Hakikaten de öyle oldu.

Programın başında bir giriş kısmı bulunuyordu. Bu, yeni parti kurucularınca partinin "Âmentüsü" diye vasıflandırılıyor ve ana gayeler bu kısımda izaha çalışılıyordu. Giriş kısmında, geçmiş hâdiseler teker teker ele alınmaktaydı. Bunların izahı yapılıyor ve evvelki idarelerin hataları belirtilmeğe çalışılıyordu. İhtilâl, rejim dâvasının halli için kâfi görülüyordu. Hareket bunun için yapılmıştı ve muvaffak olunmuş nazarıyla bakılıyordu. Bundan ötürüdür ki yeni parti rejim meselelerinden ziyade ekonomik ve sosyal düzenin tesisi için çalışacaktı. 3. Partinin ana prensibi buydu. Girişten sonra, kurulacak veya kurulması gerekli müesseseler üzerinde duruluyor du. Bunlar, ekonomik ve sosyal hayatımızın iyiye gitmesi için şart olarak ileri sürülüyordu. Böylece yeni parti, güreşe başka bir stilde katılmayı kuruyor ve karakucaktan ziyade greko-romen güreşmeyi tercih ediyordu.

Tüzük ve Program Komisyonunun, daha evvel taslağı İstanbulda hazırlanmış program ve tüzük üzerindeki çalışmaları haftanın ortasındaki çarşamba günü sona erdi. Bu arada, yeni partinin idarecileri, artık NEPTÜN anonim ortaklığının Ankara bürosundan Hikmet Belbezin Yenişehirdeki yazıhanesine nakledilmiş olan karargâhta toplanıyor ve hazırlanan, daha doğrusu gözden geçirilen maddeler üzerinde çalışmalar yapıyorlardı.

Çarşamba günü işte bu yüzden, Yapı - Kredi Bankasının Yenişehir şubesinin bulunduğu köşebaşında ard arda aralanmış hususî otomobilleri görenler pek fazla şaşıtmadılar. Otomobillerden birisi sarı renkteydi ve üzerindeki plâka hâlâ Amerikan plâkasıydı. Sarı Chevrolet son günlerde cidden tanınmış bir otomobil haline gelmişti. Aydın Yalçının Amerikadan getirdiği lüks araba, yeni

partinin bir bakıma angaryesini tagıyor ve kuruluş hazırlıklarının yol katetme kısmını ikmal ediyordu.

Kurucular, Belbezin içice bir salon ve iki odadan müteşekkil lüks döşenmiş yazıhanesinin en dibindeki odasında toplandılar. Aydın Yalçın, Hikmet Belbez, Ertuğrul Alatlı -eski Basın - Yayın Umum Müdürü ve emekli Kurmay Albay-, İrfan Aksu o gün erken gelenler arasındaydı. Hele Alatlı sureti Ratiyede Belbezin yazıhanesinden ayrılmıyor, geleni gideni kabul ediyor, yeni müracaatları inceliyor ve diğer kuruculara bilgi veriyordu. Belbezin yazıhanesi bir bakıma irtibat bürosuydu. Saatlerin 19'u gösterdiği aralarda toplananlar programın 40 maddesini incelemişler ve beğenmişlerdi. Mutabakat tam olmasa bile itirazlar pek azdı. Geri kalan maddeler üzerindeki tartışma perşembe gecesine bırakıldı.

Toplantının dağılışına yakın, yeni parti kurucuları artık kendileri için sürpriz sayılmıyacak aşina çehrelerle karşılaştılar. Gelenler gazetecilerdi. Gene takip edilmişler, gene yakalanmışlardı. Belbez gazetecileri bürosuna davet etti. Basın mensuplarından biri:

"— Ne idi toplantının mahiyeti? diye sordu:

Belbez gülümsiyerek:

"— Toplantı yoktu ki.." diye cevap verdi.

Sonra Basına olan ihtiyaçlarını -kuruluş pek yakındı- düşünmüş olacak ki gelenleri geri çevirmek istemedi:

"— Yâni, biteli bir hayli oldu. Umumi konular üzerinde konuştuk."

Gazeteciler toplantıda hazır bulunanlardan birisini hem tanıyor hem de tam manasıyla kim olduğunu çıkaramıyorlardı. Sima yabancı değildi. Konulması kulaklarını tırmalamıyordu. Ama kimdi? Belbez bu meraklarım da giderdi:

"— Efendim Ertugrul Alatlı..."

Elliyle orta boylu, seyrek saçlı, kumral, cin gibi bir adamı gösteriyordu.

Alatlı gülümsüyordu. Gazetecilerin teker teker ellerini sıktı ve hallerini, hatırlarını sordu. Konu bundan sonra yeni partinin adının ne olacağına döküldü. Doğrusu, bir karar verilmiş değildi. Ancak iki isim üzerinde ısrarla duruluyordu. Birincisi, "Hür Demokrat Parti"ydi. İkincisi ise, Talaşın teklifi olan "Sosyal Demokrat Parti". Kurucular her, ikisini de beğeniyor, her ikisinin de faydalı olacağını tahmin ediyorlardı. Bir kısmı -Alican bu taraftaydı- Hür ve Demokrat kelimelerini daha cazip buluyordu. Bir kısmı ise partinin programı itibariyle "sosyal" kelimesi üzerinde ısrar ediyordu. Bu sırada Aydın Yalçın söze karıştı:

"— Vallahi, bana kalırsa ficisine de el kaldırır, müsbet oy veririm. İkisi de benim için cazip" dedi.

Gülüşüldü! Bir basın mensubu

Bir Mülakat

Alican

2. Cumhuriyetin kuruluş hazırlıkları ikmal edilirken bir yeni parti ve bir politikacı siyasi çevreleri meşgul etmeğe başlamıştır.

İsim, bir zamanlar, başarılı bir *siyasi imtihanla siyaset sınıfını rahatça atlayan ve inkılâbı müteakip Maliye Bakanlığına getirilen Ekrem Alicana aittir.*

Aşağıdaki mülakatta Alicanın, memleketin düzeni hakkında, AKİS muhabirinin sorduğu sualleri verdiği cevaplan bulacaksınız.

— Yeni bir Partinin kurulması için hangi sebeplerin mevcut olduğu kanaatirdesiniz?"

"— Bugün memlekette yeni bir parti kurulması ihtiyacını, sadece bizim değil, büyük bir vatandaş kitlesinin hissettiğine şüphe yoktur. Fakat mesele hissetmekle bitmemek tedir. İşte bizi yeni bir parti kurmağa götüren en kuvvetli saik de budur. Ama bu saiki bâzı âmiller takviye etmiştir. Bunları gözden geçilecek olursak:

a) Siyasi bünyemize getirilmesi zaruri olan toleranslı zihniyet,

b) Siyasi bünyemizin istikrarlı bir duruma sokulması ihtiyacı,

c) Devlet idaresine verilmesi lüzumlu olan istikamet olarak özetlemek lüzumunu hissederiz.

1946 yılından bu yana siyasi mücadelelerimiz, benim kanaatimce normal bir mücadele zihniyeti içinde seyretmemiştir. Bu daha çok siyasî partilerin ve siyaset adamlarının rey alma gavreti şeklinde tecelli etmiştir. Bunun için de şahsiyat ile uğraşmak, tâviz usûlleri siyasi bünyemize hakim olmuş ve binnetince parti zan idarelerden kurtulunamamıştır.

Bu itibarla İkinci Cumhuriyetin mâna ve zihniyetine uygun yeni bir mücadele yolunun açılması gerektiği kanaatindeyiz.

Siyasi bünyemiz kanaatimizce gayri müstakar bir duruma girmiştir. İşte bizim yeni bir partinin kurucuları olarak ortaya atılmamızın sebebi biraz da budur.

Demokrat Partinin bıraktığı boşluk, bir siyasi teşekkülü duruma hâkim mevkie çıkarmış, bunun yanında büyük bir vatandaş kitlesi siyasi organizasyondan mahrum bir hale gelmiştir.

Bu itibarla yukarıda ifade ettiğim zihniyet içerisinde bu kitlenin siyasî bakımdan organize edilmesi, memleketimiz siyasi bünyesinin istikrara kavuşması bakımından elzemdir.

Memleket idaresinde hâkim olmasını istediğimiz zihniyet bakımından da bâzı yenilikler getireceğimize kaniiz. Bu mevzuda bizi bilhassa meşgul eden mesele İkinci Cumhuriyetin meydana getirdiği Kurucu Meclis hareketi ile memleketin siyasî rejim mevzuundaki partilerarası mücadelelerin sona ermiş bulunmasıdır. Bundan sonra bu istikamette yapılacak mücadeleleri, memleketin çok kıymetli olan zamanlarının israfı saymak tayız.

Bu mevzuu böylece hallettikten sonra üzerinde

Yalçına daha orijinal bir isim bulduğunu ve iktidara gelebilmek için bunun pek faydalı bir parti adı olduğunu söyleyince dehşetengiz başyazar merakla adın ne olduğunu sordu. Basın mensubu ciddiyetine zerre kadar halel getirmeden:

"___ Müslüman Sosyalist Partisi" dedi.

Sonra, güldüğünü göstermemek için veya ayıbolmasın diye başını çevirdi. Gene gülüşüldü. Kurucular pek fazla bir şey söylemeğe taraftar görünmüyorlardı. Basın mensupları mü saade istediler ve ayrıldılar. Gazetecilerin zihinlerini kurcalayan muamma gene çözülmemiş, partinin adının ne alacağı gene tam manasıyla anla* şılamamıştı. Ama üzülmediler. Son haftalarda cereyan eden bu polisiye roman misali parti kurma oyununa alışmışlardı.

Yeni perdeler

Oyunun başka bir perdesi yani Meclis binasında geçti. O gün komisyon seçimleri yapılmıştı. Alican tasnif heyetindeydi. Hazır bulunmak üzere Meclisteki yerinden kalktı ve salondaki ikinci kapıdan çıkmağa hazırlandı. Bu sırada etrafını gazeteciler sardı vs ak saçlı maliyeciyi yeni partiyle ilgili sual yağmuruna tuttular. Gazeteciler yetişmiyormuş gibi gruba C.H.P. Temsilcilerinden Turan Güneş de katılmış vs eski takım arkadaşına takılmağa başlamıştı. Güneş gülümseyerek:

"— Alican, işler nasıl? Hazırlık Var mı? Yeni parti hakkında hiç bir şey duymuyoruz birader" dedi.

Alican ağzından çıkan kelimeleri teker teker duyurmak istiyormuş gibi, ağır ağır vs biraz da istihzayla cevap verdi:

"— Vallahi, arkadaşlar tüzük ve program üzerinde çalışıyorlarmış. Benim de haberim sizler kadar"

Güneş hafif bir kahkaha attı vs:

"— Allah Allah!.. Yahu, kime sorsak aynı şeyi söylüyor. Acaba işi pişirip kotaran kim ?" dedi.

Alican, Güneşin kahkahasına sigarasından bir nefes çekip, kafasını ağır ağır sallamakla -Alicanın kafasını hızlı salladığı vâki değildir- cevap verdi. Ancak Güneş sorulardan bıkmış görünmedi. Devam etti:

"— Gene iş bize düştü, çocuklar. Alican, partinin adı ne olacak?"

Alican sigarasından aldığı nefesi ağır ağır dışarı çıkardı. Başım hafifçe yana eğerek:

"— Bir kere içinde Hür olacak. Eh, Demokrat kelimesinden de zarar gelmez" diye cevap verdi

Bir gazeteci büyük bir telâşla:

"— Yâni Hür Demokrat Parti mi olacak, demek istiyorsunuz?" diye sordu.

Alican gene ağır ağır başım salladı ve gülümsedi:

"— Öyle görünüyor" dedi.

Bu sırada C.H.P. Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal görünmüş ve grubun arasına karışmıştı. Üzerinde

Diyor ki

asıl durulması lüzumuna inandığımız ve bundan sonraki mücadelelerde hâkim olmasını istediğimiz meseleleri anlatmak istiyorum. Bu meseleler ekonomik ve sosyal meselelerdir. Bu bakımdan memleket bünyesini getirmeğe karar verdiğimiz yenilikleri, düşündüğümüz esasları programımıza almış bulunmaktayız."

"— 1961 Bütçesi hakkında fikirleriniz nedir?"

"— Bütçeyi tetkik etmeğe henüz fırsat bulmuş değilim. Bu yüzden bütçenin umumi karakteri hakkında şu anda her hangi bir mütalâa serdi için kendimi hazırlıklı saymamaktayım. Yalnız Bütçenin, Maliye Bakanı arkadaşım tarafından umumi efkâra takdimi sırasında inkılâp rejiminin ilk gününden beri benimsenmiş bulunan "İstikrar içinde Gelişme" prensibine uygun bir şekilde hazırlanmış ve bağlanmış olduğunu duymakla bahtiyarım.

Esasen Bakanlıktan ayrılmış olmakla, bizden sonra ayni vazifeyi deruhte edecek insanların mutlaka bizim benimsediğimiz esasların ve görüşlerin dışında hareket etmemeleri icap edeceği gibi bir anlayışa kendimizi kaptırmamamız lâzımda. Bâzı hususlarda elbette fikir ihtilâfı olabilir. Ansa bundan böyle vazife alacak insanların sâdece memleket hay ma düşündüklerine emin bulunmaktayım.

Bütçeyi görüp tetkik ettikten sonra üzerinde durulacak taraflar bulunursa şüphesiz bu istikametteki düşüncelerimizi de ortaya koyacağız."

"— Kurulacak yeni partinin adının ne olacağın düşünüyorsunuz"

"— Arkadaşların fikirleri daha çok Hür Demokrat Parti ismi Üzerinde birleşir gözükmektedir. Mamafih, henüz, nihai karara varmış değiliz."

Ekrem Alican

lâcivert çizgili bir elbise vardı. İyi bir terzinin elinden çıktığı belli oluyordu. Genel Sekreter her zamanki gibi pek şıktı. Gülerek:

"— Ne o Alican, gençleri etrafına toplamlısın? Yeni parti meselesi mi?" diye ak saçlı maliyeciye takıldı.

Aksal yaklaşınca Turan Güneş gülümsiyerek Alicanın yanından ayrılmış ve Genel Sekreterinin sağ tarafında yer almıştı. Bunu gören basın mensupları gülümsediler. Güneş:

"— Ne olur ne olmaz, yerimi alayım. Maazallah başka türlü tefsir ederler sonra.." dedi ve kalın sesiyle kahkahayı bastı.

Alican Güneşe hitaben:

"— Aferin Güneş! Sen bu taktiğe devam et. Vaziyet çakılmasın" dedi ve konuyu değiştirerek Aksalın hastalığına geçti.

Davet..

perşembe akşamı ise, Prof. Belbezin Posta caddesindeki son derece zevkle inşa edilmiş ve son derece iyi döşenmiş evinde kararlaştırılan toplantı bir gizlilik havası içinde yapıldı. Gerçi kulağı delik Ankara muhabirleri toplantıdan haberder olmuşlar ve Belbezin evine damlamışlardı. Ama toplantıya gelenler. Basın mensuplarına fazlaca yüz vermediler. Esasen kurucuların esrarengiz görünme meraklarına rağmen, ortada gizli kapaklı birşey de kalmamıştı. Parti ayın sonunda muhakkak kurulacaktı. Şimdilik program, daha doğrusu isim üzerinde tartışılıyordu.

Toplantıya ilk gelen, ak saçlı maliyeciydi. Alican bu defa yayan gelmişti. O sırada, yeni partinin keselerinden biri olan Cündoğlu, lüks otomobiliyle göründü. Cündoğlu tanınmış bir iş adamıydı ve muktesitliği, ihtiyatkârlığıyla ün salmıştı. Otomobilinden ağır ağır indi, telâş etmeden fin tarafına geçti, cam sileceklerini itinayla çıkardı ve otomobilin içine koydu. Otomobilin kapısını kilitledi, bir kere de iyice "kapanıp kapanmadığını muayene ettikten sonra, yüzüne politikacılara yaraşan tebessümü yerleştirdi ve Belbezin kapısına doğru yürüdü. Aynı anda Alican da kapıya varmak üzereydi. İki kurucu beraberce yürümeğe başladılar. Belbezin bir hoş çalan ziline bastılar ve kapının açılmasını beklediler. Bu sırada yanlarına yaklaşan basın mensuplarına, Alican:

"— Yahu bunun gizli kapaklı yeri kalmadı artık üstelik atlatacak mesele de yok ortada. Tüzük program ve diğer meseleler üzerinde çalışıyoruz" dedi.

Fazla durmadan içeri girdi.

İkinci misafir, eski Hür. P. mü-

Hikmet Belbez
Karargâh Komutanı

letvekillerinden İrfan Aksuydu. Aksu, soğuğun tesiriyle olacak, kalın füme paltosuna sarınmış ve kaşkolünü boynuna adamakıllı dolamıştı. Gazetecilere gülümsiyerek içeri girdi. Eee, ne de olsa serde politikacılık vardı ve Aksu diğerleri gibi pek yeni sayılmazdı.

Toplantının yapılacağı salon, ana kapıdan girince sol tarafa rastlayan geniş salondu. Alican salonun dip tarafına rastlayan rahat bir koltuğa gömülmüş, karşısında ayakta duran Cündoğluyla konuşuyordu. Aksu paltosunu çıkardı ve iki kurucunun yanına geldi. Bu arada gazete fotoğrafçıları bir yolunu bulmuş, içeri girmişlerdi. Üç kurucu kendilerine çekidüzen verdiler. Alican:

"— Bu ne rağbet yahu böyle ?" dedi ve gülümsedi.

Patlayan flâşlar yeni partinin yeni lideriyle parti keselerinden birinin ve teşkilât kurma ustalığıyla ün salan üçüncüsünün yanyana pozlarım tesbit etti. Daha sonra gazetecilere, kapıyı dışarıdan kapatmaları son derece nazikâne söylendi.

Saatler 17.27'yi gösteriyordu ki yeni parti kurucularının gazeteciler için en sevimlisi göründü. Karanlık, Cahit Talaşın görünmesini bir hayli güçleştiriyordu ama, basın mensupları hocayı seçebildiler. Talaş, pek neşeliydi veya Öyle görünüyordu. Gazetecilere iltifat etti. Onların gönlünü aldı ve acaip sesi zile basarak kapının açılmasını bekledi.

Toplantıya geç gelenlerden biri de Belbez ve aile efradıydı. Bayan Belbez ile kurucu profesör saat 18'e doğru otomobillerinden indiler ve içeri, girdiler. Doğrusu, böylesine fedakâr bir kurucuya ender rastlanırdı. Prof. Belbez evinden içeri girerken gazetecilerle konuşmadı. Yüzü her zamankinin aksine biraz asık gibiydi. Etrafını saranlara güçlükle gülümsedi ve sesini çıkarmadan nezaketle kapıyı kapattı.

Toplantıya en geç gelen Prof. Aydın Yalçın oldu. Yalçın da kapıda fazla oyalanmadı.

Kurucuların, Belbezin evinde yaptıkları bu toplantının en önemli tarafım bir deklerasyonun yayınlanması teşkil ediyordu. Yeni parti kurucuları salvoya başlamak zamanının geldiğini, hattâ biraz da geçtiğini aralarında yaptıkları konuşmalarda izhar etmişler ve karara varmışlardı. Karara biraz geç varılmasının sebebini, ihtiyatlı lider Alicanın yaradılışında aramak mümkündü.

Deklerasyon hazırdı. Bir kere daha gözden geçirilecek ve fazla vakit geçirmeden Basına verilecekti. Eee, ne de olsa kurucular arasında Basın mensupları vardı ve gazetelerin durumunu iyi biliyorlardı. Geciken deklerasyonun gazetelerde büyük yer alma imkânı, gecikme nisbetinde azalacağından, kurucular ellerini çabuk tutmağa karar verdiler.

Yayınlanan deklerasyon bir davetti. Başıboş kalmış, başım sokacak yer ariyan D.P. lileri yeni partinin çatısı altına çağırıyordu. İhtilâl hiç bir teşekküle karşı yapılmamıştı. Yapılan hareket, 1946 dan bu yana D.P. yi kuruluş gayelerinden uzaklaştırarak, kendi emellerine âlet etmeğe kalkışan bir kısım idareciler içindi ve onların da yeri belliydi. İhtilalin meşruiyetinin en sağlam fikri, tarafsızlık felsefesiydi. Deklerasyonun bu kısmında söylenenler yeni sayılmazdı. 27 Mayıs sabahı Ankara radyosunda Albay Türkeşin ağzından hemen hemen aynı sözler duyulmuştu. Esasen İhtilâli yapanlar buna çok evvelden, daha işi plânlarken karar vermişler ve yollarım ona göre çizmişlerdi.

Bu girizgahtan sonra salvo başlıyordu. Bütün partiler gibi, yeni kurulacak partinin de kucağı eski ve samimi D.P. lilere açıktı. Buyursunlar, gelsinlerdi. Herhalde kendilerine ikram edilecek acı bir kahveleri bulunurdu Sonra tekrar İhtilâl felsefesi başlıyor ve Milli Birlik Komitesinin vatandaşlar arasında mevcut kin ve garazı kadırmak için sarf ettiği gayretlerden dem vuruluyordu. Deklerasyonun bu kısmında 27 Mayıs ön -

cesinin havası vardı. İhtilâl hazırlanırken. İhtilâlin öncülerinden bazıları tarafından savunulan bir fikir, yayınlanan açıklamanın bu kısmında âdeta kokuyordu. Bu fikir, bir partiler kanununun çıkarılması ve partilerin tümünün feshedilerek, kendilerine yeniden kurulma şansının tanınmasıydı. Deklerasyonun ikinci ve son kısmında hafifçe bir gark edilmiş ve şişin yanmaması için gerekli cümleler konulmuştu. Burada, bir samanların rejim aleyhtarı, D.P. başlarının uşaklığını yapmış müseccel D.P. lilerin partinin saflarında yer alamıyacakları, esasen bunların âmme vicdanında cezalarını buldukları ifade edilmekteydi.

Evvelce hazırlanan metin, kurucular arasında alelacele gözden geçirildi ve Basına dağıtıldı. Böylece yeni parti ilk defa piyasaya bir davetle çıkmış oluyordu.

Toplantının bundan sonraki kısmı gene partinin ismi üzerinde yapılan tartışmalarla geçti. Ama çocuğun vaftizi perşembe gecesi de yapılamadı. O gece bir iki gün daha beklemeyi uygun gördüler.

İşte, bu açık davetten sonradır ki, başta Celâl Bayarın avukatı, D.P. oyları denen zümrütü anka kuşunu kendi kafeslerinde sananlar başkente geldiler ve "Belvü Toplantıları", "Bel bez yazıhanesi mülakatları" başladı. Açılan kucağa, bir çiçek düşmüştü. Fakat MC.P. kurucularıyla yapılan toplantı, istenileni vermedi. Eski Demokratlar hakikaten azimli idiler ve yeni kurulacak partide önemli yerler işgal etmek istiyorlardı. İlk adımlan, kurulacak partinin kurucuları arasında kendilerinden hiç değilse beş on kişinin isminin bulunmasını sağlamaktı. Alican, buna taraftar değildi. Esasen ilk ayrılık -M.C.P. bu sebeple Üçüncü Parti olmayı arzulamış ve erken davranmıştı- bundan doğmuştu. Haftanın sonundaki gün saat 18.30'a doğru eski Demokratlar büyük bir caka ile Belbezin yazıhanesini terkettiler. Alican ve arkadaşları ise, durumu müzakere etmek üzere saat 19.45'e kadar karargâhta kaldılar Haftanın sonunda parti henüz kurulmamıştı, hattâ ismi dahi meçhuldü. Ana bütün Ankara -ve tabii bütün Türkiye- bu vodvili katıla katıla seyrediyor ve "aman bitmesin!" diye dua ediyordu. Bu hareket leriyle bizzat kurucuların, memleketin hakiki bir ihtiyacını teşkil eden parti kurma faaliyetini tamamile dejenere ettiklerini, kendilerinde hiç bir şans bırakmadıklarını, artık partilerinin Nuri Demirağın meşhur "Kuzu Partisi"nden daha ciddi bir teşekkül olamayacağım herkes anlamıştı.

Kurucular harici

K u y r u k l a r

İnsanlar yaşadıkça

Geçen haftanın ortalarında bir gün, Ankarada Örfi İdare mahkemesi salonunda cereyan eden muhakemenin safahatım seyre gidenler, sanık mevkiinde oturanları görünce gülmemek için kendilerini sor zaptettiler. gayet mahkeme Örfi İdare *mahkemesi o*lmasaydı ve hâkimler heyeti mevkiinde oturanların çatık kaşları, yağız çehreleri dikkati çekmeseydi, dinleyiciler kahkahayı basacaklar ve salon mahkeme salonundan çok bir komedi tiyatrosuna benziyecekti.

Dinleyicilerin ikinci kahkaha fırtınası, sanıkların adları ve meşgul oldukları işler okununca boğazlarda sessizce koptu. Kahkahaları tutmak için dudaklar ısırıldı, kasıklar tutuldu, beller iki büklüm oldu.

Milli İnkılâp hareketinin hazırlatması, sanıkların adları ve meşgul gören, ihtilâli yapılması pek basit bir iş telâkki eden ve İnkılâbın öncülerine karşı bir hareket hazırlıyan D.P. kuyrukları, etraflarında toplanmak için pek mükemmel iki askeri lider bulmuşlardı. Bunlar biri tankçı, biri havacı iki assubaydı! Eh, sınıflar böyle olunca meselenin halli pek kolay olacağa benziyordu. Öyle ya, tank assubayı ağır harekâtı idare edebilirdi. Onun "tank birlikleri" herhalde Milli İnkılâbın öncülerini ala. şağı edeceklerdi. Havacının uçakları da, bir mukavemet olursa başkenti bombalardı Daha ne isteniyordu? İnkılâp aleyhtarı assubayların şaşmayan ve ziyadesiyle inandıkları sloganları: "Hitler de bir çavuştu" sloganı olsa gerekti!..

Duruşma salonu büyükçe bir oda cesametindeydi. Sanıklar, tahta parmaklıkla çevrili bir yere yanyana konulan sandalyelere oturtulmuşlardı. Kuyrukların muhakeme edildikleri yer gerçi, efendilerininki kadar mükemmel değildi ama, gene de Yassıada muhakemelerini takip etme şansına kavuşmuş olanlar arada bâzı benzetmeler yaptılar. Sanıklar 32 kişiydiler. Hepsinin de renkleri kül gibiydi ve elleri oğurturmaktan kıpkırmızı kesilmişti. Ellerini oğuşturmadlkları zaman başlarını elleri arasına alıyor ve düşünüyorlardı. Neler düşündüklerine gelince, bunu yüzlerindeki ifadeden anlamak mümkündü.

Hâkimler heyeti yerini aldığında salonda çıt çıkmıyordu. Sanıklar âdeta nefes bile almıyorlar, heyetten gelecek sözü bütün dikkatlerini teksif ederek bekliyorlardı. Ses, hiç hoşlanmadıkları bir ses oldu. Zira hüviyet tesbitinden sonra iddianame okundu. Savcı, 32 sanıktan 31'i hakkında ağır hapis cezası istiyordu.

Çarıklı erkânıharpler

iddianameyi, çapulcu alayı dehşet içinde dinledi. Marifetleri nakledilirken hep bir ağızdan "Asla!" diye bağırdılar. Pek basit kimseler oldukları zaten duruşlarından anlaşılıyordu. Nitekim hüviyet tesbiti sfrasında isimleri ve meslekleri söyle sıralandı:

Hüsnü Güler (adliyede mübaşir), Nuh Naci Doğan (elektrikçi), Sadık Yeşil (adliyede zabıt kâtibi), İsmail Demir (Çiftçi), Hayrullah Kale (çiftçi), İbrahim Dura, Nihat Bozdemir (sucu), Ahmet Civelek (nakliyeci), Mehmet Daniş (esnaf), Nuri Ciğan (hava İkmal merkezinde işçi), Mustafa Çiftdoğan (halıcı), Mehmet Küçük (otomobil tamircisi), Ayşe Küçük (ev kadını), Remzi Acar (taş ocağı sahibi), Ahmet Çizmeci (taksi sahibi), Dursun Akder (seyyar sebzeci), Mehmet Gökdemir (hava ikmal merkezinde işçi), Salih Karabulut (eskici), İsmail İlkes (tenekeci), Mustafa Kuyumcu (emekli işçi), Şevke Ütnaldı (sobacı), İsmail Kaya (emekli T.B.M.M. odacısı), Himmet Önal (T.B.M.M. bekçisi), Bekir Gürbüz Yeşilyurt (hava dikim evinde tersi), Hikmet Uyanık (Et - Balık kurumunda şoför), Osman Koç (T.B. M.M. de odacı), Turgut Yüksel (hava İkmal merkesinde terzi), Hikmet Arsu (T.B.M.M. matbaasında makinist), Turan Şimşek (Belediyede memur), Tahsin Aytekin (Zırhlı birliklerde tank assubayı), Hüsamettin Turgut (hava kuvvetlerinde astsubay). ve Lebip Divanlıoğlu (avukat).

Bunlar, tam bir gaflet içinde, hem de başkentte bir takım hareketlere girişmişler, plânlar daha doğrusu hayaller- kurmuşlardı. Aralarına Necla Çarpar adında ve Albay Türkeşle temas halinde olduğu bilinen bir de kadın karışmıştı. Fakat gözü açık emniyet makamları bunların her

hareketini tesbit etmişti. Nitekim bir ay kadar önce bir gece, Ankara Kumandanlığına mensup kuvvetler, emniyet makamlarıyla işbirliği yaparak bunları toparlayıvermişti. Şaşkın ördekler yakalanır yakalanmaz, işi *hemen* büyültme yoluna sapmışlar ve bir takım şöhretli -ve mimli, kimselerin isimlerini vermişlerdi. İlk ifadelerine bakılırsa Ali Fuat Başgiller, Hüseyin Avni Göktürkler, Celal Yardımcının kardeşi Mehmet Yardımcılar ve bu tip bâzı şahıslar kendileriyle beraberdiler. Liderler onlardı. İsimleri verilen kimseler, sırf bir emniyet, mülahazasıyla derhal nezaret altına alınmışlar, fakat süratli bir tahkikat şaşkın ördeklerin hangi maksatla bu isimleri ortaya attıklarım gösterdiğinden ertesi gün serbest bırakılmışlardı.

İkinci Menderes

İtiraflar hemen başlamadı. Bilâkis, bâzıları. Menderesi taklit ettiler. Sanıklardan ikincisinin sorgusu yapılacaktı. İfadesi alınacak olan sanık, Nuh Naci Doğan adında, son derece hırpani kılıklı, saçı sakalı uzamış bir elektrikçiydi. Parmaklıkların önüne geldi Ellerini kavuşturdu ve hâkimin konuşmasını bekledi. Hâkim Yüzbaşı tok sesiyle:

"— Hâdise hakkında bildiklerini anlat bakalım" dedi.

İşte işin bundan sonrası pek eğlenceli oldu. Yâssıadada muhakeme edilen efendilerini kurtarıp, M.B.K. idaresine son vermeyi düşünen ve bunun için teşkilât kurarak harekete geçmeğe hazırlanan Nuh Nacinin hâli, doğrusu ya Menderese pek benziyordu. Tek fark, Nuh Naci samimi olarak korkusunu belli ediyor, samimi olarak eziliyordu. Bunu, "Beyfendi. Reis Beyfendi hazretleri" gibi cümlelerle örtbas etmeğe kalkmadan, açıktan açığa ortaya vuruyor ve acındırma numaralarına girişmiyordu. Kesik kesik konuşuyordu. Bir ara konuşamıyacak hale gelince, hâkim soru sormağa başladı. Sanık, ancak böyle konuşturulabiliyordu.

Nuh Naci, kendi dükkânında yapılan konuşmalar hakkında pek enteresan bir ifade verdi. Efendim, arkadaşlarıyla toplanıyorlar, dünya ahvalinden bahsediyorlardı. O sırada Amerikan seçimleri alabildiğine hızlanmış olduğundan, Mr. Kennedy, Nuh Nacinin dükkânında konuşulanların birinci konusunu teşkil ediyordu.

Başka konuşulanlar hakkında sorulan suale, elektrikçi kuyruk bir müddet düşündükten sonra cevap verdi. Bir de pahalılıktan ve memlekette ucuzluğun kalmadığından bahsedilmişti. Şuradan buradan konuşmuşlardı. Hâkim Yüzbaşı, şöyle parti lâfı filân gibi bâzı kelimelerin ağızlarına alınıp alınmadığını sorunca, Menderes âşığı elektrikçi kaşlarım yukarı kaldırdı ve:

. "— Zinhar böyle şeylerden bahsetmedik efendim" dedi.

İnkılâp aleyhtarı 32 lerin sorgusu yapılıyor
Kargaları güldüren hükümet darbesi

Nuh Naci salondakilere pek eğlenceli dakikalar geçirtiyordu. Öyle ki -sanıklar dahil-, bir ara elektrikçinin ifadesinin sonunun gelmemesi arzulanmağa bile başlandı.

Nuh Nacinin dükkânına gelenler, bu gibi meselelerin pek mühim olduğunu, bunların buralarda konuşulacak şeyler olmadığım belirtmişlerdi. Bunun üzerine hayırsever elektrikçi gelenlere bir yer tedariki için Ayşe Küçük adındaki ahbabına telefon etmiş ve grup oraya aktarılmıştı. Ayşe Küçükün evinde bir mesut tesadüf, Nuh Naciyi her şeyden habersiz kılmıştı. Nuh Nacinin ilk ifadesi okundu ğu zaman salonu dolduranlar gene dudaklarım ısırdılar. İlk ifadede Naci tamamen ayrı şeyler söylemişti. Toplantıda kendisinden kâğıt istenmiş, bu kâğıda streteji çizilmiş, Başçavuştan alınan malûmat gereğince hangi bölüğün nereye yerleştirileceği işaretlenmişti. Elde tanı 12 bölük vardı. Eh, bu da yeter, artardı bile!.. Kağıt avukat Lebip Divanoğluna götürülecek, o da ünlü generallerle temasa geçerek durumu âyarhyacaktı!

Nuh Naci bütün bunları, gözleri faltaşı gibi açılmış olarak dinledi. Böyle şeyleri hatırlamadığını söyledi ama, halinden bocaladığı açıkça belli oluyordu.

Hâkim Yüzbaşı, gülümsüyordu. Hafifçe kürsüye doğru eğildi ve sanığın gözlerinin içine bakarak konuştu:

"— İyi ama, ilk ifadenizde başka, şimdi başka söylüyorsunuz. Çubukta bir evde toplanmış, konuşmuşsunuz. Ne diyorsun?"

Sanık yutkundu. Daha doğrusu yutkunamadı. Tükrüğü boğazında takılıp kalmıştı. Bir iki saniye tereddüt geçirdi ve bir şeye karar vermiş gibi konuşmağa başladı:

"— Evet efendim. Remzi Acarın, Çubuk yolunun 7. kilometresindeki evine gittik. Orada konuştuk. Gruplar halindeydik. Sonra bunları kimseye söylememek için Kur'ana el bastık."

Hâkim Yüzbaşının yüzündeki tebessüm kaybolmamıştı. Gene kürsüye doğru eğildi ve sordu:

"— Madem ki kimseye söylememek için yemin etmişsin, neden söylüyorsun?"

Nuh Naci Doğan birden şaşaladı. Ne diyeceğini şaşırdı. Sonra boynunu bükerek:

"— İyi ama. burada söylüyorum. Başka yerde söylemedim ki" dedi.

Salonda, sanıkların bir kısmı dahil, bu defa kahkahalar tutûlamadı. Hâkimler heyeti bile gülmekten kendini alamadı.

Büyük plân

Assubay iki askeri liderin idare edeceği harekâtın plânı pek enteresandı. Bunu mübaşir -evet mübaşir- Hüsnü Güler anlattı. Güler, darbe-i hükümet yapacak kuyrukların elebaşlarındandı.

Darbe-i hükümet taraftarlarının elinde hazır 12 bölük vardı! Bunlarla başkentin kült noktaları tutulacaktı. Komite üyelerinin adresleri belliy-

di, ilk ağızda omlar tevkif edileceklerdi. Stratejiyi Başçavuş Hüsamettin hazırlamıştı. En tehlikeli yer olarak Etimesgut görülüyordu. Zira arazi engebeliydi. Buraya fazla, asker yığmalı ve radyonun yayınına buradan hâkim olmalıydı. 28. Tümen, Tank Assubayı Hayri tarafından 10 tankla müsadere edilecek ve battal hale getirilecekti. Kuyrukların düşünceleri arasında bir de lider bulmak yardı. Birbirlerine söylediklerine göre bu, General Gümüşpalaydı! Böylece Yassıadadaki efendiler kurtulacak ve herşey normale avdet edecekti.

Darbe-i hükümet için her şey hazırdı da bir, parola eksikti. Öyle ya birbirleriyle nasıl anlaşacaklar, nasıl tanışacaklardı? Bunun da kolayı bulunmuştu. Cakalı bir işaret ve parola tesbit edilmişti. Sağ ellerini yumruk yapacaklar, başparmaklarım kaldıracaklardı. Sonra başlarının sağ tarafım hafifçe sıvazlıyacaklardı. Böylece teşkilât birbirini tanımak imkânım sağlıyordu.

İfadelerin alınması -sâdece iki kişinin- 5 saat kadar sürdü. Darbe-i hükümet sanıkları yeni ifadelerinde suçu "askerî lider"lerine yüklemeğe çalışıyorlar ve iki assubayın birinci plânda adamlar olduklarım zımnen anlatmağa uğraşıyorlardı. Ama ortaya çıkan, bütün Türkiyede hangi tip insanların hâlâ Menderesin peşinde olduğundan ibaret kaldı. Hâdise ne bir dram, hattâ ne bir polisiye vak'aydı. Sâdece bir komediydi. Kuyruklar, orduda bula bula iki assubay ele geçirebilmişlerdi. Bu, gafiller kendi aralarından çıktığından mert assubay sınıfını biraz üzdü ama, adedin gülünçlüğü üzüntüyü telâfi etti.

C . H . P .

Ahşap evin konuklan

Geçen hafta içinde İstanbulda, Sultanahmetteki üç katlı bir ahşap evin önünden geçenler, içerde mühim hâdiselerin cereyan ettiğini sandılar. Zira bu üç katlı ahşap ev, haftanın içinde pek çok ziyaretçisi bulunan bir türbe manzarası arzediyordu. Ahşap evin eski İstanbul stili kapısı hiç kapanmıyor, girenlerin çıkanların ardı arkası kesilmiyordu. Ev, C.H.P. nin İstanbul il merkeziydi ve hafta içinde Ankaralı üç politikacıyı misafir ediyordu. Hummalı faaliyetin sıklet merkezi, üçüncü katta, sokağa bakan bir odaydı. İstanbul C.H.P. il merkezinin üçüncü katında, ortalara isabet eden bu odanın aydınlık bir kısmını bir büyükçe masa kaplamaktaydı. Masanın etrafına dizili koyu renk maroken koltuklara gömülmüş üç kişi, karşılarındaki bir adamı dik. katle dinliyorlardı. Bu üç kişi, C.H.P. Merkez İdare Kurulunun İstanbulda vazife görecek İl Başkanının kim olabileceği konusunda nabız yoklama işiyle vazifelendirdiği üç üyesiydi. Bunlar, Genel Sekreter Yardımcıları Kemal Satır ve Orhan Öztrak ile konuşkan Suphi Baykamdı. Heyetin dinlediği, C.H.P. İstanbul teşkilâtının ilçe başkanlarından biriydi.

İstanbul İl İdare Kurulunda değişiklik meselesi, daha Kurucu Meclis için aday seçme faaliyeti bahis konusu olduğu günlerde ortaya çıkmış ve üzerinde çeşitli tefsirlerde bulunulmuştu. Kurucu Meclise seçilen 4 11 İdare. Kurulu üyesinin yerlerine kimlerin geleceği konusu Genel Merkez için bir mesele halini alınca, Genel Sekreter Aksalın da direktifiyle işe el koymak ve en salim yolu keşfederek İstanbulun istediği tâyinleri yapmak lüzumu hissedildi. Bunun için de Satır - Öztrak - Baykam triosu İstanbula gönderildi.

Trionun İstanbula ayak basmasıyla, C H P. çevrelerinde bir tepeden inme tâyin yapılacağı şayiası aldı yürüdü. Aslında, siyasî faaliyet yasak olduğundan bir seçim elbette bahis konusu değildi. Fakat çalışmalar hiç de zannedildiği gibi gelişmedi.. Basireti en iyi silâh olarak kullanan Genel Merkez ve onun Genel Sekreteri Aksal, trioyu, İstanbulun nabzını yoklamak ve hakikaten istenen il başkanını bulmak üzere göndermişti. Nitekim trio da öyle yaptı. Evvelâ Sultanahmetteki üç katlı ahşap binanın üçüncü katında karargâh kuruldu ve nabız yoklayıcılar hemen faaliyete geçtiler. Gaye, teşkilâtın, yâni ilçe idare kurullarının tasvip ettikleri, İstanbulun beğendiği, birleştirici, yapıcı ve çalışmalara yön verici adayı tespit etmekti. Trionun İstanbulda misafir bulunduğu üç gün zarfında 140'a yakın partili dinlendi ve 68 sayfalık not tutuldu. Genel Merkezin vazifeli kıldığı trio, nevi şahsına münhasır bir plebisit yapıyordu. Bu plebisitten maksat, İstanbul İl İdare Kurulunu ve Başkanım umumî arzuya uygun şekilde tespit etmekti. Alman cevaplar, istatistik bir tasnife tâbi tutuldu. İstanbula inhisar etmedi. Trionun en genç elemanı Suphi Baykam, alelacele hazırlanan bir ön raporla birlikte Ankaraya sevkedildi. Böylece C.H.P. nin başkentteki idarecileri İstanbulda olan bitenlerden haberdar edildiler. Nitekim, haftanın ortasındaki çarşamba günü, kısmen de olsa, İl İdare Kurulu -tabii müteşebbis kurul- teşekkül etmiş durumdaydı. Fakat trio tutulan notları son bir defa daha incelemek niyetiyle neticeleri açıklamadı. Gecikmeye sebep olarak her ne kadar "incelemek arzusu" gösterildiyse de bâzı kulağı delik kimseler işin içinde iş olduğuna hükmettiler. Bunların ileri sürdükleri, ortaya çıkan yeni bir ismin açıklamayı geciktirdiği rivayeti idi. Rivayet, İl Başkanlığı için Enver Gürelinin aday gösterileceğine dâirdi. Ancak bu, eski bir söylentiydi. Enver Güreli ortaya atılan adaylığım, kendi arzusuyla geri almıştı. Böylece trionun işleri de bir nebze hafiflemişti. Zira geriye, kala kala iki kuvvetli aday kalmıştı. Bunlar Ekrem Özden ile Ali Sohtorikti. Mücadele bu iki aday arasında cereyan edecekti. Aslında mücadele de yoktu. Zira Özden başkanlığı şiddetle istiyor, Sohtorik ise tarafsız şahsiyeti dolayısıyla ancak bir zaruret olarak bu vazifeyi yüklenmeyi düşünüyordu. Nitekim son anda terazinin kefesini Sohtorik lehine kaydıracak bir hâdise cereyan etti.

Ali Sohtorik
Vazife başında

İlk itiraz sesi

İlk feryad Özdenin baş düşmanı, sabık kravatsızlardan geldi. Bunlar "Özden seçilirse biz partiden istifa ederiz" sayhasıyla ileriye fırladılar. Gerçi, dağılmış bulunan bu hizbin artık teşkilâtta sesi soluğu kesilmiş. Genel Merkez otoritesini kurmuştu ama trio, evvelâ parti içinde huzursuz luk çıkma ihtimallerinin dikkate alınması prensibinden hareket ederek, zaten kuvveti müsellem, ehliyeti belli Sohtoriki İl Başkanlığına getirdi. Böylece İstanbulun C.H.P. İl Başkanlığı meselesi halledilmiş oldu.

Temsilciler Meclisi

Boşa koy, dolmuyor

Geçen haftanın sonlarında bir gün, yeni Meclis binasının geniş teneffüs salonunda, göze çarpar bir hareket mevcuttu. Koyu renk elbiseli bir takım adamlar, kalın sütunların arasında aceleci adımlarla dolaşıyorlar, peşlerini bırakmayan Basın mensuplarına izahat veriyorlardı. Merak konusu, komisyon çalışmalarıydı. Temsilciler Meclisinin mevcudiyetinin sebebi hikmeti yeni Anayasayı ve Seçim Kanununu hazırlamak olduğu içindir ki, haftanın sonunda Temsilciler Meclisinin sadece ve sâdece 16 dakika süren birleşimi -tâbir Başkanlık Divaninindir- mûtad veçhile alâkaya mazhar olmadı ve gerek Basın mensupları, gerekse Temsilci üyeler komisyon çalışmaları üzerine eğildiler.

Hakikaten, o gösterişli açılış töreninden bu yana Temsilciler Meclisinin hiç bir oturumu alâka çekmedi. Zaten bunlar umumiyetle pek kısa geçti. Bir de, izin alanların bolluğu göze çarptı, Pazar hariç, haftanın her günü çalışacağı bildirilen Meclis ancak üç defa toplanıyor, fakat işsizlikten hemen dağılıyordu. Bu yüzden, teneffüs mahalli daima umumi heyet salonundan daha falla rağbet gördü ve Temsilcilerin nabızları orada yoklandı.

Aslına bakılırsa, durumda şaşılacak bir taraf yoktur. Temsilciler Mec lisinin umumi heyeti, komisyonların pişirecekleri konuları ele alacaktır. Komisyonlardan sâdece en mühimle, ri, Anayasa Komisyonuyla Seçim Kanunu komisyonu ciddi şekilde faaliyete geçmiştir. Ötekiler henüz uyku devresindedir. Bütçe Komisyonu ise, Bütçeyi beklemektedir! (Bk. İKTİSADİ ve MALİ SAHADA - S: 4). A. nayasa Komisyonu, faaliyetinin üstünde, başka -ve acaip- bîr sebepten dolayı gündelik gazetelere konu teşkil etmiştir: Görüşmelerin zabtım saklayacak bir imkân bulunamamıştır! Türkiyenin bu en mühim isini gören heyete ne bir ses alma makinesi alınabilmiş, ne de Meclis stenolarından bir kalp sağlanabilmiştir.

Geçen haftanın sonundaki o gün, sütunlar arasında en ziyade bunlardan bahsedildi ve hayli gülündü. Basın mensupları, komisyon üyelerinin dahi sadre şifa verecek bilgi verememelerini tenkit adıyorlardı. Nitekim o gün de gayretlerin neticesi sadece C.H.P. nin konuşkan Ankara Temsilcisi Hıfzı Oğuz Bekatanın izahatına münhasır kaldı. Bekata, Seçim Komisyonu üyesiydi ve Basın mensuplarina izahat vermeğe, doğrusu niyetliydi. Fakat Bekata, bu meselede pek hazırlıklı olmadığı için, verdiği malûmat da pek beklenen malûmat olmadı. Bâzı muhabirler, komisyon üyeleri üzerinde hissi baskılarım arttırarak, hiç olmazsa bir muhabirin komisyon çalışmalarını takip etmesi talebinde bulundular. Teklif mâkuldü ve pek fazla taraftar topladı. İşin lâf faslı da böylece halledilmiş oldu.

Mesele, komisyonun çalışma tarzı hakkında malûmat almak olduğu için, bâzı gazeteciler hiç olmazsa komisyonların çalışmakta bulundukları salonları görmek arzusunu izhar İttiler. Arzunun muhatabı, son günlerin en popüler politikacısı Turan Güneşti. Güneş, gazetecilerin isteklerini mütebessim bir eda ile dinledikten sonra rıza gösterdi ve neşeli bir kahkaha atarak:

"— Pekâlâ, istediğiniz gibi olsun. Ama kimseye çaktırmayın" diye teklifi kabul etti.

Güneş öne düştü, gazeteciler onu takip ettiler ve birinci katta asansörün bulunduğu kısma geldiler. Kapıyı ajan Turan Güneş oldu. Doğrusu istenirse, kurt politikacı, ayni kamanda iyi evsahibiydi.

Fakat, asansörün içine gazeteci olarak sadece iki muhabirin girdiğini güren Güneş, gayri ihtiyari arkasına baktı ve başka gelen olup olmadığım arattırdı. Başka meraklı gazeteci yoktu. Güneş ve dostlarını taşıyan asansör ikinci katta durduğunda ilk çıkan gene Güneş oldu. Arkasına döndü ve:

"— Burası size herhalde pek yabancı gelmez" dedi.

Gazeteciler başlarım salladılar. Bu katı pek iyi tanıyorlardı. Yüksek Soruşturma Kurulunun faaliyetine sahne olan meşhur D blokunun ikinci katında bulunuyorlardı.
Masalar ve sandalyalar Güneşin ve gazetecilerin, önünde durdukları kapı koridorun tam cephesinde bulunan 608 numaralı odaydı. Kapının üzerindeki levha, içeride T.C. İkinci Anayasasıyla ilgili müzakerelerin cereyan ettiğini gösteriyordu. Gazeteciler ister istemez heyecanlandılar. Kapının arkasında olanların onlar için önemi büyüktü. Turan Güneş bunu sezmiş olmalı ki, başım hafifçe gazetecilere çevirdi ve:

"— Bu işin en esaslı tarafı nedir biliyor musunuz?' dedi.

İki genç muhabir hayret ve maralda Güneşe baktılar. Fakat Güneş merakı zail edecek ifşaatta bulunmakta gecikmedi!

"— İçerde olanları merak etmiyor musunuz?" diye ilâve etti. Sonra da:

"— İşte bunun en iyi yolu, teypi idare eden adam: avlamaktır" dedi.

Gazeteciler güldüler ve sonra Önlerinde açılan 806 numaralı kapıdan içeriye girdiler. Salon oldukça uzun bir salondu. İki başta bulunan yarım daire şeklindeki iki masa, salona ayrı bir kaybet vermekteydi. Kasa grubunun kapıdan girince sağ tarafa isabet eden kısmı Başkanlık Divanına ayrılmıştı. Başkanın hemen sağ tarafında dört koltuk bulunuyordu. Az ötede, önünde kitaplar ve kanunlar yığılı bir kısım vardı ki, mihmandar Güneş bilhassa bu kısma pek alâka duyulmasını istedi. Bunun için kemen o kısma koştu ve masanın diğer kısımlarında bulunan başka kitap ve kâğıt tomarlarım da bu önü kitap dolu kısma yığarak:

"__ Burası Altsoyundur" dedi.

Salon bomboştu. Fakat, bir müddet sonra işler renklenecek ve Komisyon müzakereleri başlıyacaktı. Doğrusu istenirse, müzakereler akademik bir hava içinde cereyan etmekteydi. Her üye, her madde üzerinde, istediği kadar konuşuyordu. Müdavele-i efkârdan fayda mülâhaza edildiği aşikârdı. Tabii, komisyonların en fasla konuşan hatipleri belirliydi. Masanın üzerindeki mikrofonlar vasıtasıyla hem sesler rahatça duyulmaktaydı, hem do makine alınınca teyp ile tespit edilebilecekti. Salonun tek eksik tarafı, içerde bir Basın masası olmamasıydı.

Bitirdiğimiz haftanın tonunda mesele bir defa daha ortaya atıldı. Bilhassa Anayasa Komisyonundaki müzakerelerin umumi efkâr tarafından bilinmemesindeki fayda ve lüzum hatırlatıldı. Anayasa referanduma ârzedileceğine gör her maddenin ne gibi düşüncelerle, hangi tenkitlere karşı nasıl savunularak kaleme alındığının bilinmesi, şüphesiz metnin ruhunu daha açık olarak gözler önüne serecektir.

Sanıklar

Bağ bozumu

Bitirdiğimiz haftanın ortalarında bir sabah, Yassıadadaki Duruşma Salonunun sanık avukatlarına ayrılmış bulunan sıralarından siyah cüppeli bir adam ayağa kalktığında Adnan Menderes fazla umursamadı. Tıpkı onun gibi, yanında oturan ve açık renk bir elbise giymiş bulunan Celâl Bayar da sâdece, gözlüklerinin üstünden, kaşlarını eski türkçe seksensekiz şeklinde kaldırarak şöyle bir bakmakla yetindi. Siyah cübbeli adam, Kayserinin düşük valisi Ahmet Kınıkın avukatıydı. Kınıkın kayınpederi Divana bir mektup göndermiş, mektup evvelki celselerin birinde okunmuştu. Kayınpeder, damadının marifetinin bir "tesir altında kalma neticesi" olduğunu belirtiyor, yoksa onun o tip melanet yapacak adam sayılamayacağını söylüyordu. Ahmet Kınıkın avukatı söze o noktadan girerek, müvekkilinden bâzı hususların tekrar sorulmasını istedi. Meselâ düşük Kayseri valisi pek âlâ düşük Başbakanla meşhur konuda -İnönünün seyahati konusu- kafi telefon görüşmesi yapmış bulunduğunu anlatabilirdi.

Başkan Başol, o kendisine has sevimli tavırla önündeki mikrofona doğru eğildi ve sanığın bunları neden daha önce anlatmadığım sordu. Zira Kınık sorguya çekilmiş, hâdisenin Menderesin tertibi olduğu gerçeğini öyle ayan beyan ifade etmemişti. Avukat talebinde tarar etti. Anlaşılıyordu ki düşük valinin aklı başına gelmişti ve olup bitenleri olduğu gibi anlatmanın tek çıkar yol sayılması gerektiğini görmüştü. Avukatın ısrarı, sanıkların en dikkatlisi Adnan Menderesin alâkasını çekti. Menderes, duruşmaların başından itibaren bir kuşkusunu belli ediyordu. Çetesine nasılsa girmiş bulunanlar üzerinde, tuhaftır, hakimiyetinin bir kısmım muhafaza ediyor, onların iplerini hâlâ çekiyordu. Hattâ iftiralar atar, suçları şuna buna yüklerken bile eski Bakanları, milletvekilleri, valileri veya Belediye Başkanları vaziyet alamıyorlar, onun dümen suyunda gitmekte fayda umuyorlardı. Ancak, Menderes herkesin gözünde alçalırken Yassıadaya bizzat sürüklediği kimseler nezdinde de mutlaka gerçek hüviyetiyle arzı endam ede. cek ve o zaman itiraflar ağlayacak ti. Kayseri hâdiseleri sanıkları ara Anda bulunan Kamil Gündeş ilk işareti vermişti ve Menderes eski milletvekilinin tutumundan hiç hoşlanmamıştı. Şimdi, başına bir de Ahmet Kıttık mı çıkacaktı?

Tertibin hikâyesi

Bu yüzdendir ki Başkan Başol Kayserinin, hâdise tarihinde fazla bir şahsiyet gösterememiş düşük valisini sanık mikrofonunun başına çağırdığında Adnan Menderes canlandı ve söylenecekleri dikkatle dinlemeye hazırlandı. Ahmet Kınık, aklı başına gelmiş ve Menderesle kader ortaklığının kendisine ancak dert sağlayacağını müdrik halde hâdiselerin zaten herkes tarafından tahmin edilen hikâyesini açık açık anlattı. Anlatılanların ortaya koyduğu hakikat şuydu: Menderes, İnönünün Kayseriye girmemesi gerektiğini bildirmiş, bunu bir prestij meselesi yapmış, İnönü bütün barikatları aşıp bir fatih edasıyla şehre varınca yeni yeni barikatlar kurdurmak için emirler vermişti. Kâmil Gündeşin de daha önce açıkladığı gibi, bu tertibin Kayseri milletvekillerinin arzusu üzerine alındığı sureti katiyyede yalandı. Tertibe, bilâkis, hem kendisi -Ahmet Kılık-, hem de milletvekilleri mâni olmaya çalışmışlar, bunu anlatmak için dillerindeki tüyü bitirmişlerdi. Ama Menderes, dehşetli İçişleri Bakanı Namık Gedik ve Medeni Berk ile birlikte Nuh deyip Peygamber dememiş, bu yüzden de bütün hâdiseler birbiri peşine patlak vermişti. Ahmet Kınık sözlerini. Menderesle yaptığı telefon muhaverelerinin zamanım, sayısını, mahiyetini bildirerek, milletvekillerinin sözlerini naklederek doğruladı. Sanık mikrofonunda bunlar söylenirken, ifadeyi kulaklığından takip eden Celâl Bayar da canlanmış, dikkat kesilmişti. Zaten bütün salon, bitirdiğimiz haftanın sonlarındaki o gün Yassıada duruşmalarının bir dönüm noktasına gelmiş olduğunu farketti. "Müşterek suç" telâkkisi itibarını kaybetmişti ve sanıklar, Divanın birbiri peşine gelen mahkûmiyet kararları karşısında pabuçun pahalı olduğunu anlamışlardı. Menderesin sucunu, Menderes bütün suçları başkalarının üzerine atmaya çalışırken fisebillullah yüklenmenin hiç bir faydası ve asaleti yoktu. Hele, masumiyetlerini ispat edebilenler ve kaderlerini düşük Başbakanla onun akıl hocası Bayarın kaderlerinden ayıranlar pek âlâ beraat kararı alabildiklerine göre manasızlığın da lüzumu yoktu.

Koyunların bacakları

Hakikaten, bilhassa ilk idam, talebinin Başsavcı Egesel tarafından istenmesi üzerine ve meşhur "İstanbul ve Ankara Hâdiseleri"ne alt dosya Divanda açılmak üzereyken sanıklardan bir kısmının ayıldığı gözden kaçmadı. Bu, bitirdiğimiz hafta Yassıadada cereyan eden en mühim değişikliği teşkil etti. Bayar - Menderes çetesinin faaliyetini Meclisi, Hükümeti ve Devlet Başkanıyla bir siyasi ekibin umumî politikası olarak göstermenin abesliği, bunun netice vermeyeceği ortaya çıkınca ve her koyunun kendi bacağından -veya, her suçlunun kendi boynundan- asılacağı anlaşılınca akıllı avukatlar fasla şaşkın olmayan müvekkillerine taktik değiştirilmesi lüzumunu batisi lattılar. Astandı da, D.P. iktidarı içinde valilerin, milletvekillerinin, hattâ Bakanların söz sahibi bulunmadıkları, düşünen beyinlerin başkaları olduğu pek açık bir gerçekti, O halde, sâdece emre hayır dememiş olduğundan dolayı ceza alması gereken bir adamın gerçekleri saklamasında. Menderesin mesuliyetine iştirakinde, o idareyi bir normal devlet idaresiymiş gibi göstermesinde bir fazilet yoktu.

Bitirdiğimiz haftanın sonunda, Geyikli ve Demokrat İzmir hâdiselerinde de bir kısım sanıklar vs bâzı kudretli tanıklar aynı isabetli yolu

Duruşmaların Anatomisi

İ D A M!

Yassıadadaki meşhur Duruşma Salonunda, uzun zamandan beri kafalarda bulunan bir kelime nihayet dudaklardan -en hukuki kisvesi altında dahi olsa- çıktı. Bir takım yol kesici için. Başsavcı Egesel idam cezası istedi. Bahis konusu hâdise, Menderes tarafından şımartılmış, hattâ vazifelendirilmesi bir avuç Demokrat çapulcunun Türkiye Büyük Millet Meclisinin iki üyesini Çanakkaleye çıkartmama teşebbüsleridir. İki milletvekill iki hırsız gibi geminin ancak dönüşünde ve kimsenin bulunmadığı saatte karaya ayak basabilmişler, fakat o sefer de Geyikliye gidişleri aynı usullerle men edilmiştir. Durulmaların safahatı bizzat Adnan Menderesin o tertibi hazırladığını gösterdiğinden, hakkında idam cezası talep edilen suçluların başında düşük -ama, kelimenin her manasıyla düşük- Başbakan gelmektedir. Halbuki Menderes ve arkadaşları -daha doğrusu hempası- Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından bu meseledeki davranışları dolayısıyla idam değil, ağır hapis cezası talep edilerek Yüksek Adalet Divanı Önüne gönderilmişlerdi. Egeselin kanaati bu suçun idamı, yâni Türk C. Kanununun 149/1 maddesinin tatbikini gerektirdiğidir. Divan başsavcılığı, daha evvel Topkapı dâvasında belirttiği tezde ısrar etmekte ve devlet marifetiyle işlenen bu çeşit yol kesme vakalarını doğrudan doğruya Anayasanın ihlâli saymaktadır. Divanın hâkimler heyeti Topkapı ile alâkalı talebi -dâvanın, meşhur 1 numaralı dosyadaki Anayasanın ihlâli davasıyla birleştirilmesi talebi- reddetmişti. Şimdi, sanıklar müdafaalarım yaptıktan sonra Geyikli konusunda nasıl bir karara varılacağı görülecektir.

Hâdisenin yeni olan tarafı, Yassıada duruşmalarının bâzı gafil sanıkların, onların hayalperest bir takım avukatlarının sandıkları gibi bir oyun olmadığı gerçeğini şamar gibi bu suratlara indirmiş bulunmasıdır. Yassıadada sâdece hukukun sâdece kanunun dediğinin olması, Yüksek Divanın bir İhtilâl Mahkemesi gibi davranmaması hatalı tefsirlere yol açmıştır. Bütün politika hayatları boyunca ancak kaba kuvveti kuvvet sanan, kaba kuvvet gösterisine kalkışmamanın zaaf addedildiğine inanan kafalar, gördükleri muameleden dolayı yanlış zehaplara kapılmışlardır. Ellerinde hiç bir kuvvet yokken, millet arkalarında değil karşılarındayken, suçluları değil suçsuzları asmak için sıra sıra darağaçları kurabileceklerini tehdit makamında haykıranlar Egeselin kendileri hakkında hangi cezayı -hukuk ve kanun yoluyla istediğini anladıklarında ayılmışlardır. Bir hukuki mantık silsilesi içinde hareket eden Divan Başsavcılığının Geyikliye eş vak'alar olan Topkapı ve Kayseri hâdiseleri mesulleri için de 146/1 maddesinin tatbikini istemesi hiç kimseyi şaşırmayacaktır. Şaşırtmamalıdır da... Bu haftanın ikinci yarısında başlayacak olan "İstanbul ve Ankara Hâdiseleri" ile onu takip edeceği anlaşılan "Anayasanın İhlâli" dâvalarında ise baş sanıklar zaten Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından idam talebiyle Divana sevkedilmişlerdir. Böylece, duruşmaların dönüm noktasına gelinmiş olmaktadır. Başol ve arkadaşları hakkın, hukukun, adaletin sesini duyuracaklar, onun ne dediğini belirteceklerdir. Milli menfaatin icabının ne olduğuna ise M.B.K. nin 28 üyesi, kendilerine bu hususta milletin yürekten re güven duygusu içinde verdiği selâhiyete dayanarak tesbit edeceklerdir.

Kuyrukların ve taraftarlarına kuvvet şurubu sunmak isteyen bâzı azılıların bir süredir yurtta "Asamazlar!" havasını yaratmak istedikleri hiç kimsenin meçhulü değildir. Yüksek Divanın bugüne kadar vardığı kararlar başta Menderes, bir takım düşüklerin ve avukatlarının savunduğu "Bunlar siyasi tasarruflardır, bunların Türk C. Kanununda karşılığı yoktur, iktidarlar düşmek suretiyle böyle tasarrufların kefaretini öderler, onan için salıverin bizi" tezine -bir deli saçması!- hukuken ve kanunen iltifat etmeye imkân bulunmadığını göstermiştir. Bu ekip, iktidarı vermemek için Anayasayı ayaklar altına almaya, vatandaşlarının üzerine ateş açtırtmaya kadar gidecek, fakat kuvveti yetmediğinden süngü zoruyla koltuğunu bırakacak, sonra milletinin karşısına çıkıp: "Ne yapalım, bu bir siyasî tasarruftu. İşte düştük. Mesele tamam!" diyecek. Buna, dünyanın bir tarafında gülmemek imkânsızdır. Buna, dünyanın her tarafında gülünür. Sıra sıra darağaçları mı kurulsun? Böyle bir zaruretin memnunluk uyandırıcı tek tarafı yoktur. Arzu edilmemesi do tabiidir. Ama haklarında idam cezası verilecek kimselerin darağacında sallanmalarını temin etmenin en emin yolu bu "Asamazlar!" propagandasına devam etmek. bir kader birliği havasını o sanık sıralarında devam ettirmeye çabalamak, gerçekleri Divan önünde gizlemek ve yüksek sayıda suçluyu bir paratoner saymaktır. Zira bu tutum, millî menfaatin Divanın karârlarının aynen tatbikini gerektirdiği kanaatini Türk milletine ve onun adına bu menfaatin ne olduğunu tesbit edecek M.BK. ne verirse hiç kimse sürprizden bahsetmemelidir. Aynı şekilde bir takım müdahalelerin de Türk milletince hiç sevimli karşılanmayacağı, bilâkis 180 derece ters neticeler verebileceği hatırdan çıkarılmamalıdır. Yassıadanın tarihi Duruşma Salonunda ilk defa olarak idam lâfının hukuk diliyle telâffuz edildiği haftanın sonunda, bu gerçeklerin hatırlatılmasında şüphesiz fayda vardır.

İhtilâlin yumuşak yüzü, İhtilâlin kaşlarının çatılmasına ihtiyaç olmamasının neticesidir. Milletçe arzulandığı için son çâre olarak başvurulan İhtilalin gördüğü inanılmaz destek bir avuç gafil tarafından dahi zedelenmediğinden, yurtta sükûn ve sükunet muhafaza edildiğinden dolayıdır ki hiç bir aşırdık lüzumu ortaya çıkmamıştır. Kıskıvrak yakalanıp Harbiyeye götürülen çete milletin tamı tarafından mukadder akıbetine terkedilmiştir. "Asamazlar!" edebiyatı gülünç bir palavradır. Tarafsızlığı hususunda bizzat suçluların bir şüphe izharına vesile vermeyecek derecede âdil davranan Divan şu veya bu adamın cezasının idam olduğunu hükme bağlayacak, M.B.K. bunun infazının milli menfaat icabı olduğunu bildirecek ve o adamlar asılamayacak! Buna sananlar memleketin ve milletin gerçek nabzının nasıl attığım hiç bilmeyenlerdir.

O halde, milli menfaatin darağaçlarını icap ettireceği bir durumun o tarihte mevcut olmamasına dua etmek ve o yolda çalışmak tek hayırlı iş değil midir?

tuttular. Böylece son yılların hâdiseleri gerçek çehreleriyle gözler önünde belirmeye başladı.

Dâvalar

Arz ve talep

Bitirdigimiz haftanın son günlerinde, Yassıadanın şehirdeki kapısı olan Dolmabahçe rıhtımında gene dikkati çeken bir canlılık göründü. Kadınlar, erkekler, genç talebeler Deniz Müzesinin kalın demir parmaklıkları önünde bulunan ve muhtelif kişeleri olan bir kulübenin turnikelerini dolduruyorlardı. Hemen hemen aynı anda İstanbul vilâyetinin Yassıadaya davetiye sağlayan bürosu da aynı çeşit bir tehacümün mihrakıydı. Müracaat sahipleri aynı şeyi istiyorlardı: 2 Şubat günü Yassıadanın meşhur Duruşma Salonunda bir yer! O tarihte "28 Nisanla 27 Mayıs arasında İstanbul ve Ankarada cereyan eden hâdiseler"le ilgili dâvanın duruşmalarına başlanacağının ilânı, Yassıadayı tekrar günün 1 numaralı alâka merkezi haline soktu. Davetiye avcılarının miktarı yükseldi, gazeteciler yeniden vapurdaki ve salondaki yerlerini almaya hazırlandılar, hattâ bir kar yabancı gazetenin hususi muhabir göndereceği anlaşıldı. Bitirdiğimiz haftanın sonunda Yassıada, duruşmaların başladığı o ılık Ekim günlerinin heyecanlı havasına kavuşmak üzere bulunuyordu.

Hakikaten, yüzden fazla sanığı bulunan ve Anayasanın İhlâlinden sonra bütün dâvaların en önemlisi olan yeni dâva son derece meraklı bir çok açıklamaya vesile verecektir. Sanıkların başında, mûtad veçhile Celâl Bayar ve Adnan Menderes vardır. Onların yanında, son Menderes kabinesi bütün üyeleriyle yer alacaktır. Düşük Genel Kurmay Başkanı, Ankaranın unutulmaz Örfi İdare Komutam Namık Argüç, iki şehrin valileri, Kemal Aygün daha sonraki iskemleleri işgal edeceklerdir. Dinleyicilerin gözlerini -lanetleriyle birlikteçekecek iki sima Zeki Şahinin ve Bumla Yamanoğlunun sevimsiz çehreleri olacaktır, Beyazıt meydanında, emir üzerine dahi olsa, genç talebelere ateş eden yaya polisler, onlara karşı atlarını insafsızca süren süvari polisler, iktidarın uşaklığı vazifesini sonuna kadar yapan şube müdürleri, cesetleri değiştiren, sahte raporlar tanzim eden savcılar ve doktorlar yüz küsur kahramanı bulunan acı hikâyeyi gözler önünde yeniden yaşatacaklardır,

Bitirdiğimiz haftanın, başından itibaren, ihtimal merak ve alâka unsuru da düşünülerek dâvaya alt Yüksek Soruşturma Kurulu kararnamesi basına yavaş yavaş açıklandı. Gündelik gazeteler bunu parça parça yayınladılar. O zaman, duruşmaların ne derece alâka çekeceği biraz daha iyi anlaşıldı ve tabii davetiye peşinde koşanların sayısı aynı nisbette arttı. Son kabineye dahil Bakanlardan hiç olmazsa ikisi, Şem'i Ergin ve Ethem Menderes hâtıra defterlerinde veya bâzı mektuplarında olup bitenleri hiç tasvip etmediklerini bildirmişler, bu defterler ve bu mektuplar ele geçmişti. Onların ifşaatının mühim olacağında zerrece şüphe yoktur. Meşhur 555 K vak'asının tertibini Atıf Benderlioğlunun ağzından dinlemek, o nümayişlerin hikâyesini gençlerden tekrar duymak, Sıddık Sami Onarın Zeki Şahin tarafından nasıl tartaklandığının bizzat Hocaların Hocası tarafından nakline şahit olmak, "Harbiyenin imhası plânı"nın içyüzünü hâdisenin 1 numaralı şahidi Dilâver Argudan ve 2 numaralı şahidi Osman Köksaldan öğrenmek büyük mazhariyet teşkil edecektir. Duruşmaların cereyan tarzı artık gerçeklerin olduğu gibi anlatılmasında fayda olduğu ve herkesin kendi mesuliyet derecesine göre ceza alacağı hakikatim ortaya serdiğinden sorgular sırasında çok şeyin açıklanacağı muhakkaktır. Tabii, alâkayla beklenen bir başka nokta Bayarın ve Menderesin kendilerini nasıl savunacakları konusudur. Onların yanında, Yetkinerlerin ve Aygünlerin, Şahinlerin ve Buminoğluların, Erdelhunların ve Argüçlerin ne vaziyet alacakları meçhuldür. Tabii, Menderes tarafından Namık Gedik bir defa daha 1 numaralı mesul olarak ilân edilecek, kendisinin hiç bir şey bilmediği, hep başkalarının arkasından sürüklendiği, şunu şunun, bunu bunun tertiplediği iddia olunacaktır.

Her hâlde, İçinde bulunduğumuz haftanın son yarısından itibaren Yasmada bütün gözleri bir defa daha üzerine çekecektir.

SANTA MARİA'NIN SEYİR ŞEMASI

Denizde isyan

"TTT"

Karaib denizindeki Batı Hint Adalarına bir nezaket ziyareti yapmakta olan İngiliz H.M.S. Rothesday zırhlısı geçen pazartesi sabahı Santa Lucia limanında tembel tembel güneşlenirken, telsiz odasında nöbet tutan denizci birden yerinden fırladı. Barbadostan bütün İngiliz donanmasına yollanan ve üç T ile başlayan bir radyo mesajı, Portekiz bandıralı lüks Santa Maria yolcu gemisinde bir isyan çıktığım, 70 kadar silâhlı adamın Venezuelladan Floridaya doğru yol alan geminin idaresini ele geçirdiğini, Santa Maria'nın yakınında bulunan bütün İngiliz savaş gemilerinin derhal Portekiz gemisinin peşine düşerek âsilerin elindeki 600 yolcu ile 300 kişilik mürettebatın mal ve can güvenliğini sağlamalarını söylüyordu. Damarlarında dolaşan soğuk İngiliz kanına rağmen telsiz odasındaki denizci, mesajı okuyunca büyük bir heyecana kapıldı ve soluğu doğruca kumandanın odasında aldı. Mesajın başındaki üç T, işin önemini gösteriyor ve acele harekete geçilmesi için bir işaret teşkil ediyordu. Nitekim, mesajı okur okumaz, kumandanın verdiği emir şu oldu:

"

harekete hazırlansın!"

H.M.S. Rothesday, biraz sonra, tam yolla Santa Maria'nın peşine düştü.

İşin aslına bakılırsa o gün Santa Maria'nın peşine düşen yalnız Kraliçenin Rothesday zırhlısı değildi. Karaib bölgesindeki Amerikan savaş gemileriyle uçaklarına da derhal Portekiz yolcu gemisini bulmaları» gemiyi âsilerin elinden kurtarmaları emri verilmişti. İngiliz ve Amerikan hükümetleri, gemilerine bu emri verirken milletlerarası hukuk kurallarına dayanıyorlardı. Gerçekten, bu kurallar gereğince, eğer açık denizde bir yolcu gemisinde isyan çıkar ve isyan edenler geminin idaresini ele giçirirlerse, bu hareket deniz haydutluğu sayılmakta ve açık denizlerin güvenliğini sağlamak için, her devletin, âsileri yakalamak ve yargılamak yetkisi bulunmaktadır.

Biz haydut değiliz!

Milletlerarası hukukun bu kuralına uyarak Portekiz gemisinin peşine düşen İngiliz ve Amerikan gemileri nedense Santa Maria'yı bulmak konusunda büyük bir başarı sağlıyamadılar. Karaib denizini bir uçtan öbür uca hallaç pamuğu gibi atıyorlar, fa-

kat Santa Maria'nın dümen izine rastlıyamıyorlardı. Bunun başlıca sebebi, hiç şüphesiz, Portekiz gemisinin takip etmeye başladığı yeni rotayı bilmemeleriydi. Bazı haberlere göre Santa Maria asilerin aline geçtikten sonra Brezilyaya doğru yönelmiş, diğerlerine göre de Afrikaya doğru yol almaya başlamıştı. Bilinen tek şey, Floridada, Port Everglades rıhtımında yolcularım bekleyenlerin elleri böğürlerinde, ortalıkta kaldıklarıydı.

Santa Maria'nın peşine düşenlerin en talihlisi bir Amerikan deniz pilotu, Teğmen Daniel L. Krauss oldu. Teğmen Krauss Güney Amerika kıyılarından ümidini kesince bir de Afrikaya giden yolları denemek istedi ve çarşamba günü, güneş batarken, kendini Santa Maria'nın üzerinde buldu. Havanın puslu olmasına rağmen Teğmen, gemiyi iyice görebiliyordu. Teğmeni şaşırtan şey, Portekiz gemisinde olağanüstü hiçbir halin görülmemesiydi. Elli kadar yolcu geminin arka güvertesinde toplanmışlar, Krauss'a el sallıyorlar, hallerinden çok memnuna benziyorlardı. Ancak Krauss, gemidekilerin keyfini bozmak pahasına da olsa, aldığı emir gereğince gemiyi yönetenlerle temas kurmak ve gemiyi geri çevirmek zorundaydı. Bunu telsizle Santa Maria'ya bildirdiği zaman sert bir ses, boğuk bir İngilizce ile, Teğmen Krauss'a şunları söyledi:

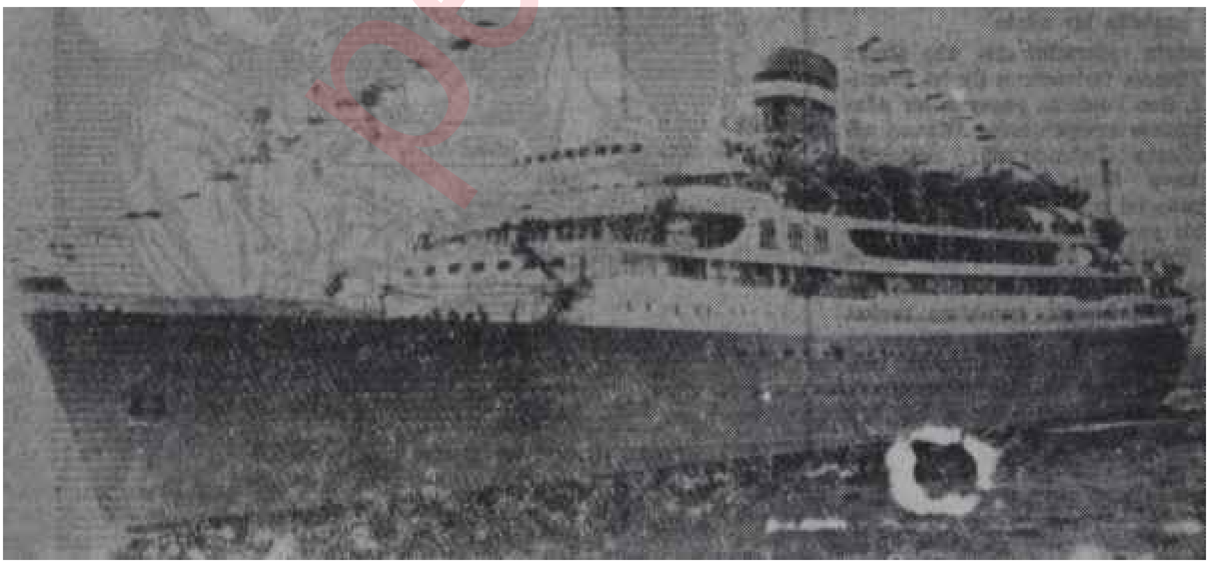
"___ Geri dönmeyeceğiz! Biz haydut değiliz!"

Salazar'a İlk İhtar

Seğmen Krauss'a bu sözleri söyleyen adam, adım ve kimliğini kimseden gizlemiyordu: Portekiz ordusu yüzbaşılarından Henrioue Galvao.. Bu isim, gemide isyan çıktığı anlaşıldıktan biraz sonra bütün dünyaya yayılmış ve çok geçmeden Kennedy, ya da Krutçef kadir meşhur oluvermişti. Portekiz ordusu yüzbaşılarından Henrlque Galvao, öyle anlaşılıyordu ki, Santa Maria'ya Venezuellanın La Guaria limanından binmişti. Salazar rejiminin insanlık dışı davranışlarından nefret ederek ülke dışına kaçan Portekiz ordusu yüzbaşılarından Henrique Galvao, iki yıldır Venezuellada yaşıyor, Portekizi Salazar'ın elinden kurtaracağı günlerin hayaliyle. İki yıldır, sürgünde çile dolduruyordu. Galvao'yu yakından tanıyanlarını söylediklerine bakılırsa, Portekiz ordusunun sürgündeki Yüzbaşısı iki yıl içinde boş durmamış, kendi gibi ülke dışına kaçan arkadaşlarını toplayarak Portekiz! Salazar'ın elinden kurtarmak için bir sürü düzen hazırlamıştı. Şimdi bu düzenlerin ilk adımının, eline bir gemi geçirmek olduğu anlaşılıyordu. La Guaria'dan bindiği gemiyi yetmiş kadar arkadaşının yardımıyla ele geçiren Galvao, salı günü geminin telsizinden bütün dünya basınına yolladığı bir mesajda, kendisinin basit bir deniz haydudu olmadığını belirttikten sonra şöyle diyordu: "Gayemiz memleketimizi kurtarmak, Portekizde temsili demokratik sistemi yeniden kurmaktır. Bu gemiyi vatanımın kurtarılmış bir parçan saymaktayım. Bütün dünyanın donanmaları karşımıza çıksa bile asla teslim olmıyacağız ve durmıyacağız. Bu gemiyi en ilkel medeni haklardan bile mahrum, zalim bir sefalet İçinde kıvranan zavallı Portekizlileri baskı altında tutan iğrenç diktatörlüğe karşı doğan vatanseverlik duygularıyla ele geçirdik."

Tabii maksat, gemiyi zaptedip, bu gemiyle Portekizi işgal etmek değüdi. Teşebbüsün gayesi, dünyanın dikkat nazarım böylesine gösterişli bir hareketle Salazar Portekizine çekmekti. Nitekim, Fidel Castro da ihtilâl yıllarında bu neviden hareket ler yapmış, adamlarına havada uçaklar zaptettirmişti. O hâdiseleri öğrenenler Kübada bir Batista diktatoryası bulunduğunu duymuşlar yahut hatırlamışlardı. Bitirdiğimiz hafta Santa Maria hâdisesi Portekizde bir Salazar diktatoryasının mevcudiyetini gözler önüne serdi.

Gerçekten, isyan sırasında gemide olup biten herşey, Galvao ve arkadaşlarının bu işi haydutluk için değil, siyasi bir gayeye ulaşmak için yaptıklarını açıkça ortaya koyuyordu. Santa Maria bu ayın ortalarında Lizbondan kalkarak Lâtin Amerikaya yönelmiş, geçen cumartesi günü Hollandanın Batı Hint Adalarındaki Curacao limanına uğramıştı. Galvao'nun arkadaşlarından bir kısmının gemiye Curacao'dan bindikleri anlaşılıyordu. Galvao, Santa Maria'ya, geminin pazar sabahı uğradığı Venezu-

M şhur Santa Maria transatlantiği
XX. Asrın içinde bir korsanlık macerası

allanın La Guaria limanından binmiş ve herşey ondan sonra başlamıştı. Gemideki darbe pazartesi sabahı şafakta yapılmıştı. Mürettebatın çoğu yataklarında olduğu için geminin kilit noktalarının ele geçirilmesi güç olmamıştı. Yalnız kaptan köprüsünde nöbet bekleyen üçüncü süvari Jaoa Jose do Nascimento Costa ortalıkta eli otomatik tabancalı insanlar görünce alarm düdüğüne davranmış, fakat davranmasıyla kurşunu yemesi bir olmuştu. Sinyor Costa'nın yarası çok ağırdı. Onunla beraber bir de tayfa yaralanmıştı. Silâh sesleriyle uyanan yolculara gemi hoparlöründen konuşan Yüzbaşı Galvao, herkesin malının ve canının güvenlikte olduğunu bildirmiş, kimsenin telâşa kapılmamasını istemişti. Gemi önce İngiltereye ait Santa Lucia adasına uğrayarak yaralıları bırakacak, sonra da tarafsız bir limana ulaşıp yolcuları sağ salim karaya çıkaracaktı. Portekiz ordusu yüzbaşılarından Henrique Galvao bundan sonrası için bilgi vermiyordu. Orası yalnız kendini ve silâh arkadaşlarını ilgilendiriyordu. Fakat olaylar geliştikçe ufak çaplı bir hükümet darbesinin heyecanı içinde yaşayan yolcular da Yüzbaşı Galvao'nun ne yapmak istediğini anlar gibi oldular. Galvao, Santa Lucia adasına uğrayıp yaralıları ve onlarla birlikte yola gelmeyen yedi tayfayı karaya çıkardıktan sonra, artık kendi emri altında olan Kaptan Mario Slmoes Mai'ye Santa Lucia ile Martinik adaları arasındaki boğazdan geçerek Afrikaya doğru yol almasını söyledi. Hedef anlaşılıyordu: Angola...

Sao paulo'da bir adam

Geminin idaresini ele alır almaz Yüzbaşı Galvao'nun ilk işi Brezilyada, Sao Paulo'da yaşayan bir adanı telsizle aramak oldu. Adamın adı Humberto Delgado'ydu. Portekizli bir hava Generali olan Humberto Delgado iki yıldır Brezilyada sürgün hayatı yaşıyordu. 1958 yılında yapılan Portekiz Başkanlık seçimlerine muhalefet adayı olarak katılmış ve sözlerine inanmak gerekirse, seçimi de kazanmıştı. Ancak Salazar'ın yaptığı seçim hileleri sonunda Delgado kazandığı koltuğa oturabilmek şöyle dursun, ülke dışına kaçmak zorunda bile kalmıştı. Salazar rejiminden kaçan Portekizliler iki yıldır General Humberto Delgado'yu Portfekizin meşru Başkanı ilan etmişlerdi. Portekiz ordusu yüzbaşılarından Henrique Galvao da başka türlü düşünmüyor, General Humberto Delgado'ya yolladığı mesajda olduğu gibi bütün dünya basınına yolladığı mesaj da da Santa Maria'ya Portekizin meşru Devlet Başkanı General Humberto Delgado adına el koyduğunu bildiriyordu.

Bu iki adamı yakından tanıyanların söylediklerine bakılırsa Galvao, General Humberto'ya büyük saygıyla bağlı bir insandı ve yurt dışına kaçtığı zaman Brezilyaya gelip Generalin yanına yerleşmek istemişti. Halbuki Brezilya Hükümeti Galvao'ya vize vermekten kaçınmış ve Yüzbaşı için Venezüellaya yerleşmekten başka çâre kalmamıştı. Bununla beraber General Humberto sık sık Venezüellaya giderek Galvao ile görüşmüş ve desteğini hiçbir zaman Yüzbaşıdan esirgememişti. Nitekim Santa Maria'nın Galvao ve arkadaşlarının eline geçtiğini öğrendikten sonra da bu işin sorumunu üzerine yüklenmekten kaçınmadı ve Amerikan Hükümetine başvurarak bu olayın basit bir deniz haydutluğu değil Salazar idaresinin devrilmesi için hazırlanmış bir düzenin ilk adımı olduğunu söyleyerek Santa Maria'yı takip eden Amerikan gemilerinin geri çağrılmasını istedi.

Şu satırların yazıldığı sırada Santa Maria Angola'ya doğru yola devam etmektedir. Amerikan Hükümeti olayın siyasî bir mahiyet taşıdığını kabul etmiş, geminin içindeki bütün yolcuların, bu arada Amerikalıların âkibeti ile yakından ilgilendiğini saklamamakla beraber, Santa Maria'nın yakalanması için hiçbir teşebbüse geçmiyeceğini açıklamıştır. İngiliz Hükümetinin davranışına gelince, başlangıçta bu konuda büyük bir telâş gösteren İngiliz Amiralliği, Avam Kamarasında İşçi milletvekillerinin şiddetli hücumlarına uğradıktan sonra, gemideki yolcuların güvenliği korunduğu ve geminin rotası değiştirilmediği müddetçe bunun yalnız Portekizlileri ilgilendiren bir mesele olduğunu söyleyerek, işe karışmaktan kaçınmayı uygun görmüştür.

S A N A T

Haberler

Suna Kan

Geçen haftanın en önemli sanat olaylarının başında viyolonist Suna Kanın keman resitali gelmektedir. Suna Kanın sanat gücüne inananlar, Avrupadan döner dönmez evlenmesini büyük bir kayıp olarak kabul etmişlerdi. Bu kanaat pek de yanlış çıktı denemez. Zira, evlilik süresi içinde genç sanatçının geniş ölçüde çalışması görülemedi. Geçen yıl yeniden sanata dönme kararının yankılan ise geniş olmuştu.

Suna Kan, bu ay içinde biri Büyük Tiyatroda, öbürü Türk - Amerikan Derneğinin konferans salonunda olmak üzere iki konser verdi. Her iki konser de, Suna Kanın inkâr kabul etmez, güçlü bir sanatçı olduğunu bir kere daha gösterdi.

Konsere "giriş serbest"ti. Küçük konferans salonu hınca hınç doluydu. Dinleyicilerin tamamını gençler teşkil ediyordu. Gençlerin büyük bir çoğunluğu da, İngilizce kurslarına devam için gelip Suna Kam dinlemek uğruna "dersiası asan"lardı. Herhalde bu "dersi asan" gençler, o güne kadar böylesine isabetli bir "asma" kararı almamışlardır. Suna Kan bu suretle, "ücretli" konserlere gitmekte güçlük çeken veya imkân bulamıyanları da kendisini dinlemek zevkinden mahrum etmemiş oluyordu. Programında Pergolesi'nin "Sol majör 1. sonaf'ı, Beethoven'in "Op. 30*," No. 2 do majör sonat'ı, A. Adnan Saygunun "Op. 20, sonat'ı, Bartok'un Rumen dansları vardı. Kolaya kaçmıyan, "sonat'ı ağır basan bu resitali bütün dinleyiciler yürekleri ağızlarında dinlediler. Mithat Fenmen, piyanoda Suna Kana, iyi bir eşlik yaptı.

"İp" ve "Teklif"

Geçen haftanın üzerinde durulması gereken sanat olaylarından biri de Sanatsevenler Klübündeki bir tiyatro faaliyetidir. Devlet Tiyatrosunun genç oyuncularından Semih Sergenin sahneye koyduğu birer perdelik iki oyun, büyük bir ilgi ve takdir topladı. Oyunlardan biri Eugene O'neill'in "İp", öbürü de Anton Çehov'un "Teklifiydi. İlk gün yalnız davetliler vardı. Ankara valisi İhsan Orgun, Türk - Amerikan Kültür Derneği Başkanı ve eşi, Muhtar Körükçü ve zarif eşi, şair Sabahattin Teoman ve Selâhattin Batu, Nezihe Meriç, Salim Şengil, Ümit Serdaroğlu ve nişanlısı. Celâl Ertuğay ve nişanlısı, davetliler arasında bulunuyorlardı. *"İp"* de, "Teklif" de anlayışla sahneye konmuştu ve gerçekten umudun çok üstünde bir başarıyla oynandı.

Eczacıbaşının sergisi

Sanatsevenler Klübündeki oyundan çıkanların büyük bir kısmı soluğu Türk - Amerikan Derneğindeki Eczacıbaşının Seramik Sergisinde aldı. Sergi alt kat salonda açılmıştı. Bütün sergilerde olduğu gibi -sebebi malûm- Eczacıbaşının sergisi de çok kalabalıktı. Sıkışıklıktan bir süre seramikler bile rahatça görülemedi.

Sergi üç bölümde toplanmıştı. Birinci bölümde Burhan Toprakın şefliğindeki "Klâsik Türk Çiniciliği Atölyesi'nin yaptığı çiniler -bu atölyede onüç sanatçı çalışmaktadır-, ikinci bölümde Muhsin Demironatın şefliğinde "İznik Tipi Sır Altı Dekor Atölyesi"nin çalışmaları -bu atölyede dört sanatçı çalışmaktadır-, üçüncü bölümde de "Modern Sanat Atölyesi" nin -burada da sekiz sanatçı çalışmaktadır- eserleri sergilenmişti. En çok ilgi gören "Klâsik Türk Çiniciliği" bölümü ile "Modern Sanat" bölümü idi. Modern sanat bölümünde Alev Ebüzziya, Alev İlkin, Cevdet Altuğ, Nasip İyemin eserleri yakın bir ilgi gördü. Sergide dikkati çeken misafirlerin başında Milli Eğitim Bakam Prof. Turhan Feyzioğlu ile Sanayi Bakam -bakanlarımızın en genci ve en yakışıklısıdır- Şahap Kocatopçuoğlu geliyordu. Kocatopçuoğlu geç vakitlere kadar sergide kaldı. Umumiyetle sergiyi gezmekten ziyade etrafını kuşatmış bâzı zevata dert anlatmakla vakit geçirdi. Ankaranın hemen her sergide görülen bütün sanatçıları bu sergile de hazırdılar. Bu sanatçılardan bâzıları, seramikleri seyretmektense, uzaktan da olsa Alev Ebüzziyayı seyretmeyi tercih eder görünüyorlardı. Ebedî bekâr ünvanını -elhak- alan ortanın üzerinde bir yaşa ulaşmış bir sanatçı, biraz iç çekip, martinisin! bilmem kaçıncı defa yeniledikten sonra dostlarına döndü:

"— Bu sergi başka sergi dostlar" dedi. "Bu sergi fazla alevli. Bu bedenle bu yürek bu kadar aleve dayanmaz. Hadin gidelim."

Suna Kan
Sihirli parmaklar

Yeni bir yarışma

Yapı ve Kredi Bankası, geçen yıl çok yerinde bir kararla amatör ve profesyonel fotoğrafçılar arasında bir fotoğraf yarışması açmış, bu suretle memleketin çeşitli bölgelerinin en güzel yerlerinin, tarihi âbide ve eserlerinin fotoğrafla tesbitini sağlamış, aynı zamanda fotoğraf çekme işinin başlıbaşına bir sanat kolu olarak gelişmesine de hizmet etmişti.

Banka, bu yıl yine bu alanda yeni bir yarışma açmıştır. Derece alanlara 25.000 lira gibi hiç de azımsanmıyacak bir armağan verilecektir. Yarışma amatör ve profesyonel fotoğrafçılar içindir. Yarışmaya katılmak isteyenlere bir kolaylık olmak Üzere, müracaat adresini veriyoruz: "P.K. 217 - Beyoğlu/İstanbul"

KİTAPLAR

Yollar Boyunca

(Hikâyeler, yol *notları ve düşünceler. Yazan: Hilmi Özgen. Kapak: Ethem Çalışkan, Mars Matbaası, Ankara, 1961, 134 sayfa, 3 lira)*

*H*ilmi Özgen adı, yazar olarak da, sanatçı olarak da pek bilinen bir ad değil. Sanat dergilerini yakından izlemeyenler, biraz da hafızaları zayıf olanlar, Hilmi Özgeni tanımazlar. Halbuki Hilmi Özgen, yıllardır hikaye çalışmaları yapan bir yazardır. "Seçilmiş Hikayeler Dergisi"nin çıktığı yıllarda, bu dergide epeyce hikayesi yayınlanmıştı. Şu var ki sanatla, edebiyatla yakın ilgi kuran okurların yazarın adını bilmemesinde, suç daha çok yazarındır. Bugüne kadar Hilmi Özgenin bir sanatçı gücü ve verimiyle çalıştığı söylenemez. Bu alandaki çalışmaları daha çok "yorgunluk dinlendirmek" gibi bir çalışma. Yâni, sanatı kendili için birinci iş değil, bir "amatör" işi olarak ele aldığı anlaşılıyor. Zaten kendisi de işin bu yanını anlamış olacak ki dağarcığında bulunanları bir kitap hâlinde yayınlamak ihtiyacını duymuş. Ama kitabın düzenlenmesinde de o "amatörlükten kurtulamamış. Kitabına, adına "hikâye" dediği bir bölük yazısını, "görgü ve bilgisini, arttırmak" gerekçesiyle gittiği Avrupadan notlarını, makalelerini, bazı kitaplar üzerine yazdığı yazıları almış. Gerçi, bunları bölümlere de ayırmış ayırmasına ama, elinizdeki kitabın ne kitabı olduğunu, bu bölümlere rağmen kestirmek pek kolay olmuyor.

Yollar Boyuncanın ilk bölümünde yazar ilçesinin kişilerinden, olaylarından -çoğunlukla seçim öncesi olaylarından- bahsediyor. Bunlardan ikisi 1960, biri 1948, beşi 1954 tarihini taşıyor. Böylece sekiz "hikâye" de yazarın bir bakıma gelişimini izlemek mümkün olabilmektedir. Ama görüyoruz ki, 1848 de yazdığı hikaye ile, 1840 daki hikâyesi arasında, hikâyelerin yapısı yönünden fazla gelişme yok. Hilmi Özgen, 1948 den kalma hikâye anlayışım aradan geçen 12 yıla rağmen, sıkı sıkıya muhafaza ediyor. Küçük hikâyenin Türkiyede, bu yıllar arasındaki macerasından hiç de haberli değil. Erdal Özlerin, Onat Kutlarların, Adnan Özyalçınerlerin hikâye yazdıklarının, Muzaffer Buyrukçuların, Tarık Dursun K. ların, Nezihe Meriçlerin durmadan kendilerini yenilemeğe çalıştıklarının, herhalde farkına varmamış. Hikâyeyi, iadece "bir olayı anlatmak" şeklinde anlamanın çok gerilerde kalmış, artık itibar görmiyen bir hikâye anlayışı olduğunu Hilmi Özgenin bilmesi gerekirdi. Gerek birinci bölümdeki, gerek ikinci bölümdeki hikayeler ki bu bölümde memurluk hikâyeleri anlatıyor- aslında birer "hikâye" sayılamaz. Üstelik, bir çok gerçeklere dokunmasına, önemli yurt ve memleket meselelerini yer yer isabetle teşhis etmesine, bazı parçalarda başarılı hiciv örnekleri vermesine ve bütün bunların dışında yazdıklarını rahatça okutabilmesine rağmen, bu yazıların hiç biri gerçek bir "hikâye" tanımlamasına dahil edilebilecek gibi değil. Hilmi Özgeni bir gözlemci olarak kabul etmemiz mümkün. Elinde bol, çeşitli, her biri iyi değerlendirildiği takdirde gerçekten önemli birer esere malzeme olabilecek ham maddesi var. Ama, bizim önümüze "hikâye" adı altında bu ham malzemeyi döküveriyor. Bu malzemeyi, asta bir elle işlemek, hele tasarrufla kullanmak, sonra da okura sunmak gerek. Sanatımızın aldığı yol, bugünün eserleri, böyle titiz bir çalışmayı gerektiriyor.

Yollar Boyuncanın, üzerinde ilgiyle durulabilecek başlıca bölümü "Yol Notları". Bu bölümde "Akdeniz, Roma, Braunchweig, Brüksel, Parla ve Yurt Gezileri" anlatılıyor. Bu bölümdeki notlardan "Alman Gerçeği" adım taşıyan kısım daha önce Dost dergisinde yayınlanmış ve ilgi görmüştü. Bu notları da bir kere daha okuyunca, Hilmi Özgenin vardığı bâzı kesin yargılar üzerinde durmak ihtiyacı kendiliğinden hissediliyor. Yazar Almanlar için diyor ki: "Bu kadar çok birbirine benziyen, düşünceleri, davranışları, herşeyleri aynı olan bu insanları bir adamın yedekte sürüklemesine artık hiç şaşmıyorum. Hitlerin hakkı varmış. Güzel nutukla, sürükleyici hitabetle, kan kokusu duyurmadan bu insan sürülerini karanlık bir sonuca sürüklemek o kadar kolay ki.. Şimdi bile şaşkın bakışlarından, kararsız davranışlarından o kadar belli ki yani bir Führer aradıkları.." Biraz aşağıda da gene Almanlar için şunları yazıyor: "Aşkın, sanatın öz anası yalan. Yalansız aşk, tuzsuz bir perhiz yemeğinden başka nedir? Anlıyorum şimdi, neden şair ve sanatçı çıkmıyor bu diyarlardan. Şiir büyük bir yalandan başka nedir ki?"

Bir de şöyle bir cümledeki yargı: "İngiliz, Amerikan Coni'leri çıkmış bu memleketi, yakılmış, yıkılmış harp olurken,. Ama bir mikrop girmiş ki çıkıp gitmemiş.. Amerikan kültürü ve caz sevgisi." Bu yargıları ciddiye almak tabii pek zor. Hele Almanları şairsiz ve sanatçısız saymak!

Hilmi Özgen, "Bir Kaç Söz"ünün başında "bizim kasabamızda baldudak dedikleri tatlı konuşan, güzel anlatan adamlar pek çoktur." diyor. Kendisi de, belli ki, bu "baldudak" lardan biri. Tatlı konuşuyor, yar yer güzel anlatıyor, ama "Yollar Boyunca" bir sanat eseri değil. Fikirleri yönünden de hayli tartışılır. Ama dediklerinin hepsini "doğru" saymamak sortiyle bir "baldudak" sohbeti için "Yollar Boyunca" okunabilir.

Amerika Modası ve Avrupa Zevki

Jale CANDAN

Amerikada en makbul şey muhakkak ki Avrupa zevkidir. Birçok giyim eşyalarının üzerinde "continental look" kelimelerini görebilirsiniz. Beğendiğiniz elbiseler ya "fansız tipi"nde olmakla övünenlerdir, ya da Avrupadan ithal edilmiştir. Ayakkabıların birçokları İtalyan menşeli olduklarını gösteren etiketler taşırlar, hiç olmazsa modelleri İtalyan modelidir. Bilhassa New York şehrinde Fransız modasını takip edenler çoktur. Bunlar kat kat dev "department store"lerden değil, küçücük şık mağazalardan alışveriş ederler veyahut doğrudan doğruya ithal malı satan "boutique"lere giderler. Bunlar Dior müessesesinin veya diğer büyük Fransız terzihanelerinin "Amerika için" hazırladıkları hazır elbiselere kucaklar dolusu para veren zenginlerdir. Tabii, Amerikada da hazır elbiselerini Amerikanın en ücra köşesine kadar yollayan tanınmış terzi ve büyük terzihaneler var. Bunlar da çok pahalı fakat çoğu zaman insanı şaşırtacak kadar acayip ve zevksiz. Amerikanın büyük terzilerinde Fransız terzilerinin ölçü ve ahengini bulmak imkânsız. Avrupa modasının acayipliklerini bile güzel bir manken üzerinde zevkle seyredersiniz. Meselâ elbisede bir fiyonk varsa bu muhakkak bir hattın devamı ve bitişidir. Burada fiyonkları laalettayin oturtuveriyorlar. Aynı terzinin bile aynı gün teşhir ettiği modellerinde müşterek bir taraf bulmak imkânsız.

Buna rağmen, büyük mağazaların bilhassa spor eşya satan kısımlarında, genç kızlara ve okullulara alt şubelerde, fazla iddiası olmıyan klâsik bluzlar, sveterler, pratik şapkalar ve teferruat satan köşelerde fevkalade güzel pratik eşyalar, çok zevkli ve tamamile Amerikaya has nefis şeyler var iki bunların renk ve çeldi itibarile tam bir "Amerikan modası"nı temsil ettiğini ve bu sahada Avrupa terzilerine ilham kaynağı olduğunu kabul etmek lalım. Çamaşır kısmına gelince, her mağazada bu âdeta bir harikalar diyarıdır. Güzel bir gece elbisesi bulmak ne kadar güçse, güzel bir gecelik bulmak o kadar kolay. Yalnız, işin bir güçlüğü var, o da, geceliği tuvaletten ayırt edebilme güçlüğü.

Genç kız modası

Amerikada âdeta klasikleşmiş güzel bir genç kız modası var. Yazın hemen bütün genç kızlar dize kadar uzun şort, uzunca kalın beyaz soket çorap ve lâstik ayakkabı giyiniyorlar ve günlerini dağda, bayırda, kırlık yerlerde böyle geçiriyorlar. Vakıa bu kıyafet pek az kimseye yakışıyor ve bir yabancıya çok batıyor ama, pratik, temiz, ekonomik ve sade bir kıyafet olduğu da muhakkak. Bu kış genç kızlarda bilhassa kaplan derisi taklidi kumaşlar çok moda idi. Bunlardan dar elbiseler, daracık pantalonlar ve pantalona uygun taştan geçme yelekler giyindiler. Birçok pantalonlar hakikî kürk taklidi kaplan derisi idi, yâni tüylü idi. Burada genç kızların olsun, kadınların olsun giyindikleri pantalonlar dâima çok dar, vücuda yapışık, bilek kısmı âdeta bacağı sarıyor. Hele son çıkan lastikli pantalonlar mayo kumaşından yapılmış, vücutta açılıyor ve bacakları tamamile sarıyor. Az ütü isteyen dakron bluzların yanında saf ipekten yapılmış klâsik bluzlar bilhassa moda ve müthiş pahalı. Amerika, bluz memleketi. Klâsik erkek biçimi bluzlara ufacık bir değişiklik yapıp kadınlaştırıyorlar ve bu, çalışan kadının olsun, genç kızın olsun ideal kıyafeti oluyor. Fakat şort ve pantalon daha ziyade piknik yerlerinde, ev muhitinde, kolejlerde, açık havada giyiliyor. Kızlar okula hiçbir zaman pantalonla gitmiyorlar. Bazı ilkokullarda bile kız çocuklarının pantalon giyinmeleri yasak. Hattâ oğlan çocuklarının bite kısa pantalon giyinmeleri yasak. Okula genç kızlar olsun, küçük kızlar olsun gayet süslü ve itinalı gidiyorlar. Bu başlıca, jüponla kabartılmış etek demektir. Kışın bunun altına dâima pantalon şeklinde ince yün naylondan yapılmış renk renk çoraplar giyilir. Kabarık eteklerin üzerinde ekseri güzel bir sveter ve içi kürk taklidi kumaşlarla kaplı, sıcak tutan uzunca kışlık ceketler vardır. Bu ceketler Amerikada mantodan çok revaçta. Zaten insanların ömrü otomobilde geçtiğî için "Car - coot" denilen kısa ceketler erkeklerde de, kadınlarda da, çocuklarda da bir zaruret olmuş. Sveterlerin üzerine kızlar dâima madalyon takarlar.

Genç kızlar için burada icat edilen yün başlıklar tarifle anlatılamıyacak kadar güzeldir. Bunlar sıcak tuttuğu için pratiktir, ama ekserisi taşla ve motiflerle süslüdür. Kuyruk biçimi saç için, kısa saç için, yalnız kulakları ısıtmak için çok çeşitleri vardır. Genç kızlar bazan uzun, bazan küçük topuk giyerler, ama çantaları dâima küçüktür. Ba sene yılbaşı için "Lame"den, parlak kumaşlardan küçük çanta ve kemer takımları çıkardılar. Bunlar dümdüz bir elbiseye derhal bir hava veriyordu.

Genç kızlar, hattâ küçük kızlar, Amerikada kolaylıkla siyah giyiniyorlar. Parti elbiseleri ekseri çok kabarık jüponlarla kabartılmış kabarık etekli şömizye biçimi elbiselerdir. Kumaşı süslü kumaşsa, elbise parti elbisesi olur. Saf ipek bilhassa modadır ve makbuldür. Gayet te pahalıdır. Yazın aynı elbiseleri mesela naylon yerine "koton" dan yapmayı tercih ederler. Burada "koton", naylondan daha makbuldür, ama buruşmayan, dakronla karışık, hakikaten güzel pamukluları var. Genç kızlar, elbiseleri kadar ve daha fazla paralarını şampuana, hususî saç sularına, tuvalet malzemesine verirler. Orta okullarda bile kızlar boyalıdır ve kasabada, şehirde köyde bu hep böyledir. Yalnız katolik okulları boyaya müsaade etmezler.

İşletmecilik

Dertler

Radyolarımızın programları dinleyiciyi niçin memnun etmiyor? Radyolarımızdan niçin daha uzun müddet memnun olamıyacağız? Radyolarımızı her bakımdan kalkındırmak için neler yapmak lâzım? İlgililer bu sorulan 2. Mayıstan beri sorup durmaktadırlar. Fakat yukarki sorulara tatminkar bir cevap almak için Ankara, İstanbul ve İzmir Radyolarında pekaz yeniliğe rastlanmaktadır.

Türkiye radyolarının bellibaslı eksiklikleri nelerdir? Eleman mı? Bugün radyolanmızın en önemli koltuğu ile en önemsiz koltuğunda oturanların ekseriyeti gerek genel kültür, gerekse radyoculuk bilgisi balonundan yetiştirilmeye muhtaçtır. Bunların yanısıra, radyoların çeşitli yarlerinde çalışacak diğer elemanları yetiştirmek için Türkiye radyolarına aynı zamanda bir eğitim kolu ilâve etmek te şarttır. Her biri aynı zamanda bir okul haline gelecek olan bu kuruluşlar spiker, programcı, program takdimcisi, radyo muhabiri, haber bülteni derleyicisi, tonmayister, teknisyen, radyo rejisörü, radyo piyes, konuşma ve hattâ anons yazan yetiştirerek, yalnız radyoların eleman kazanmalarına değil, aynı zamanda memleketimizde de birkaç yeni mesleğin meydana çıkmasına yol açacaktır.

Bugün radyolarımız bir iç talimata da sahip değildirler. Meselâ bir program müdürünün görevi, yetkisi ve sorumluluğu nedir, bilinmez. Fakat program müdürlüğünün her çeşit baskı altında kalmasına da kimse mâni olamaz. Üstelik radyolarımızın bu bölümünü baskı altında bırakarak program müdürlerini veya iş arkadaşları olan programcıları ve spikerleri müşkül durumlara sokanlar, kalkar bizzat program müdürlüğünü tenkit ederler. Radyolanmızın bütün bölümlerinin böylesi hallerle karşılaştıktan rahatça söylenebilir. Çünkü radyolarımızın idarelerini bar devirde ellerinde tutanlar radyoculuğu daima ihmal ettikleri gibi, radyolarımıza da gereken önemi bir türlü vermek istememişlerdir. Sonra kalkıp birisi bu noktayı basın yolu ile açıklayınca, ortalık birdenbire kanşır. "Radyodan anlamadığımızı yüzümüze vurmakla bizi yerin dibine geçiriyorlar" veya *"Bizi* yerimizden atmak niyetindeler" diye telâşa kapılırlar. Hattâ radyoların durumunu halka, yâni radyonun asıl sahiplerine açıklamak gayesiyle kaleme sarılanlara sin sice oyun oynamaya teşebbüs ederler ve radyoların düzeltilmesi için basından yardım istiyenler hakkında zabıt tutarlar. Böyle yapmakla da sanırlar ki bu gibi hareketler doğru yolda olduklarına inananları yollarından çevirecek, hatun sayılır tanıdıkların kayır masına, arkadan vurmak maksadı ile istifade edilen hilelere aldırmadan radyolanmızın bir an önce düzeltilmesine çalışanları yıldıracaktır.

Baskılar

Radyolarımızın belini kıran ve radyo idarecileri arasında çeşitli tartışmalara yol açan bir başka mesele de, yüksek makamların dışardan radyoevlerine yaptıkları baskıdır. İstanbul Radyosu her türlü baskıdan ve kurallardan uzak, istediği şekilde hareket ettiği halde, merkeze yalan olan Ankara Radyosu çeşitli müdahaleler yüzünden dinleyicisini hiçe sayarak programlarım altüst edebilecek durumdadır. Meselâ son dakikada gönderilen bir konuşmanın yayınlanması bir Türk Müziği programının kaldırılmasına yol açmakta ve bu sebepten de konuşmayı yayınlayan ile Türk Müziği programcısı birbirlerine girmektedirler. Kesin kurallar, durumlara göre tatbik edilecek şekiller kullanılmadığı için dinleyicinin, programcının ve idarenin hakkım korumak bir türlü kabil Olmamaktadır.

Ne yapmak lâzım?

"Radyolarımızın çalışma talimatını hazırlamak, bu kuruluşların tarafsızlığını kanunla belirtmek, mevcut reklâm ve ilân tarifesini değiştirerek radyoları para kazanır hale getirmek, eleman yetiştirmek, intizamsızlığa sebep olan eski alışkanlıkları temizlemek, aralarında koordinasyonu sağladıktan sonra radyo idarelerine belli bir bağımsızlık vermek, ücret kararnamelerini değiştirerek programcı, sanatçı ve radyo personeline yeterince gelir sağlamak, en azından programların düzelmesine yol açacaktır. Aynı zamanda da İstanbul Radyosunda Türk Müziği dinlerken, Ankaradan Batı Müziğinin yayınlanması veya Ankara Radyosunda "Şim di renkli haberlerimizi veriyoruz" diye renkli anonsların yapılması ve isminden ötürü neşeli kabar vermek gayesiyle derlendiği tahmin edilen bu "renkli haberler"de ölümden ve facialardan bahsedilmesinin önüne da ancak yukardaki tedbirler alındığı takdirde geçilebilecektir.

Kötü niyetli yabancı radyo istasyonlarının vatandaşlarımızı zehirlemek gayesiyle yayınlarım sıklaştırdıkları bir sırada, 27 Mayıs İnkılâbından sonra Türkiyenin her gün bir başka yeniliğe şahit olduğu bu günlerde radyolanmızın ihmal edilmesi, korkunç zararlara sebep olmaktadır. Daha fasla vakit geçirmeden, sararın neresinden dönülecekse oradan dönerek kâr sağlamaya bakılmalıdır.

İstanbul

Postacının arıları

Şehir Tiyatrosunun Dram bölümünde biri hikâyeden, biri romandan çıkarılmış iki piyes oynanıyor. Bunlardan birincisi -saat 6 temsillerinde oynananı-, Avusturyalı -hikâye, roman ve senaryo yazarı- Johannes Mario Simmel'in "Mektep Arkadaşı" isimli 2 bölüm, 12 tabloluk piyesi.

"Mektep Arkadaşı", Viyanalı yazarın "ilk piyes"idir ve gene kendi imzasını tanıyan bir eski "hikâye"den çıkarılmıştır. Eserin bu iki özelliğini, önceden bilgi sahibi olmıyanlar da temsili seyrederken kolayca farkedebilirler: Teferruata ait birtakım fazlalıklar, sonlara doğru "tekrar" hissini veren, ilgiyi de bir hayli gevşeten uzunluklar... Buna rağmen eserin Almanyada bir mükâfat kazanması, birçok sahnelerde oynanıp büyük rağbet görmesi, Avusturyada, "Anchluss" sırasında ve İkinci Dünya Savaşından sonra geçen bir vakayı işlemesinden, o "terreur" devrini canlandırmasından ileri gelmektedir.

"Mektep Arkadaşı", ilham kaynağı, vakası, fikir ve duygu tarafıyla, seyirciye "Anna Frank"ı hatırlatıyor. Tabii, daha dağınık, daha da zayıf bir teknik içinde. Yazar, vaktiyle yazdığı bir hikâyeyi yıllar sonra tekrar okumuş, konu kendisini yeniden sarmış, bundan bir piyes çıkarmak istemiştir. Hikâyeyi, zamanında, olmuş bir vakadan almış olduğunu tesbit edince, kahramanım aramış, bulmuştur. Bu, gençliğinde Mareşal Goering'le aynı mektepte okumak talihine veya talihsizliğine uğramış, temiz yürekli bir postacının mâcerasıdır. Başına gelenleri filozofça anlatmaktadır:

"...Maaşımın biraz arttırılması için ilgililere başvurmuştum. Yılmadan yaptığım bu müracaat sonunda, bana deli damgasını vurdular. Nihayet boşuna uğraştığımı anladım ve birçok kimseyi tedirgin ettikten sonra mücadeleden vazgeçtim. Artık bana haksızlık yapıldığını da sanmıyorum. Suçlulukta banim da payım vardı. Memleketimizi felâkete sürükleyenlere ses çıkarmamakla bu felâkete ben de katılmış sayılırdım...

"1940 da, yerimden olmıyayım diye, Nazi Partisine girmiştim, yoksa aslım faslım bilerek değil. Maksadım, emekli olunca şöyle bir tabiat köşesine çekilip arıcılık yapmaktı. An yetiştirmek yegâne idealimdi. Ama bambaşka oldu. Vaktiyle sünepelik ve korkaklıktan girdiğim Naat Partisi memleketi felâkete sürükleyince, eski partici diye, ben de az bir para ile emekliye sevkedildim. An yetiştirmek şöyle dursun, ekmeğimi zor temin ediyorum."

Gerçekleşen hayal

Viyanalı postacının başına gelenler, bu dünyada, birçok memleketlerde, birçok kimselerin -hem de postacıdan daha önemli daha aydın kimselerin- başına da gelmiştir. Hiç olmazsa o zavallı suçluluğunu idrak ve itiraf edecek kadar sağduyu sahibidir. Yazarın anlattıklarına göre, bunun mükâfatım görmekte de gecikmemiştir. Kendisinden bir piyes kahramanı yaratmıya karar veren Johannes Mario Simmel ona, piyesinin getireceği telif hakkından yüzde yirmisini seve seve vermeği vaadediyor. Va adini yerine getiriyor da... "Mektep Arkadaşı"nın gördüğü rağbet, sağladığı büyük hasılat sayesinde, yüzde yirmiler ihtiyar postacının kurduğu hayalleri gerçekleştiriyor, onu nihayet anlarına kavuşturuyor. Çünkü bu ihtiyar postacı, kendini suçlu görmesine, dediği gibi, "yerinden, işinden olmamak için" Nazi Partisine girmiş olmasına rağmen, 1944 Viyanasında kızının mektep arkadaşı olan bir Yahudi gencini evinde saklamak, kendi mektep arkadaşı Goering'e de mektup yazarak yapılan haksızlıklardan şikâyet etmek cesaretini göstermiş, hapse atılmış, oradan ancak bir deli raporuyla -Goering'le mektep arkadaşlığının tek faydası- yakasını kurtarabilmiş, harp boyunca işine yarayan bu deli raporunu, harp sonrası yıllarında bozdurabilmek için çırpınıp durmuş, nihayet kanunun açık bıraktığı bir kapıdan sızmak ve üç aylık bir mahkûmiyeti göze almak suretiyle, son demlerinde, buna muvaffak olabilmiş, bu sefer de -vaktiyle hayatını kurtardığı Yahudi genciyle evlenmiş olan- kısayla beraber Amerikaya gidebilmek hakkını kaybetmiştir.

Görülüyor ki ihtiyar postacı arılarına kavuşmayı, biraz miştir.

Sahnedeki oyun

"Mektep Arkadaşı", senaryo tekniği içinde uzayıp giden 12 tablosuyla sahneye konulması pek kolay olmıyan bir eserdir. Müfit Kiper, Turgut Atalayın havayı veren dekorları içinde, döner sahneden faydalanarak bu güçlüğü yenmiştir. Postacı Fuchs'un evi, Bava bakanlığı sekreterlik odası, hapishane, muayenehane tabloları zevkle, ilgiyle tâkibedilmektedir. Ama Almanyanın ve Nazizmin mağlûbiyetiyle biten harpten sonraki devreye ait tablolar uzadıkça uçuyor. Nazizmi benimsemiş veya ona "kapılmış" kimselerden herbirinin âkibetini göstermek ister gibi, Fuchs babanın peşisıra seyirciyi de kapı kapı dolaştıran yazarı, dekoratör de, rejisör de mazur gösteremiyorlar...

Eserin kahramanım tabii, rahat ve sevimli bir kompozisyonla yaşatan Müfit Kiper, temsilin şevkle seyredilmesini sağlayan unsurların başında geliyor. Onun yanısıra Dr. Prof, Strohbach'ta Reşit Baran, Dr. Lerch'te Kemal Tözem, Yüzbaşı Sander'de Toron Karacaoğlu, Yüzbaşı Kühn'de Aslan Altın, Bayan Wenzel'de Suna Pekuysal güzel tipler çiziyorlar.

Bu melek, başka "Melek"

Aynı sahnede, akşam temsillerinde oynanan ve bir romandan sahneye aktarılmış olan bir eser daha var. Thomas Wolf'un oldukça dağınık, fikir değerinden çok tasvir ve tahlil değeri ağır basan "Bu Melek Satılık Değil" romanım Ketti Frangs piyes haline getirmiştir. Getirmiştir ama, bu çeşit romanların sahne eseri haline getirilirken çoğu zaman uğradıkları âkibetten onu kurtaramamıştır. Psikolojik hazırlık lardan yoksun, bu yüzden bir görüşte, bir dinleyişte kavranması güç, dram yapısı, karakterleri, birçok sahnelerde, gölgede kalmış, hızla geçip giden bir olaylar şeridi. Yalnız birkaç yerde kişilerin iç dünyasına, orada oynanan ve nadiren dışarıya kadar akseden drama tutulmuş çiğ ışıklar—

Özel Tiyatrolar

Lütfi AY

Ödenekli tiyatrolarımızla beraber, Devlet yardımına bel bağlamadan sanat alanına atılan özel tiyatrolarımız da çoğalıyor. Dun, yalnız Haldun Dormen topluluğu vardı. Bugün Kenter kardeşlerin Site Tiyatrosu var, Lâle Oraloğlunun Altı Tiyatrosu var, Agâh Hün ve arkadaşları var, Münir Özkulun Bulvar Tiyatrosu var. Yarın de Ankarada, Mahir Canovanın faaliyete geçirmeğe hazırlandığı "Meydan Tiyatrosu" onlara katılacak.

Şaka değil, şimdiden altı özel sanat tiyatrosu! Bunlara müzikli, müziksiz vodvil adaptasyonları oynayan ve bir ihtiyaca cevap veren özel halk tiyatroları da dahil değil... Düne kadar Devlet sahnelerinin sayısı altıya yükselememişti. İstanbulda Belediye sahnelerinin sayısı henüz dörttür... özel tiyatroların ne güçlüklerle kurulduklarım, ne kahramanca bir mücadele, ne büyük fedakârlıklar pahasına varlıklarını devam ettirebildiklerini yakından bildiğim için, onların durumları üzerine dikkati çekmeyi vazife biliyorum. Hele Güzel Sanatların, Milli Eğitim Bakanlığınca, topkeyûn, ele alınır gibi olduğu, bu konuda faydalı toplantılar yapıldığı şu sırada...

Bu toplantılardan sonuncusu, geçenlerde, İstanbulda yapıldı. O toplantıda özel sanat tiyatrolarım temsil eden bir Yıldız Kenter vardı. O da provalarından ayırabilecek fazla vakti olmadığı için konuşmalara pek katılamadı. Ama dosyada, özel tiyatrolar konusunda, kısa ve özlü bir raporu var. İlgililerin önem vermeleri gereken bir rapor...

önce şu noktanın iyice belirmesi gerekiyor: Sanatta kalıplaşmış anlayışların dışına çıkabilen, sanat değeri taşıyan denemelere girişmek gücünü kendinde gören özel kişilere, topluluklara Devlet yardım etmeli midir? Elbette etmelidir, derim, çünkü sanatta gerçek ilerlemeye ancak bu denemelerle vardır. Yalnız bu yardım, değer şartı müstesna, hiçbir kayıt ve şartla sınırlı olmamalıdır, yoksa özel teşebbüsün de ödenekli Devlet teşebbüsünden ne farkı kalır? Yapılacak yardımın mahiyetine gelince: Bu konuda, para yardımından çok, başka yardımların faydalı olacağına inanıyorum.

1 — Bina yardımı: Özel sanat tiyatroları en çok bina ihtiyacı ile kıvranmaktadırlar. Bulabildikleri, temsil vermeğe elverişli binaların sahipleri, kira olarak, kazançlarına tam payla ortak olmak isterler. Hâsılatın yüzde otuzuna, otuzbeşine razı olanlar, tiyatro, sanat hâmisi geçinirler. Bu durumda Belediyelere düşen ilk iş, yüzlerce milyon sarfederek açtıkları büyük büyük caddelerin üzerine, semt semt, küçük küçük, ucuza malolan tiyatro salonları yaptırmak ve bunları, ancak amortisman ve bakımlarım sağlıyacak, küçük bir kira karşılığı özel tiyatrolara vermek olmalıdır.

2 — Vergi muaflığı: Özel sanat tiyatrolarının belini büken ikinci ağır yük, bilet üzerinden alınan Belediye resmidir. Bu vergi, güçlükle, yüzde onbeşe indirilebilmiştir. Hâsılatın yüzde 85 ini kiraya, yüzde 15 ini Belediye resmine, yüzde 10 unu telif hakkına -yeni zamlarla-, en azından yüzde 30 unu da gelir vergisine ayırmak zorunda olan bir özel sanat tiyatrosunun aktörlerine, rejisörlerine, teknisyenlerine, dekora, ilân, broşür, personel masraflarına verecek ne kalıyor elinde? Hâsılatın yüzde 20 si! Bir temsil -her zaman üstüste olmaz ya-, 1500 Ura hâsılat yapsa, sâdece 300 lirası! Bununla, en azından 15-20 insan, sanat mı yapsınlar, karınlarını mı doyursunlar? Onun için özel tiyatrolara yapılacak en âdi yardımlardan biri de Belediye resmi bakımından tam, Gelir Vergisi bakımından da muayyen bir miktara kadar -meselâ ziraat kazançlarına tanınan hadler içinde-, bir muaflık tanımaktır.

Yapılacak daha başka yardımlar da var tabii. Ama bunlar, şimdilik en önemli, en âcil olanları. Yoksa bu mevsim sayıları altıya yükselen özel sanat tiyatrolarının yerlerinde, gelecek mevsim -belki daha da önce- yeller esecektir.

Thomas Wolf'un eseri, aslında, bir psikolojik dram. Para ve içki düşkünlüğünden yapılmış bir mengenenin iki zıt ye keskin ucu arasında sıkışan, ezilen ve kanayan bir aile. Para hırsını evine, çocuklarına düşkün gibi görünen Mrs. Elisa Gant temsil ediyor, içki düşkünlüğünü de, kabasaba görünüşü altında bir sanatç ruhu taşıyan, mezar taşları yontan kocası Mr. Oliver Gant Bu iki kutup arasında kişiliklerini kaybetmiş çocuklar, veremden ölen bir oğul; yalınayak başı kabak, pansiyon halinde işletilen evin ayak hizmetlerinde kullanılan, öyle iken pansiyonerlerin en genci, en güzeliyle tatlı bir aşk macerası geçiren, sonra da, sevgilisi tarafından terkedilince kurtuluşu başını alıp gitmekte bulan bir ikinci oğul, pansiyonun aşçılığından hizmetçiliğine kadar en ağır işlerini gören bir evli kız, bir damat, kafayı çekip efkârlandıkça zilzurna eve gelen, rezalet çıkaran baba Gant'ın don gömlek evden kapıdışarı ettiği pansiyonerler,.

Peki, o "satılık olmıyan melek" de nedir? Bu, baba Gant'ın çıraklık günlerinde, haftalığından arttırıp satın aldığı, iyi bir usta elinden çıkmış bir melek heykelidir. Onu, dünyayı verseler kimseye satmıyor, kendi mezarı için saklıyor. Buna "herkesin günlünde yatan aralan" da denilebilir.

Sahnedeki oyun

Bu dramı, kolay kolay yenilip yutulmıyacak bir melodram olmaktan kurtaran Şirin Devrimin ölçülü rejisi olmuştur. Şirin Devrim, "Hırçın Kız"daki aşırılıklara düşmekten bu sefer kaçınmasını bilmiş, oldukça dağınık, kalabalık kişili ve çok hareketli piyesi, canlı bir oyunla sahneye koymuştur. Ölçüyü kaçırdığı tak sahne, Gant babanın kafayı çekip pansiyona geldiği, müşterileri gece vakti sokağa uğrattığı sahnedir. Burada Feydeau'nun farslarından birini seyrettiğinizi zannedebilirsiniz..

Oyuna gelince: Avni Dilligil, baba Gant'a pittoresk bir çehre, bir tip vermeği başarıyor ve çok başarılı bir yeni kompozisyon gerçekleştirmiş oluyor. Anne'de Şirin Devrim, işini ve çıkarım bilen bir pansiyonca kadın, ama o kadar... Kendisine evlâtlarını, onların tahsillerini, saadetlerini, hattâ günlük ihtiyaçlarını bile unutturan para hırsını, "cimri"liğini pek belirtemiyor.

Diğer rollerden küçük oğlanla sevişen Gençkızda Muallâ Kavur inandırıcı ve sıcak bir oyunla başarılı. Partöneri Eugen Gant'da Baki Turanlının da sevindi, tatlı bir oyunu var. Muhakkak ki istidatlı bir genç. Ama acaba o zarif genç kıza nişanlısını unutturacak bir erkek tipi midir'? Veremden ölen Oğulda Erdoğan Gemicioğlu, birçok rollerinde olduğu gibi, soğuk ve silik kalıyor. Ruhu ne değil kalıbıyla oynuyor. Sevgilisi Gülistan Güzeye kompozisyon -!- uğruna yaptırılan makyaj bir zevksizlik örneği. Melâhat İçli yosma Elisabeth'e, bu çeşit rollerde her zaman olduğu gibi, isabetli bir çehre kazandırıyor.

Filmcilik

Yunanistanda bir usta

Doğrusu istenirse Kakoyannisin üçüncü uzun metrajlı filmi "Siyahlı Kız"ın çevrildiği ve gösterilmeye başlandığı 1956 yılma kadar, dünya ülkeleri için, Yunanistan sineması diye bir sinemanın varlığıyla yokluğu birdi. Türkiyede olduğu gibi Yunanistanda da sinemacılık çalışmaları geç başlamıştı. İlk denemeler 1927-1932 araşma düşüyordu. Fakat o yılların Demotrios Gaziyadis elinde " Çoban Astero" ve "Zincire Vurulan Prometus" gibi iyiye doğru kıpırdanılan, daha sonra General Metaksasın kötü idaresi ve ardından da Nazi işgali, Yunanistan sinemasının ilerlemesini engellemişti. Ülke için dış pazar diye birşey yoktu. Yılda pek az sayıda yerli film çevriliyor ve iç pazarda bile kendisine güç yor buluyordu. Fakat işgal sırasındaki iç savaş boyunca sinemanın gücünün ve yığınları harekete geçirmedeki etkisinin farkına varıldı ve çevrilen filmlerin sayısı da belli bir oranda yükseliverdi,

Yunanistan sinemasının dış ülkelerde de ilgiyi üzerine çekmesi, Mihail Kakoyannisin 1953 yılında "Bir Pazar Sabahı" adlı ilk filmini vermesiyle başladı. Eşin dostun maddi yardımlarıyla çevrilen "Bir Pazar Sabahı" basit bir komediydi, Büyük ikramiye çıkan bir piyango biletinin çevresinde dönen kişilerin serüveni ni anlatıyordu. Yapı olarak belki ilkeldi, teknikten yoksundu ama, yerliligi ve içtenliğiyle uluslararası bir dil olan sinemada Yunanistanı anlatmaktaydı. Kakoyannisin ikinci filmi "Stella" -1955- bir bar kadınının sevgisini otantik olarak ela alıyordu. Hidra adasına gelen iki Atinalı turistle adadaki kötü bir kadın ve kızı arasında geçenleri konu edinen "Siyahlı Kız" -1956- metodramatik sonuna karşılık, usta işi bir filmdi. Kakoyannis, teknik gelişmesinin yanısıra daha da yerlileşiyor, örnek bir çalışmayla Yunanistanın gerçeklerine ve insanına eğiliyordu. 1956 yılında çevirdiği "Bir Namus Meselesi" de geçinmek için kızlarını satan yoksul bir ailenin serüveniydi. Bu ve arkasından Atinadaki bir konsolos ailesinin hayatını inceleyen "Our Last Spring - Son İlkbaharımız" adlı İngilizce filmi de tenkitçilerce şiddetle yerilmekten kurtulamadı. Ana bu arada Kakoyannis hem kendi adim hem de ülkesini yurt dışında duyurmayı başarmıştı. Filmlerinde Yunanistanı Yunanistan yapan bütün unsurlar acı - tatlı, fakat bütünüyle gerçek olarak yor almaktaydı. Kakoyannisin önemi de saten buradan gelmektedir. Toprağının adamıdır ve toprağına sımsıkı bağlı kalarak filmlerine kendi ulusuna biçim veren duygu ve düşünceleri rahatlıkla uygulamaktadır.

Türk sinemasına dersler

Bugün uluslararası bir ortama halâ çıkamıyan yerli sinemamızın Yunan sinemasından alacağı dersler hatırı sayılır derecede çoktur. Kakoyannise göre bu çeşit ilkel ve geri sinemaların ilk kaygısı ölçü meselesi olmalıdır. Amerika ve İngilterede çevrilen filmlere dökülen parayla bir prodüktör ve dağıtımcının da filmler üzerindeki baskısı artmaktadır. Bu yüzden filmler belirli bir takım başarı formüllerine göre hasırlanmakta ve daha işin başında bar türlü insanca serüvenden vs duygudan yoksun bırakılmaktadır. Gerçekte az bir padan kurtulmuş ve o ölçüde de artistik bir film çevrilebilir. Yalnız bu hüküm bütün küçük ülkeler için aynı olmıyabilir de. Çünkü her birinin içinde bulunduğu şartlar birbirinin eşi değildir. Son yıllarda festivallerde bütün dünyanın ilgisini çeken filmler veren Polonyada yatırım devletin kontrolü altında bulundurulmaktadır ki bu, çokluk kötü sonuçlar vermektedir. Devlet kontrolü altında bulunmayan başka küçük ülke sinemaları ise ticari isteklere körü körüne boyun eğmek sorundadırlar. Gerçekten, devletin hiç bir şeye karışmadığı, kontrolsüz olarak, baskı dışı yardımda bulunduğu mesela bir İsveç, son derecede iyi bir örnektir.

Yunanistanda filmlere yatırılan para aslında çok düşüktür ve pazar dardır. Bu yüzden rejisörler bu şartlara uymak zorundadırlar. Kakoyannis filmlerinin senaryolarını da kendi yazmaktadır. Bu, bir bakıma faydalıdır. Çok yakından bildiği yetersizlikleri devamlı göz önünde tut-

makta ve yapabileceği şeyleri yasmakla yetinmektedir. Filmleri iç pazarda büyük ticarî başarı kazanamamakla birlikte, dış ülkelerde kendine rahatlıkla alıcı bulmaktadır.

Kakoyannis, adını sınır dışına duyurabilmiş bir rejisördür. En çok iş yapan filmi "Stella"dır ve filmin en ilgi çekici yanı cinsel yönüdür. Gerçi rejisörün anlatmak istediği bu değildir, ama dağıtımcılar seyirci avı için bu yanın gürültüsünü koparmışlar ve Amerikada gösterilen kopyasının afişlerinde filmin baş kadın oyuncusu Melina Mercouri için "Melina - the man eater" yâni ."Melina, erkek yiyen kadın" sıfatını kullanmışlardır.

Yorum ve biçim

Kakoyannisin en ürktüğü şey kaideciliktir. İçgüdüleri bir elekten geçirip, düşünceleri sınırlı biçimlere koymanın kişiye zarar vereceğine inanmaktadır. Filmlerine bir çeşit "aydınca" eğilmemesinin nedeni de buradadır. Kendini tamamiyle hazır duyduğu anda filmlerini yapmaktadır. Ona göre film yapmak, insanı korkunç bir zorlayıştır. O yüzden de az film çevirmektedir. Filmleri boyunca süregelen eğilim, ferdin sosyal bir yaratık olarak görevi ile bunun sonucunda kendi içinde ve dışında yaptığı savaşa karşı belirli bir endişe ve ilgidir. "Bir Namus Meselesi"nde ilgisi, yüksek katlara uzanmaktadır. "Siyahlı Kız" da iki ayrı dünya arasındaki çelişmezlikler ele alınmıştır. Bir yanda bir adanın ilkel, acımasız, sert dünyası ile öte yanda bunun olgunluk, hoşgörü ve rahatlığı temsil eden Atinalı insan örneği tarafından,ayaklar altına alınışı vardır. "Stella", yerleşmiş kurallara karşı çıkıp hayatını dilediği gibi yaşamayı isteyen insanın gelenekçiliğe baş kaldırışıdır. Ama çaresizlik, sonunda o insanın başım yakmaktadır.

İlk filmi "Bir Pazar Sabahı"- komedi olduğu için tenkitçiler hemen Rene" Clair'den, Jacques Becker'den te Lubitsch'den söz açmışlardı. "Stella"da da aynı şeyler oldu. Halbuki Kakoyannis şimdiye kadar biç kimsenin doğrudan doğruya etkisinde kalmış değildir. Onun sinema anlayışı, sinema karşısındaki davranışı, gördüğü bütün güzel flimlerin oluşturup biçimlediği birşeydir. Kakoyannis, herşeyden önce kendisini genel sinema kültürünün vârislerinden biri saymaktadır.

Filmler

"Mücadele Tepesi"

"Batı Cephesinde Yeni Birşey Yok - Ali Quiet on Western Front" -1930- ile en başarılı Birinci Dünya Savaşı filmini veren rejisör Lewis Milestone, geriye kalan beş altı filminin dışında yeni filmi "Mücadele Tepesi - Pork Chop Hill" de İkinci Dünya Savaşını konu edinmektedir. Savaşa karşı çıkan ve savaşı öven iki nevi film arasında "Mücadele Tepesi" ortada bir yolu seçmiştir. Savaşı övmüyor, kahraman yaratma çabası içinde değil ama, yine de tam bir şekilde savaşa karşı çıkmamakta dır. "Batı Cephesinde Yeni Birşey Yok" daki savaş ve savaş gerçekleri, "Mücadele Tepesi"nde kendisini daha çok gerçekçi bir fanteziye bırakmıştır. Milestone işi ağırdan almakta, sansürden kaçırabildiği kadar savaşın acı yanlarını göstermekte, fakat yine de bunu tam bir gerçek havasında verememektedir.' Her savaş filminde göre göre kanıksadığımız o hiç ölmeyen, elindeki tüfek, ya da makineliyle ortalığı toza dumana katan insanüstü kahramanlar "Mücadele Tepesinde yer almamıştır. Hikâye Korede geçmektedir. İki taraf da ateş kesme görüşmelerine başlamışlardır. Tam bir anlaşmaya varılacağı sırada Pork Chop tepesinin kızılların eline geçmesi, anlaşma şartlarını daha da ağırlaştırıyor. Tepeyi ele geçiren taraf, bunun, görüşmelerde bir üstünlük sağladığını karşı tarafa kabul ettirmeğe çalışıyor. Batılılar için yapılacak tek şey, tepenin yeniden kendilerine kazanılmasıdır. Bu yüzden, durmuş gibi görünen savaş, yeniden bütün şiddetiyle patlak veriyor. Savaşanlar için tepenin biç bir önemi yoktur. Bir anlam ifade etmemektedir. Savaştıkça bu daha da korkunç bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Milestone, filmine konu olarak işte bu tepenin savaşında yer alan teğmen Clemons ve birliğini almıştır. Birlik içinde, filmlere yaraşır büyük bir kahraman kişi, yoktur. Davranışları, gerçek insanların davranışlarına eş değerdedir. Savaşı savaş sayıp ateşe atılıyorlar ve ancak savaşın sonunda bir anlama varabiliyorlar. Böy lece, eski ve yıpranmış Hollywood ustası Milestone, zaman aşımına uğramış bir anlatımla ne olumlu, ne de olumsuz orta bir yoldan "Mücadele Tepesi"nin savaşan insanlarını hikâye etmektedir.

Gregory Peck "Pork Chop Hill - Mücadele Tepesi"nde

Savaş ortada

1961 YILINDA

daha **FAZLA...** *en* **FAZLA...**

CEMAN 9 MİLYON

90 APARTMAN DAİRESİ

9 ADET 100.000 LİRA

200 ADET 5000 LİRA

400 ADET 1000 LİRA

600 ADET 500 LİRA

ve **30.000** hesap sahibine çeşitli para ikramiyeleri

FAAL 4-669

1953 de	1 MİLYON
1954 de	1.750.000
1955 de	1.800.000
1956 da	1.900.000
1957 de	2 MİLYON
1958 de	2,5 MİLYON
1959 da	4 MİLYON
1960 da	8 MİLYON
1961 de	9 MİLYON

TÜRKİYE İŞ BANKASI

PARANIZIN... İSTİKBALİNİZİN EMNİYETİ

Türkiye İş Bankasındaki vadesiz her 200, vadeli her 100 liranız için ayrı bir kur'a numarası alırsınız. Kur'a numaralarınızı keşidelerden 15 gün evvel hesabınızın bulunduğu Şubeden öğrenebilirsiniz.

Türkiye İş Bankasına yatırılan tasarruflara azami faiz verilir. Vadesiz hesaplarda % 3,5 olan faiz nispeti vadeli hesaplarda % 6,5'a kadar yükselir.